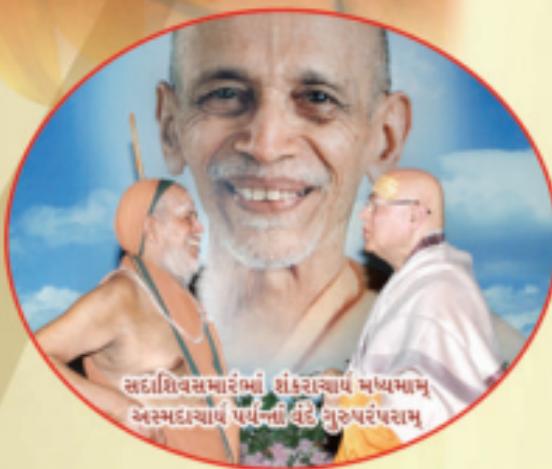
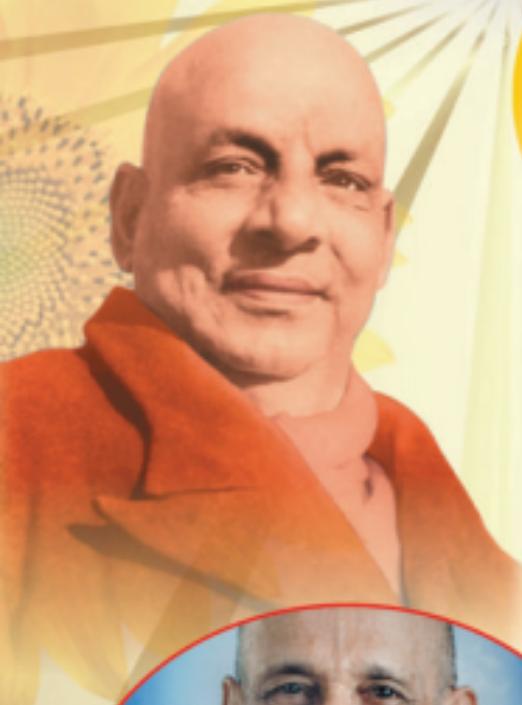

દિવ્ય જીવન

જારી કરણમાં : ડા. ૧૯૭/-
વર્ષ - ૫, અંક - ૧ - ૮

જુલાઈ-ઓગસ્ટ
૨૦૧૦

સાધારિષિબસમારાંમાં સંકરાચાર્ય ભાગ્યમાઝું
અસમદાચાર્ય પદ્મલલી વેંડ ગુરુધર્મદાચાર્યમાં

દિવ્ય જીવન શું છે ?

પૃથ્વી ઉપર ભગવાન્ના
જીવન જીવનું એ દિવ્ય જીવન
છે. અનંત પરમાત્મા સાથે
સંવાહિતામાં રહેવું એ દિવ્ય
જીવન છે. દિવ્ય જીવનને
પોતાનો કોઈ સંપ્રદાય નથી. તે
બધા જ સંપ્રદાયોનું સારતાત્ત્વ
છે. સંવાહિતા, શાંતિ અને
એકતા એ દિવ્ય જીવનનું
લક્ષ્ય છે.

- સ્વામી વિવાનાંદ

“સેવા કરો, જાળીના હોય કે અજાણા હોય, સૌની સેવા કરો, ગરીબ કે તવંગરની સેવા કરો, પોતાના કે પારકની સેવા કરો. જેમને આવશ્યકતા હોય તેમની સેવા કરો જું અને જેને આવશ્યકતા ન હોય તેની પણ સેવા કરો. જેમને તમારી સેવાની જરૂર છે, તમો એની સેવા કરો, ત્યારે જો એ તમારા માં પર લાટ મારો તો પણ સેવા કરો. જુગત લેણિયાત છે આપણે દેવાદાર છીએ.”

ગુરુદેવ કહ્યું છે કે “સહન કરતું પણ હું એમ કહીશ કે સહન ન ચતુ હોય તો પણ કરો એ જ સાચી સાપના છે દિવ્ય જીવનનો પાણો છે. શ્રી ગુરુદેવ સ્વામી હિંયાનંદજી પ્રત્યેનું આપણું સાચું શિષ્યાનું અહીં જ સિદ્ધ થાય છે અને જીવારે તમે આ પૃથ્વી પરથી વિદ્યા થાઓ ત્યારે ખડકાટ હસતા જાઓ અને સેવા કરતા વિદ્યા બો.” અને ગુરુદેવના ઉપરોક્ત સંદેશાને જીવનમાં ઉત્તરીએ તે જ સાચી અહંકારિ ગતાય.

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંયુક્ત જીવન નોટિઝ્ - યોપજના વિતરકું થાડે શ્રમજની મહિલા પરિવાર સંયુક્ત સહયોગી ઉપસ્થિત ખાત્માનાર, ગોમનીપુર, રન્ધિયાલ વિસ્તારના દેલીપુરડોના ખાલકોને નોટિઝ્-યોપજ વિતરક પ્રસંગે પૂજાબ સ્વામીજી, પૂજાબ સ્વામી મુક્તાનંદજી, શ્રી સંજ્ઞયાદી પટેલ (દુર્ગા, જુ.ટિ.લ.સંપ.), શ્રી હૈરેષભાઈ શાસ્ત્રી, શ્રી ચંદુભાઈ લાલપટા.

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી પ્રકાશિત દિવ્ય જીવન

વર્ષ: ૭

અંક: ૭-૮

જુલાઈ-ઓગસ્ટ-૨૦૧૦

સંસ્થાપક અને આધતંત્રી:

બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી
(ડૉ. શિવાનંદ અધ્યયુણ)

સંપાદક મંડળ:

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી
ડૉ. મહિપતલાલ જે. પટેલી
ડૉ. હરીશ દિવેદી

લોખ મોકલવાનું સરનામું:

તંત્રીશ્રી: ડૉ. મહિપતલાલ જે. પટેલી
૪, વિશ્વભારતી સોસાઇટી,
નવરંગપુરા ટેલિફોન ટાવર પાસે,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬
ફોન: ૨૬૪૦૮૪૦૬

મુખ્ય કાર્યાલય:

'દિવ્ય જીવન' માસિક, તેનું લવાજીમ: શ્રીમતી શિવાનંદ સર્વજીવસેવાનિધિ
ઈતર પત્રચ્યવહાર અને મહામંત્રીનું કાર્યાલય: શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈ પુરોહિત
ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધાર
શિવાનંદ આશ્રમ,
જોધપુર ટેકરી, શિવાનંદ માર્ગ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫
ફોન: ૨૬૮૬૧૨૩૪
ટેલિફેક્સ: ૨૬૮૬૨૩૪૫

E-mail:

sivananda_ashram@yahoo.com
Website : <http://www.divyajivan.org>

લવાજીમ

ભારતમાં

વાર્ષિક લવાજીમ	: રૂ. ૧૦૦/-
શુભેચ્છારૂપ લવાજીમ (૧૫ વર્ષ માટે)	: રૂ. ૧૦૦૦/-
પેટ્રન લવાજીમ	: રૂ. ૨૫૦૦/-
છુટક નકલ	: રૂ. ૧૦/-
વિદેશ માટે (એર મેઇલ)	
વાર્ષિક (એર મેઇલ)	: રૂ. ૧૨૦૦/-
શુભેચ્છારૂપ લવાજીમ (૧૫ વર્ષ માટે) ચેક/શ્રાફ્ટ (અમદાવાદ) દ્વારા	: રૂ. ૧૦૦૦૦/-

૩૩

નિગમાચાર્યવાક્યેપુ ભક્તિ: શ્રદ્ધતિ વિશ્રુતા ।
ચિત્તકાગ્રં તુ સલ્લયે સમાધાનમિતિ સ્મૃતમ् ॥
સંસારબન્ધનિર્મિતિ: કથં મે સ્યાત્કદા વિધે ।
ઇતિ યા સદૃઢા બુદ્ધિર્વક્તવ્યા સા મુમુક્ષુતા ॥
ઉક્તસાધનયુક્તેન વિચાર: પુરુષેણ હિ ।
કર્તવ્યો જ્ઞાનસિદ્ધ્યર્થમાત્મન: શુભમિચ્છતા ॥
નોત્પદ્યતે વિના જ્ઞાન વિચારેણાન્યસાધનૈ: ।
યથા પદાર્થજ્ઞાન હિ પ્રકાશેન વિના કવચિત् ॥

અપરોક્ષાનુભૂતિ: ૮, ૯, ૧૦, ૧૧

શુતિના ને સદ્ગુરુના વચ્ચનોમાં વિશ્વાસ (તે) શ્રદ્ધા એમ કહેવાય છે, અને સદ્ગુરુનું એકાગ્રપણું (તેને) સમાધાન કર્યું (છે).

'હે વિધાતા ! સંસારરૂપ બંધનથી મારી મુક્તિ કેવી રીતે અને કયારે થશે ?' આવી જે સુદૃઢ બુદ્ધિ તેને મુમુક્ષુતા કહેવાય.

ઉપર કહેલાં સાધનોથી યુક્ત પોતાનું શુભ ઈચ્છનાર પુરુષે જ્ઞાનની સિદ્ધિ માટે વિચાર કરવો જોઈએ.

જેમ પ્રકાશ વિના પદાર્થનું જ્ઞાન કવચિત્ પણ (થતું નથી તેમ) વિચાર વિના અન્ય સાધનોથી જ્ઞાન ઉત્પત્ત થતું નથી.

શિવાનંદ વાણી

ગુરુ ભગવાન છે. તેમને માત્ર માણસ ન માનવા જોઈએ. ગુરુ એ તીર્થસ્થાન છે. ગુરુ આખું જગત છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, પાર્વતી, ઈન્દ્ર, સર્વ દેવો અને સર્વ પવિત્ર નદીઓ શાશ્વતકાળથી ગુરુના શરીરમાં રહેલાં છે. જે વિચાર, વાણી અને કર્મમાં શુદ્ધ હોય, જેનો પોતાની ઈન્જિન્યો ઉપર કાબૂ હોય, જે બધાં શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન ધરાવે છે, જે સત્યાચરણી છે અને જેને ભગવત્સાક્ષાત્કાર થયો હોય, તે જ માત્ર ગુરુ બની શકે.

- સ્વામી શિવાનંદ

હુએ પછીનો અંક પમી સાટેમ્બર-૨૦૧૦ના રોજ પ્રગાટ થશે.

અંક સોજન્ય

પિતાશ્રી મહિપતલાલ સાકરચંદ જાજલના સુખદ સ્વાસ્થ્ય, દીર્ઘયુની શુભેચ્છારૂપ તેઓના સુપુત્ર ચિ. વિજયભાઈ જાજલ (શ્રી દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંધના કારોબારી સભ્ય) તરફથી.

પ્રકાશક-મુદ્રક : અરુણ ટેવેન્ડ્ર ઓગ્ઝા, માલિક ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધાર વિજન પ્રા. લિ., પ્રિન્ટ વિઝન હાઉસ, આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬ પ્રેસ ખાતે છિપાવી શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી, સેટેલાઈટ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫થી પ્રકાશિત કર્યું.

અનુક્રમ

૧. શ્લોક - આત્મબોધ	શ્રીમદ્ આદ્ય શંકરાચાર્ય	૧
૨. અનુક્રમ, તહેવાર સૂચિ	૨
૩. સંપાદકીય	સંપાદક	૩
૪. શ્રીકૃષ્ણ	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી	૪
૫. ગુરુ-શિષ્ય યોગ	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી	૮
૬. પુરુષોત્તમ	શ્રી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી	૧૦
૭. પરમ આનંદ	શ્રી સ્વામી સત્રચિદાનંદજી	૧૩
૮. દાનશીલતા	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી	૧૫
૯. યોગશિક્ષકોને સંબોધન	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી	૧૭
૧૦. શિવાનંદ કથામૂત્ત	ગુરુદેવના સંન્યાસી શિષ્યો	૨૦
૧૧. આચારાંગ સૂત્ર	આચાર્ય વિજ્યરતસુંદરસૂરિજી	૨૪
૧૨. યોગ એ જ જીવન	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી	૨૫
૧૩. ભારતનો આ સંત	શ્રીમતી યુવોન લબો	૨૮
૧૪. શ્રીમોટાનાં સંસ્મરણો	શ્રી નંદુભાઈ શાહ	૩૨
૧૫. જ્યાનો મહિમા	ફાધર વાલેસ	૩૬
૧૬. પ્રાર્થના કરતી વખતે કયા નિયમો યાદ રાખવા જોઈએ ?	ડૉ. ચંદ્રકાંત મહેતા	૩૮
૧૭. શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ સ્તોત્ર	૪૧
૧૮. ઉપનિષદ-યાત્રા	શ્રી ગુણવંત શાહ	૪૪
૧૯. શ્રી સદ્ગુરુને ચરણો-સત્સંગ	૪૬
૨૦. અષ્ટાવક્રગીતાતત્ત્વાવલોકન	ડૉ. કલાબહેન પટેલ	૪૮
૨૧. પાતાલ-ભુવનેશ્વર-૧	શ્રી ભાણદેવ	૫૨
૨૨. સંસારમાં સાધના-૧	શ્રી યોગેશ્વરજી	૫૬
૨૩. સદ્ગુરુનું તં નમામિ	ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી	૫૭
૨૪. વૃત્તાંત	૬૧

તહેવાર સૂચિ

જુલાઈ, ૨૦૧૦

તિથિ (જેઠ વદ)

૮	૧૧	એકાદશી
૯	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૧૧	૩૦	અમાવાસ્યા
		(અષાઢ સુદ)
૬-૭		દક્ષિણાયન શરૂ
૨૧	૧૧	દેવપોઢી એકાદશી
૨૨	૧૨	શ્રી વામનપૂજા, ચાતુર્મસ
		પ્રત શરૂ
૨૩	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૨૫	૧૫	શ્રી ગુરુ પૂર્ણિમા, શ્રી વ્યાસપૂજા, શ્રી ગુરુપૂજા
૨૬	૧૫	પૂર્ણિમા

ઓગસ્ટ, ૨૦૧૦

(અષાઢ વદ)

૪	૮	પૂજ્ય શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પુષ્યતિથિ આરાધનાની ૪૭મી સંવત્સરી
૬	૧૧	એકાદશી
૭	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૮-૧૦	૧૪-૩૦	અમાવાસ્યા

(શ્રાવણ સુદ)

૧૪	૫	નાગપંચમી
૧૫	૬	રંધણેષ્ટ, સ્વાતંત્ર્યદિન
૧૬	૭	શ્રી ગોસ્વામી તુલસીદાસ જયંતી
૨૦	૧૧	એકાદશી
૨૧	૧૨	પ્રદોષપૂજા
૨૪	૧૫	પૂર્ણિમા, રક્ષાબંધન

દિવ્ય સ્કુલિંગ

અહિંસા : તમારે બધાને ચાહવા જોઈએ, કારણ કે તમારી પોતાની જત સર્વમાં રહેલી છે. આજકાલ લોકોમાં આ ગુણ જોવા મળતો નથી. તમે તમારા મિત્રોને પણ ચાહી શકવા સમર્થ નથી. તમે થોડા જ મિત્રોને ચાહો છો, કારણ કે તમારો પ્રેમ સ્વાર્થયુક્ત છે. તે પ્રેમ જ નથી. તમારે સર્વને ચાહવા જોઈએ-માત્ર તમારા મિત્રોને જ નહિ, પણ આખી માનવજીતને ચાહવી જોઈએ, કારણ કે પ્રભુ સર્વમાં છે. પછી જ તમારું હદ્ય તે અમર આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે વિસ્તૃત થશે.

- સ્વામી ચિદાનંદ

સંપાદકીય

પ્રકૃતિ ગ્રણ પ્રકારનાં તત્ત્વોથી બનેલી છે તેવું માનવામાં આવે છે. આ તત્ત્વો એટલે સત્ત્વ, રજ અને તમ. સાત્ત્વિક વ્યક્તિ આનંદમાં રહે કે ન રહે બાકી સૌના આનંદ માટે સદૈવ જાગૃત અને પ્રવૃત્ત રહે છે. રાજસિક વ્યક્તિ પોતાના આનંદ માટે જાગૃત છે, બીજાને મળે તો સારું તેવો ભાવ કેળવે છે. તામસિક વ્યક્તિની વૃત્તિ બીજાનું શું થાય તેની પરવા કર્યા વગર પોતાના જ આનંદ અને સુખની પળોજણમાં રહે છે.

પરંતુ હુભર્યે સમાજમાં આ ઉપરાંત બીજી બે પ્રવૃત્તિવાળા લોકો પણ છે. તેમાં પહેલી રાક્ષસ પ્રકૃતિ છે. હું રજ રહું કે ન રહું પણ તને તો રજ નહીં જ રહેવા દઉં. અને બીજી પ્રકૃતિ પિશાચવૃત્તિ છે. હું તો અશાંત જ રહીશ અને તને પણ શાંતિ નહીં પામવા દઉં.

આ બધી વૃત્તિઓથી સામાજિક વ્યવસ્થા ક્યારેક ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં ખોરવાઈ જતી હોય છે અને આ બધાનું પ્રમુખ કારણ આપણામાં રહેલો શુદ્ધ સત્ત્વનો અભાવ છે. આ શુદ્ધ સત્ત્વ અસંગથી મ્રામ થાય. સત્ત્વસંગથી કુસંગ મટે. સત્ત્વસંગ અને અસંગથી મોહ જાય. મોહનાશથી આત્મસ્થ થવાય અને આત્મસ્થ થયે વૃત્તિઓ શાંત થાય. જ્યારે વૃત્તિઓ શાંત થાય ત્યારે ચિત્તની ચંચળતા અને મનના વિકારોનો લય થતાં મનોનાશથી વાસનાક્ષય અને મોકાનો માર્ગ પ્રશસ્ત થાય.

સાધકના જીવનમાં ગુરુનું સ્થાન એટલા માટે જ મહત્વનું છે કે તે આપણાને અજ્ઞાન અંધકારમાંથી જ્ઞાન-પ્રકાશના માર્ગ દોરે છે. જ્યારે સાધક કે મુખુક્ષુ ગુરુદેવની શરણાગતિ સ્વીકારે ત્યારે તેણે તેના હુંપદનો કય કરવો જ રહ્યો. પછી જે ભાવ છે તે ‘હે પ્રભો ! હું તમારો છું. તમો મારા છો. તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે થાઓ !’ આ શરણાગતિનો ભાવ છે. પરંતુ હુભર્યે જે ‘નુગરા’ છે, જેમને ગુરુગમ સૂજ્યો નથી, તે અહું-મમકારની જડતામાં રાક્ષસ અને પિશાચ વૃત્તિ જ ધરાવે છે.

ગુરુનો અર્થ જ લઘુતામાંથી ગુરુતા અર્થાત્ ‘વાસ’માં પ્રવેશ છે. વ્યાસનો અર્થ વિસ્તાર કરવો એવો થાય. આપણે જ્યારે ગુરુતત્ત્વને જાણીએ, ગુરુકૃપાની પ્રાપ્તિ કરીએ, ગુરુની શરણાગતિ સ્વીકારીએ, એટલે વ્યક્તિગત અહંને ત્યાં સ્થાન રહેતું જ નથી. ‘ગુરુરૂ આજ્ઞા ન વિચારણીયમ્’ ગુરુની આજ્ઞા થાય એટલે બસ ! તે જ બ્રહ્મવાક્ય ! પરંતુ સત્ત્વસંગ, સ્વાધ્યાય (સ્વનો અધ્યાય અથવા આત્મ ચિત્તનનો અભાવ) અને આત્મશલાઘાસભર જીવન આપણા સર્વે સત્કર્મો જે ભાવ્ય આંદબરને પોષવા માટે જ થતાં હોય છે, તેનાથી ક્ષણભર માટે આપણે સૌને આંજ દઈએ તેવો પ્રભાવ પાડી શકીએ; પરંતુ આ પ્રભાવ જ્યારે આપણો સ્વભાવ બની જાય ત્યારે આપણે સદૈવ દુઃખના દાવાનળ જ ઊભા કરીએ છીએ.

ગુરુપૂર્ણિમા દર વર્ષે આવે છે. ત્યાંથી ચાતુર્મસિનો પ્રારંભ થાય છે. આ સમયને બ્રહ્મસૂત્ર, ભગવદ્ગીતા અને દશાઉપનિષદ્ધના અધ્યયન અને અધ્યાપન માટેનો સમય કહેવામાં આવ્યો છે. આ બધું વિશેષરૂપે ન સમજાય તો એટલું તો આપણે પ્રયત્નપૂર્વક ચિંતન કરી જ શકીએ કે હું મારી વાણી, વિચાર, વ્યવહારથી જાણતાં કે અજ્ઞાતાં કોઈને પણ કષ તો પહોંચાડતો નથી ને. હુભર્યે આપણો હિંસા માટેનો વિચાર ઘાતકી તત્ત્વો સુધી જ સમાહિત થયેલો છે; પરંતુ આપણા આકોશ, આપણા અહંકાર, આપણી જડતાને કારણે આપણે જાણ્યે અજ્ઞાણ્યે આપણા જ સમાજના સુભગજનોની માનસિક શાતા અને સ્વસ્થતાની હિંસા કરી રહ્યા છીએ તેનું શું ?

માટે ગુરુગમ થઈએ. દિવ્ય પવિત્ર ચારિત્યવાન સદ્ગુરુના શ્રીચરણો સમર્પિત થઈએ. તેમના આપેલા સદ્ગપદેશનું જીવનમાં પ્રમાણિકપણે પાલન કરીએ. શ્રીગુરુદેવનું પાહુકાપૂજન એટલે “તત્પાહુકા સેવ્યતામ્” તેના ચરણોનું અનુગમન. તેમના ચીધેલા માર્ગ પ્રશસ્તિ. તેમના આદેશો અને ઉપદેશોનું શતશા: અનુકરણ.

આમ થાય તો આપણાં વ્યક્તિગત, સામાજિક, સેવાકીય જીવન ખરા અર્થમાં દિવ્ય જીવન બને. સુસાંસ્કૃતિક જીવન બને, માનવ જીવન બને. આવાં જ દિવ્ય ભવ્ય અને પવિત્રતમ જીવનની શુભાકંશાઓ તથા ગુરુપૂર્ણિમાના અભિનંદન સાથે ભગવાન નારાયણથી પ્રારંભ કરીને, શ્રી શંકરાચાર્ય આદિ ગુરુજનોથી આપણા સદ્ગુરુદેવ શ્રીમત્ર સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજશ્રીના શ્રીચરણે કોટીશા: વંદના. ઊં શાંતિ.

- સંપાદક

શ્રીકૃષ્ણ

ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

એ શુભ ઘડી આવી પહોંચી. રોહિણી નક્ષત્ર પ્રકાશી રહ્યું હતું. વિજય મુહૂર્તનો એ સમય હતો. પંચતત્ત્વો આનંદથી ઉભરાતાં હતાં. પવન સાનુકૂળ વાઈ રહ્યો હતો. તારા તેજથી જગારા મારતા હતા. સરોવરોમાં કમળ ખીલી રહ્યાં હતાં. મધ્યરાત્રિએ ભગવાન કૃષ્ણો આવે સમયે જન્મ લીધો. દિવ્ય સંગીત ગૂંજ રહ્યું હતું. યક્ષો, ગાંધર્વો, કિશરો ગાન કરવા લાગ્યા. દેવો, ભક્તો અને અભ્યરાઓની સાથે વિદ્યાધરો નૃત્ય કરવા લાગ્યા. આકાશમાંથી હર્ષભેર પુષ્પવૃષ્ટિ થવા લાગી.

વક્ષસ્થળ પર શ્રીવત્સનાં ચિહ્નનથી શોભતા શંખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મધારી ચતુર્ભૂજ, કમલનયન એવા શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનનો અવતાર થયો અને પરમાત્માની અદ્ભુત લીલારૂપ આ દિવ્ય બાળકનાં શ્રી વસુદેવ દર્શન કર્યા.

વસુદેવ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, ‘પરમાત્માના તત્ત્વ તરીકે મને આપનો પરિચય તો છે જ. આપ જ્ઞાન અને અજ્ઞાનની મૂર્તિસ્વરૂપ છો. સર્વ ભૂતોના હદ્યમાં આપનો નિવાસ છે. આપ બધાના અંતયભી સાક્ષી છો. આપ માયા અને અવિદ્યાથી પર એવા પરમાત્મા છો.’

પોતાના પુત્રને વિષ્ણુનાં ચિહ્નનથી વિભૂષિત જોઈને માતા દેવકીએ સ્તવન કરતાં કહ્યું, ‘આપ અનાદિ સર્વવ્યાપી, સ્વયંપ્રકાશિત અવ્યય સ્વરૂપ, ગુણ અને કિયારહિત છો. પ્રત્યેક વस્તુના વિષયનું આપ કારણ અને સ્થાન છો. કૃપા કરીને મને આ ચતુર્ભૂજ સ્વરૂપે દર્શન આપો. સામાન્ય બાળકરૂપે જ આપનાં દર્શન કરું એમ કરો. આ દિવ્ય અલૌકિક રૂપ આપ સંકેલી લો. અમને કંસનો ભય લાગે છે.’

શ્રી ભગવાન બોલ્યા, ‘તમે બને વારંવાર મારું પુત્ર અને પરમાત્મા રૂપે ધ્યાન ધરતાં રહો. તમને શાશ્વત મોક્ષ અને અમૃતત્વ પ્રાપ્ત થશે.’ આમ કહી પોતાની શક્તિના પ્રભાવે કરીને પરમાત્માએ સુંદર બાળકનું રૂપ ધારણ કર્યું.

પૂર્ણાવતાર કૃષ્ણ

શ્રીકૃષ્ણ એ વિષ્ણુ ભગવાનના શ્રેષ્ઠ અવતાર

હતા. એ પૂર્ણાવતાર હતા. પરમાત્માની સોણે કળાઓ એમનામાં વિકસિત હતી. સુપ્રસિદ્ધ યાદવ વંશના એ મહાન વારસ હતા. જગદ્ગુરુ અને પ્રેમાવતાર કૃષ્ણ માનવપ્રેમી હતા. બંસીવિભૂષિત એમની મોહક મૂર્તિ વૈશ્વિક હદ્યને આજે પણ મુશ્ક કરે છે, પ્રેમપાશમાં જકડી રાખે છે.

દુષ્ટ દૈત્યોનો વિનાશ કરવો, કુરુક્ષેત્રના રણમાં બેલાયેલા મહાન યુદ્ધમાં અગ્રભાગ લેવો અને ભારતને ભક્તિમાર્ગના અદ્ભુત વિકાસનું કેન્દ્ર બનવું. આમ, ત્રિવિધ ઉદ્દેશથી શ્રીકૃષ્ણો અવતાર ધારણ કર્યો હતો. કુરુક્ષેત્રની યુદ્ધભૂમિમાં તેમણે ગીતાનો અદ્ભુત સંદેશ માનવ જીતિને આપ્યો.

કૃષ્ણાવતારનો હેતુ માત્ર અધર્મનો નાશ કરવા પૂરતો જ ન હતો, પણ પરમાત્માની ભવ્ય મહત્ત્વ જગત સમક્ષ પ્રકટ કરવાનો હતો. એ પૂર્ણતાના પ્રતીકરૂપ હતા, વિશ્વના શક્તિમાન સમ્રાટના પ્રતિનિધિરૂપ હતા. એમના જીવનનું સમરૂપ, સપ્રમાણ આચરણ પરમાત્માની ભવ્ય પૂર્ણતાના પ્રતિબિંબરૂપ છે.

શ્રીકૃષ્ણનું જીવન એટલે ભગવદ્ગીતાનું આચરણમાં રૂપાંતર. સર્વકાળના ભગવદીય માનવીની રચના માટે ઉચ્ચતમ જ્ઞાન અને સર્વોત્તમ શક્તિનું મિશ્રણ એમનામાં દશ્યમાન થાય છે. જગતમાં અદ્ભુત વીરતા, સર્વોત્તમ ગુણો, સર્વોત્કૃષ્ટ વિદ્યા અને વિનય એમનામાં એકીસાથે જોવામાં આવે છે.

સર્વના સ્વામી એવા શ્રીકૃષ્ણ કર્મયોગી, ભક્ત, રાજ્યોગી અને જ્ઞાનયોગી હતા. કર્મ, ઉપાસના, યોગ અને જ્ઞાનનો એમણે ઉપદેશ આપ્યો. યુદ્ધભૂમિમાં અર્જુનનો રથ હંક્યો. વંદાવનની શ્યામલ કુંજેમાં ગોપીઓની સાથે નૃત્ય કર્યું અને ઉદ્ધવ તથા અર્જુનને જ્ઞાન તેમજ યોગ શીખવ્યો. શ્રી ગીતાજીના અમર ગીતમાં ચારે યોગોનું સંમિશ્રણ છે.

જ્ઞાનમાં, ભાવનામાં અને કર્મમાં ત્રણેમાં શ્રીકૃષ્ણ મહાન હતા. ધર્મશાસ્ત્રોમાં એમના જીવન કરતાં વિશેષ પૂર્ણ, વિશેષ ભાવનામય, વિશેષ ઉચ્ચ અને વિશેષ ભવ્ય કોઈ જીવનનો ઉલ્લેખ નથી.

ભગવદ્ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણનો અર્જુન પ્રતિનો ઉપદેશ છે. સતત અભ્યાસને માટે એ અદ્ભુત પુસ્તક છે. સાધકો અતિ ધ્યાનપૂર્વક આ પુસ્તકનો પ્રતિદિન પા� કરે છે. પહેલા છ અધ્યાયમાં કર્મયોગની ચર્ચા છે. તેમાં ‘તત् ત્વમ् અસિ’ એ મહાકાવ્યના તત્ પદની ચર્ચા છે. એ પછીના છ અધ્યાયો ભક્તિયોગના ઉપદેશ સાથે ત્વમ् પદને ચર્ચે છે. છેલ્લા છ અધ્યાયમાં અસિ પદ જે જ્ઞાનયોગના પ્રતિનિધિરૂપ છે તેનું નિરૂપણ છે.

વિદ્યાર્થી કાળ

શ્રીકૃષ્ણો અવંતીપુરના મુનિ સાંદિપની પાસેથી વિદ્યાજ્ઞાન મેળવ્યું. ગુરુને ત્યાં એ સાધારણ વિદ્યાર્થીની જેમ રહેતા હતા. એ નમ્ર, વિનયી અને આજ્ઞાંકિત હતા. શ્રમ પણ પૂરો કરતા. તે ગુરુના ગૃહસ્થાશ્રમ માટે જંગલમાંથી લાકડાં લાવતા અને પોતાના સહપાઠીઓને પ્રેમથી પ્રેરણા આપતા.

એમની સ્મરણશક્તિ આશ્રયજનક હતી. ૬૪ દિવસમાં તો એ ૬૪ કણાના સ્વામી બન્યા હતા.

નિઃસ્પૃહ કર્મય જીવન

કૃષ્ણ કર્મવીર હતા. ઈતિહાસના બ્રાષ્ટા, અનીતિને દૂર કરનારા અને ખોટાને સુધારનારા એ મહાપુરુષ હંમેશાં ન્યાય અને સત્યનો પક્ષ લેતા. પ્રજાના જ્યોતિર્ધર શ્રીકૃષ્ણ નિઃસ્વાર્થ કર્મ અને જ્ઞાનના ભંડાર હતા.

ગોવાળો, ગાયો અને ગોપીઓને માટે એ પ્રેમસ્વરૂપ હતા. નિર્ધન અને નિઃસહાયના એ સુહૃદ અને મદદગાર હતા. નમ્ર અને વિનયશીલ પ્રત્યે તો એમની કૃપા અને કરુણા અગાધ હતી.

કંસના કુસ્તીના અખાડામાં ભેગા થયેલા મહલ્લો માટે એ વજ સમાન કઠોર છતાં લોકો માટે એ અતિ કોમળ હતા. તે કંસને માટે યમ સમાન, ગોપીઓ માટે કામસ્વરૂપ, યોગીઓ અને ભક્તો માટે સતત ધ્યાન કરવા યોગ્ય અને મુનિઓ માટે સૌંદર્ય અને મોક્ષરૂપ, માતાપિતા માટે બાળસ્વરૂપ અને કામદેવ માટે સ્વયં કામદેવ જ હતા.

સમસ્ત વિશ્વના મહેશ્વર છતાં નમ્રતાની એ મૂર્તિ હતા. અર્જુનના સારથિ આ મહાપુરુષે યુધિષ્ઠિરે કરેલા રાજસૂય યજ્ઞ સમયે સ્વેચ્છાએ અતિથિઓનું પાદપ્રકાલન કર્યું હતું.

મહાન રાજનીતિજ્ઞ

શ્રીકૃષ્ણ મહાન રાજનીતિજ્ઞ પણ હતા. એમના કરતાં મહાન મુત્સદી જગતે જોયો કે જાણ્યો નથી. એ સ્વતંત્રતાના સમર્થક અને શાંતિના પુરસ્કર્તા હતા. એમની દૂરદર્શિતા અજબ હતી. એમના વિચારો અત્યંત ઉદાર હતા. બાળક હતા ત્યારે પણ ઈન્દ્રની વરસાદ માટે થતી લોકપૂજા સામે બળવો કરી, ધર્મનાં મૂળ તત્ત્વો અને ધર્મનો સાચો અર્થ લોકોને સમજાવ્યો હતો.

દ્વારકાના સ્થાપક શ્રીકૃષ્ણ રાજાઓને પણ સિંહાસને બેસાડનાર એવા ભવ્ય પ્રતિભાવાળા યુગપુરુષ અને ઐતિહાસિક વિભૂતિ હતા.

કૌરવો અને પાંડવોની વચ્ચે થનારા આંતરિક યુદ્ધને અટકાવવા માટે એમણે શાંતિદૂત તરીકે કામ કર્યું. યુધિષ્ઠિર કૌરવો અને પાંડવો વચ્ચે વિષ્ટિ કરવા માટે એમને મોકલ્યા ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ દુર્યોધનને જ્ઞાનનો વિસ્તૃત ઉપદેશ આપ્યો. ધૂતરાષ્ટ્રની રાજસભામાં શ્રીકૃષ્ણે આત્માને ઉતેજે અને રોમાંચ કરે તેવું જે વ્યાખ્યાન આપ્યું તે એમને મહાન રાજનીતિજ્ઞ તરીકે સિદ્ધ કરે છે. તેમણે દુર્યોધનને કહ્યું, ‘હે ભરતકુળના કુમાર ! વીર, જ્ઞાની અને સત્યનિષ્ઠ પાંડવો સાથે સુલેહ કરો. શાંતિથી જ સ્નેહીઓ, સંબંધીઓ અને સમસ્ત સંસારને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. પોતાના શુભેચ્છકોની સલાહ પ્રમાણે જે આચરણ નથી કરતો તે વિનાશ અને શોકને નોતરે છે.’

શ્રીકૃષ્ણની રાજકીય અંતરદાષ્ટ અને ઉહાપણભરી મુત્સદીગીરીનાં એમના સમયના સમર્થમાં સમર્થ રાજપુરુષોએ પણ વખાશ કર્યાં છે. રાજાઓ અને રાજશાસકો પણ એમની ઉહાપણ ભરેલી સલાહ પ્રમાણે વર્તતા.

યોગીઓના પણ યોગી

તમે સમુદ્રતટ પરની રેતીના કણો અને તારાઓ કદાચ ગણી શકો, પણ ત્રણો જીવનના સ્વામી કૃષ્ણનાં વીરત્વભર્યા, ચમત્કારી અને ભવ્ય કામોની ગણના કરી શકશો નહિએ.

શિશુ અવસ્થામાં એમણે અસંખ્ય ચમત્કારો કર્યાં છે. બગાસું ખાતાં ખાતાં પોતાના મુખમાં માતા યશોદાને વિશ્વરૂપદર્શન કરાવ્યું, યમલાર્જુન વૃક્ષોને તેમણે મૂળમાંથી પાડી નાખ્યાં અને કાલીય નાગને નાથી તેની ફેણ પર નૃત્ય કર્યું. ઈન્દ્ર વરસાવેલા ભારે મેઘોથી ગોકુળની રક્ષા

કરવા માટે એમણે પોતાની ટયલી આંગળી પર ગોવર્ધનને ધારણ કર્યો.

જ્યારે બ્રહ્માએ ગોપબાળો અને વાછરડાનને શ્રીકૃષ્ણની દાસી દૂર કર્યા ત્યારે તેમણે પોતે જ સર્વનાં વિવિધ રૂપ ધારણ કર્યા અને અનેક ગણા બન્યા. એવી જ રીતે રાસલીલામાં એમનાં અસંખ્ય રૂપોનાં દર્શન થયાં. આવા મહાન ચમત્કારો તો યોગેશ્વર જ સર્જ શકે.

આ મહાત્માએ જ અંધ બિલ્વમંગલને દાસીશક્તિ આપી હતી, દ્રૌપદીનાં અગણિત ચીર પૂર્યા હતાં અને અર્જુનને વિશ્વદર્શન કરાયું હતું.

યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને ત્રિભુવનના પરમ સ્વામી એવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની મહાત્માનું કોણ વર્ણન કરી શકે? એ તો વિશ્વનો આત્મા છે. ભગવાને દ્રૌપદીની જરાક ભાજુ ખાધી ત્યાં તો દુર્વસા અને તેના અગણિત શિષ્યોનું પેટ ભરાઈ ગયું. આથી સ્પષ્ટપણે સિદ્ધ થાય છે કે શ્રીકૃષ્ણ એ સર્વ ભૂતોમાં નિવાસ કરનાર એક આત્મારૂપે જ હતા.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતાની સોળ હજાર પત્નીઓ સાથે સુખી દાંપત્ય કેવી રીતે ગાળે છે તે જાણવાની મુનિ નારદને એક વખત ઈચ્છા થઈ. આથી તે એમને મહેલે પદાર્થ. ત્યાં તેમણે જોયું કે પ્રત્યેક રાણીના મહેલમાં શ્રીકૃષ્ણ બિન્દ બિન્દ કાર્યમાં ગુંથાયેલા હતા. આ ચમત્કાર જોઈને નારદ તો સત્ય થઈ ગયા. આ સિદ્ધ કરે છે કે શ્રીકૃષ્ણ યોગીઓના સ્વામી સ્વયં ભગવાન હરિ જ હતા.

શ્રીકૃષ્ણ સર્વભૂતોના પતિ છે. વસ્તુતઃ આ જગતના સર્વ જીવો, પુરુષો તેમ જ સ્ત્રીઓના તે સ્વામી છે. સંસારના સાચા પતિ તો એક ભગવાન જ છે. જગતના લોકોને આ સત્યનું દર્શન કરાવવા માટે જ ભગવાન કૃષ્ણે દેવકી અને વસુદેવના પુત્રરૂપે સ્વયં અવતાર ધારણ કર્યો હતો.

મૂર્તિમંત પ્રેમમયી કરણા

ગોપ-ગોપીઓ પ્રત્યેના અત્યંત પ્રેમને લીધે જ શ્રીકૃષ્ણ તેમના ઘરમાંથી છાનામાના માખણ ચોરી લાવતા, એથી તેમને માખણચોરની ઉપાધિ આપવામાં આવી. પરંતુ આ તો તેમની બાળલીલા હતી. ભક્તિસ્વરૂપા ગોપીઓના હદ્યમાં આનંદનો પ્રસાર કરવા માટેની તેમની આ રમત હતી. ગોપીઓને તેમના

તરફ અત્યંત ભાવ હતો. કૃષ્ણ ક્યારે તેમનું માખણ ચોરવા માટે આવે તે માટે તો તેઓ આતુરતાથી રાહ જોઈને બેસતી. આમ, જડ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરાવી શ્રીકૃષ્ણ એમના ભક્તોનાં હદ્ય પણ ચોરી જતા અને તેમને સંસાર ભુલાવતા. એમના મનને તે પોતાનાં મોક્ષદાયક ચરણોમાં આકર્ષિત અને તેમને શાશ્વત શાંતિ ને આનંદનો ઉપભોગ કરાવતા.

કૃષ્ણે પોતાને મારવા માટે આવેલી પૂતના પ્રત્યે પણ માતૃભાવ રાખી મુક્તિ આપી. એવી જ રીતે રાજસૂયયજ્ઞમાં પોતાને બધાની સમક્ષ અપમાનિત કરનાર શિશુપાલને તેમ જ પોતાના ઘોર શત્રુ કંસને પણ મુક્તિ આપી. તો પછી એમનામાં જેમને દઢ ભક્તિ છે એમના માટે તો શું પૂછશું?

ભગવાનનો ઉપદેશ

અર્જુન અને ઉદ્ધવના સખા શ્રીકૃષ્ણે તે બંનેને યોગ, ભક્તિ અને જ્ઞાનનો જે ઉપદેશ આપ્યો તે અસામાન્ય છે. આજે પણ પાઠકોના હદ્યને હયમચાવી મૂકે છે. અને આધ્યાત્મિક માર્ગે આગળ વધવા પ્રેરી તેમના હદ્યમાં શાંતિનું સિંચન કરે છે.

અર્જુનને અનેક પ્રકારની શંકાઓ થઈ અને શ્રીકૃષ્ણે એ બધી શંકાઓનું એક પછી એક સમાધાન કર્ય. તેમાં અર્જુનને યોગની સીડી પર એક એક પગથિયે ઊંચે ચડાવી છેવટે છેલ્લે પગથિયે મૂકી દીધો. ત્યાં પણ પગ મૂકતાં જ અર્જુનને આત્મજ્ઞાન થયું એટલે આનંદથી બોલી ઉઠ્યા, ‘હે મારા નાથ ! મારો મોહ નષ્ટ થયો છે. તમારી કૃપાથી મને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. હવે હું સ્થિર થયો છું. મારી શંકાઓ પૂર્ણરૂપે વિલીન થઈ છે. હવે હું તમારી આજ્ઞાનું પાલન કરીશ.’

શ્રીકૃષ્ણ કહે છે મનુષ્ય પોતે ભગવાના હાથનું રમકું છે, એમ માણસ મહાન સેનાપતિ છે. જે કંઈ પણ પોતે કરે છે તે ઈશ્વરની આજ્ઞારૂપ ઈશ્વરનું જ કામ છે. આવી શ્રદ્ધા અને માન્યતાઓ સાથે કાર્યો કરવાનાં છે. પણ તે ફળની ઈચ્છા રાખ્યા વિના ઈશ્વરની ભક્તિપૂર્વક જ.

આ સંસારમાંથી વિદ્યાય લેતી વખતે ભગવાને ઉદ્ધવને આપેલો ઉપદેશ અદ્ભુત છે. અનેક વિષયો પર બોધ આપતાં તે મુખ્ય વાત એ કહે છે કે, ‘મને સર્વ વસ્તુઓમાં જુઓ. મારે જ શરણો આવો. મારે

ખાતર બધાં કાર્યો કરો. બધી જાતની આસક્તિઓ છોડી દો. મારા પર પૂર્ણ અચલ ભક્તિ રાખો. મારી મહિમાનું ગાન કરો.'

બંસીનો નાદ

બંસી એ પ્રાણવનું પ્રતીક છે. આ બંસીથી વ્રજની કુમારીકાઓ, ભક્તિરૂપા ગોપીઓ પવિત્ર યમુનાના તરફ પર પોતાના પ્રિય સ્વામીને મળવા આકર્ષણી છે. આ દિવ્ય મુરલીના ધ્વનિથી તેમનું હૃદય ઉન્મત આનંદથી નાચી ઊઠ્યું. અને નવજીવન અને હર્ષથી ઊભરાવા લાગ્યું. બધાં પ્રાણધારીઓમાં એ સાંભળી એક ભગવદ્ભક્તિરૂપ ઉન્માદ ઉત્પત્ત થયો અને નિર્જવ પદાર્થોમાં પણ ચેતન સ્કૃત્યું. તે સંગીતની મધુરતા અનુપમ હતી. શ્રીકૃષ્ણની મુરલીનું સંગીત જોડો એક વાર પણ સાંભળ્યું તેને સ્વર્ગના અમૃતની કે મોક્ષના આનંદની પણ પરવા રહી નહિ. એ મુરલી અને સંગીતના પ્રભાવથી ગોપીઓના આત્મા પણ વિચલિત બન્યા, અને તેઓ પોતા પરનો બધો સંયમ ગુમાવી બેઠી. જગત એમને માટે રહ્યું જ નહિ. કૃષ્ણ તરફના આકર્ષણને રોકવા એ સમર્થ ન હતી. પોતાનાં ઘરબાર છોડવામાં પણ એમને શરમ કે ભય ન લાગ્યાં. તેમનામાં આત્મજાગૃતિ આવી અને તેમનું મન આ સંસારમાં ન રહ્યું. તેમના પતિઓ અને ભાઈઓએ તેમને અટકાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે વર્થ ! ભગવાન પ્રતિના દિવ્ય પ્રેમના પ્રવાહને ભલા કોણ ખાળી શકે ? ગોપીઓનો કૃષ્ણપ્રેમ દિવ્ય હતો, એ તો આત્માનું એકીકરણ હતું. એમાં કામને જરા પણ સ્થાન ન હતું. જીવાત્માની વિલીન થવાની ઉત્કંઠા માત્ર હતી. તેમાં જીવાત્માનું વિશ્વાત્મા સાથેનું મિલન હતું.

આ ગોપીઓ પૂર્વજન્મમાં દંડકવનમાં મુનિઓ હતી. એ વખતે એમની ઈચ્છા ભગવાન રામને ભેટવાની હતી. આ ઈચ્છાની તૃપ્તિ બીજા અવતારમાં થશે એમ એમને વચન આપવામાં આવ્યું હતું. કૃષ્ણાવતારમાં એ પરમાત્મામાં લીન બની. શ્રીકૃષ્ણ બંસી દ્વારા પ્રેમનો ઉપદેશ કર્યો છે. રાધા શ્રીકૃષ્ણને કહે છે, 'હે પ્રિય ! તમે મારા કરતાં બંસી પર કેમ વધારે પ્રેમ રાખો છો ? તેણે એવાં તે કયાં પુણ્ય કર્યા છે કે તમારા હોઠનો નિકટનો સ્પર્શ એને મળે છે. હે નાથ ! મને રહસ્ય સમજાવો. હું એ સાંભળવા બહુ આતુર

છું.' ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ જવાબ આપે છે, 'આ બંસી મને બહુ પ્રિય છે, કેમ કે એમાં કેટલાક અદ્ભુત ગુણો રહેલા છે. પ્રથમ તો એ અહંકાર શૂન્ય છે. તેણે પોતાના અંતરને પોલું બનાવી નાખ્યું છે, તેથી મારી ઈચ્છા પ્રમાણે ગમે તે રાગ તથા રાગીણી એમાંથી પ્રગટ કરી શકું છું. તું પણ બરાબર આ બંસીની જેમ વર્તે અર્થાત્ તારા અહંકારનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરી પૂરૈપૂરું સમર્પણ કરે તો હું જેવી રીતે આ બંસી પર પ્રેમ કરું છું, તેવી જ રીતે તારા પ્રત્યે પણ પ્રેમ કરીશ.'

આ વિશ્વરચનામાં મનુષ્ય શરીર પણ ભગવાન કૃષ્ણની બંસીરૂપ છે. જો અહંકારનો નાશ કરી સંપૂર્ણ આત્મનિવેદન કરવામાં આવે તો શ્રીકૃષ્ણ આ શરીરરૂપી મુરલીને સરસ વગાડીને એમાંથી મધુર ધ્વનિ રેલાવે, તમારી ઈચ્છા એની ઈચ્છામાં વિલીન થાય તો તે ઈન્દ્રિયો, મન તે શરીરરૂપ આ સાધનો દ્વારા પોતાનું કાર્ય કોઈ પણ રૂકાવટ વગર કરે. પછી ચિંતા, વ્યાપિ કે ઉચાટ વગર સર્વત્ર શાંતિ જ વ્યાપી રહે.

હે અમૃતનાં પ્રિય સંતાનો ! કૃષ્ણ ભગવાન તો અત્યારે પણ વૃંદાવન કુંજગલીઓમાં વિહાર કરી રહ્યા છે. જેમ ભગવાન દત્તાત્રેય સુપ્રસિદ્ધ ગિરનાર પર્વત પર સૂક્ષ્મ શરીરે આજે પણ વિચરણ કરી રહ્યા છે અને તેના સાચા ભક્તોને દર્શન આપે છે, જેવી રીતે સંત જ્ઞાનેશ્વર પૂના પાસે આણંદી ગામમાં સૂક્ષ્મ શરીરે ભ્રમણ કરે છે, અને શ્રદ્ધાળું ભક્તોને દર્શન આપે છે તેવી જ રીતે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પણ વૃંદાવનમાં વિચરણ કરતા પોતાના તન્મય ભક્તોને અત્યારે પણ દર્શન આપે છે. જો તમને તેનાં દર્શનની ઉત્કૃષ્ટ ઈચ્છા હોય તો એ કુંજવિહારીને તમે સેવાકુંજમાં મળી શકો છો. ત્રણે લોકના અભૂતપૂર્વ મહારાજા આ પ્રજરાજ છે. જેમ એ પ્રાચીન સમયમાં મીરાં, સુરદાસ અને અન્ય ભક્તોને હાથ પ્રસારીને ભેટવા હતા, તેમ તમને પણ પોતાના મધુર હૃદયના ઊભરાતા પ્રેમથી ભેટવાની રાહ જોઈ રહ્યા છે. મન શુદ્ધ કરો. દુષ્ટ વાસના અને અહંકારનો ત્યાગ કરો. વૃંદાવનના બાંકેનિહારી બંસીવાળાની બંસી એક વાર સાંભળો, ગીતાના એ અમર ગીતનું શ્રવણ કરો અને તમારા શરીરરૂપી બંસીને એમને વગાડવા દો. આ દુલ્બિં યોગ છે. માનવ શરીર પ્રામ કરવું બહુ કઠિન છે.

□ 'શ્રી-આનંદ'માંથી સાભાર

ગુરુ-શિષ્ય યોગ

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

શરૂઆતમાં પરમ-તત્ત્વની નજીક રહેવાથી અને આગળ જતાં તેની સાથે સંપર્ક સાધવાથી, વ્યક્તિ અંતે પરમ-તત્ત્વ બની જાય છે. સ્પર્શ દ્વારા જ, સંપર્ક વે જ, પારસમણિ લોઢાનું સોનું બનાવે છે. સ્પર્શ વચ્ચે એક વાળ જેટલું પણ અંતર હશે તો લોહું, લોહું જ રહેશે. પારસમણિ ગમે તેટલો શક્તિમાન હોય પણ હલકી ધાતુ તેના રીતસરના સંપર્કમાં નહિ આવે તો પારસમણિની શક્તિ કામ નહિ લાગે.

પરિવર્તનકારી આધ્યાત્મિક શક્તિની સાથે જીવંત સંપર્ક વિકસવવાથી વ્યક્તિ જ્ઞાનોપાર્જન કરી શકે છે, દિવ્ય બને છે, તેની કાયાપલટ થાય છે. આ હડીકત, પારસમણિના ઉદાહરણથી સત્ય સમજાય છે. ગુરુ પાસેથી વધુમાં વધુ ફાયદો પામવા આપણે તેમના સંપર્કમાં રહેવું જોઈએ. આમ શ્રદ્ધા રાખવાથી બને છે, ઉત્તમ ભક્તિ-પરાભક્તિ-હોય તો બને છે.

ગુરુનો સંપર્ક સાધવાની કોઈ બીજી રીત છે? હા, ગુરુદેવ આની વાત વારંવાર કરતા. ગુરુદેવ કહેતા : ‘આજાંકિતતા આદર કરતાં ચાન્દિયાતી છે.’ ભક્તિ સારી વાત છે. પરંતુ ભક્તિની ચકાસણી કઈ? તમે ગુરુના ખરા ભક્ત છો તેનું વહેવારિક પ્રમાણ શું? ગુરુના આદેશનો ખરા દિલથી, ઉત્કઠાથી અને ગંભીરતાથી અમલ કરવો અને તેમના ઉપદેશ મુજબ જીવનું તે ખરી પારાશીશી છે.

ગુરુએ જે રસ્તો ચીંધો હોય અને જે દિશામાં જવા કર્યું હોય તે પર ચાલવું એ સાચા પ્રેમ અને ભક્તિની નિશાની છે. તે છે ભક્તિ, ભક્તિનો અર્થ સેવા પણ થાય છે. ગુરુની સેવા તેની ભક્તિ છે અને ગુરુની સર્વોચ્ચ સેવા કઈ હોઈ શકે? તેના જેવા થવા પ્રયત્ન કરવો તે. તેણે તમને જેમ કરવા કર્યું હોય તેમ જ શર્જદશઃ કરો. કારણ આ રીતે વધુ ઊરો સંપર્ક અને સંબંધ સ્થપાય છે. જ્યારે ગુરુના ઉપદેશને ચરિતાર્થ કરતા હો ત્યારે તમે ગુરુ સાથે ગહનતમ સંપર્ક સાધ્યો ગણાય, ગુરુ સાથે ગહનતમ યોગની અવસ્થા બંધાય.

ગુરુના જ્ઞાનોપદેશની જ્યારે શિષ્ય મૂર્તિ બને, ગુરુ ઉપદેશની સાક્ષાત્ મૂર્તિ બને, ગુરુ આજ્ઞા અને ગુરુ આદેશનું પાલન કરે ત્યારે ગુરુ-શિષ્ય યોગ સર્વોચ્ચ અને અતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણમાં હોવાનું ગણાય. આવી પરિસ્થિતિના ઉદાહરણરૂપે સંજ્ય શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનો ઉપસંહારરૂપ શ્રીલોક બોલી શકેલો :

“યત્ યોગેશ્વર: કૃષ્ણો યત્ પાર્થો ધનુર્ધર: તત્ શ્રીર્વિજ્યો ભૂતિર્ધ્વવા નીતિર્મતિર્મમ”

જ્યાં યોગેશ્વર કૃષ્ણ અને આદર્શ શિષ્ય અર્જુન હોય ત્યાં સંપત્તિ, વિજ્ય, આનંદ અને સ્ત્રી નીતિ હોય છે તેવું મારું ચોક્કસપણે માનવું છે.

ગુરુની આજ્ઞા, આદેશ અને ઉપદેશને જ્યાં પૂર્ણપણે અનુસરવામાં આવે છે ત્યાં બધું અદ્ભુત, બધું શુકનિયાળ તથા બધું કલ્યાણકારી હોય છે. એ જ સાર્થકતા અને ફિઝેની ખાતરી છે. આ પ્રકારનો ગુરુ-શિષ્ય યોગ જ્યાં હોય ત્યાં બધું નિશ્ચિત જ હોય છે.

ગીતામાં આ બહુ મહત્વની વાતનો રહસ્યરૂપ થયો છે. શરૂઆતમાં, અર્જુન શિષ્યથી વિરુદ્ધનું જ વર્તન બતાવે છે. તે કહે છે, ‘હું લડીશ નહિ.’ શરૂઆતમાં તે અજ્ઞાનાવસ્થામાં હોવાથી તે ગુરુના ઉપદેશ પર પણ શક ઉઠાવે છે, તે મોહંધ દશામાં છે. તે ઊરી આસક્તિની અવસ્થામાં છે, પોતે પોતાનામાં પૂરો ગુંચાયેલો છે. તે જાતનો શુલામ છે. પોતાના મનોભાવમાં જ, પોતાની લાગણીમાં જ, પોતાની લાલસાઓમાં જ, પોતાની પરિકલ્યનાઓ અને તરંગોમાં, પોતાની આસક્તિ અને ભાન્તિમાં તે ફસાયેલો છે. પરંતુ ખૂબ જડપથી પોતાની મૂર્ખાઈનું તેને ભાન થાય છે. બીજા અધ્યાયમાં તે કહે છે, ‘શિષ્યસ્તેકહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપત્મ’ - હું તમારો શિષ્ય છું. મેં તમારું શરણ લીધું છે. તમે મને શીખવો, નહિ તો હું ભૂલો પડી ભટકીશ.’ તે ગુરુને આમ વિનંતી કરે છે.

અહીં જ પહેલું પરિવર્તન દેખાય છે. ‘હું ખરો છું’ એવો દુરાગ્રહ તે છોડી દે છે, કારણ અર્જુન પોતાની

આંતિ ઓળખી જાય છે. ગુરુ જ્યારે તેનો નિર્દેશ કરે છે ત્યારે અર્જુન સામો થતો નથી : ‘તને શું થઈ ગયું છે ? આ ક્યા પ્રકારનો મોહ છે, તું ફસાયો છે તે વિષાદ કર્યાંથી ? તું શરમાતો નથી ? ઉભો થા ! હવે બંધ કર !’ વગેરે વચ્ચનો કહી જ્યારે તેની શાન ઠેકાણે લાવ્યા કે તરત અસર થઈ. તેને ભાન થયું, ‘હું કશીક મોટી બેવકૂફી કરી રહ્યો છું, કશુંક ખોટું કરું છું.’ એટલે તે કહે છે : ‘માફ કરજો હું શૂધ-બૂધ ખોઈ બેઠો હતો. હું તમારે શરાણે છું, મને માર્ગદર્શન આપો.’

આમ, ત્યાર બાદ, જે સંબંધ બંધાયો છે તેમાં હવે અર્જુન સાંભળવા તૈયાર છે, રસ્તો દેખાડે તે જોવા તૈયાર છે, શીખવા ઈચ્છે છે અને કાન ધરીને સાંભળવા તૈયાર છે. તે જે પ્રશ્નો પૂછે છે તે બતાવે છે કે તેને ઉત્કંઠા છે, તે દિલથી ઈચ્છે છે. ‘પ્રભુ, આ મને સમજાતું નથી. તમે આમ કહો છો. હું મુંજાઉ છું. દયા કરીને, કરુણા ધરીને, આ મને વધુ સ્પષ્ટપણે સમજાવો.’ તે બધી શંકાઓનું નિરસન ઈચ્છે છે. તે જિજાસુ છે. શરૂઆતથી જ તે પૂછતો રહ્યો છે અને કૃષ્ણ જવાબ દેતા રહે છે.

આમ, તમે જોઈ શક્શો કે જ્યારે ગુરુ-શિષ્ય સંબંધ સ્વેચ્છાથી સ્વીકાર્યો હોય અને બરાબર નિભાવ્યો હોય ત્યારે જ ગીતા જ્ઞાનોપદેશ શરૂ થાય છે : તો હું તમારો શિષ્ય છું. હું તમારા પગે પડું છું. મારી આંતિ ટાળો. મારે માટે જે ભલું હોય તે કહો. અને ઉપસંહારમાં, પરાકાણાએ પહોંચ્યા ત્યારે, જ્યારે તદ્દન શિષ્યભાવમાં તેમનો સંપર્ક ફળીભૂત થાય છે ત્યારે, આપણને છેલ્લો ભવ્ય શ્લોક મળે છે. આવા શિષ્યત્વનું ફળ શું ? આ પ્રકારનો યોગ ગુરુ-શિષ્ય યોગ, આ જિજાસુ જીવ અને

જ્ઞાનદાતા, મોક્ષદાતા સદ્ગુરુ વચ્ચેના આંતરિક સંબંધનું પરિણામ શું ? ગીતાના છેલ્લા શ્લોકમાં તેનું ગૌરવ વર્ણવ્યું છે. ‘આવી આજ્ઞાંકિતતા હોય, આવું (ગુરુ-શિષ્યનું) ઐક્ય હોય, સંપર્ક હોય, તો બધી જ માંગલિકતા સદ્ગુરુ, બધી શ્રી, પૂર્ણિતા અને સર્વજ્ઞતા ખાતરીથી પ્રાપ્ત થાય છે.’

આમ, ગુરુ-શિષ્ય સંબંધની આ મહત્વની બાબત ઉપર ભગવાનની કૃપાથી અને ગુરુદેવના આશીર્વાદથી આપણે ચિંતન-મનન કરી શક્યા. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે જેટલો સંપર્ક ધેરો તેટલો પ્રકાશ વધુ, શિષ્યને લાભ વધુ અને ગુરુને સહભાગી થવાની, આપવાની સોંપવાની વધારે શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે- ‘જરૂર, મારી પાસે જે કંઈ છે તે તારું જ સમજ, આવ, લે.’ જો આવો સંપર્ક હોય તો જ આ શક્ય બને.

મહાન સંપર્ક ભક્તિ છે, પરાભક્તિ છે. સંપર્ક વધુ ગાઢ કરવા માટે ગુરુ-ઉપદેશના ભાવમાં સતત જીવવું, તેનાં સૂચનોનો હંમેશ અમલ કરવો, તેની બધી આજ્ઞાનું પાલન કરવું, ગુરુ-ઉપદેશ અને ગુરુ-આદેશને ચરિતાર્થ કરવો. આ બધું કરવાથી શિષ્ય અને ગુરુ વચ્ચેના ગહનતમ જોડાણ, હદ્યનું જોડાણ, અંતરતમ સંપર્ક થાય છે. શિષ્ય ગુરુ-ઉપદેશનું મૂર્ત્ત સ્વરૂપ બની રહે છે. શિષ્ય ઉત્કંઠાથી અને મહેનત લઈ સંઘર્ષ કરે છે. જેથી તે ગુરુ-ઉપદેશ અને ગુરુ-આદેશનું મૂર્ત્તરૂપ બની શકે. આ મહત્વમાં આશીર્વાદ છે. આ શિષ્યત્વનો સાર છે. શિષ્યત્વ છે શું ? શિષ્યે ગુરુ-આજ્ઞા, ગુરુ-ઉપદેશ અને ગુરુ-આદેશના પ્રતીક બની રહેવું એટલે સાચું શિષ્યત્વ.

□ ‘મુક્તિપથ’માંથી સાભાર

દુઃખદ અવસાન

શિવાનંદ આશ્રમના ખજાનથી આદરણીય શ્રી હરકંતભાઈ વછરાજાનીનાં સુપુત્રી અ.સૌ. વિભાબેન હિમાંશુભાઈ ધોળકિયાનું તા.રજી જૂન ૨૦૧૦ના રોજ દુઃખ અવસાન થયું છે. બહેન વિભા, હિમાવન સમાજ, પાલડી, અમદાવાદ ખાતે દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘની ઓફિસમાં સેવા આપતા હતા. અસહ્ય ગરમીથી મગજમાં ચઢી ગયેલા આકરા તાવમાં બ્રેઇન હેમરેજ થતાં થયેલાં આક્સિમિક નિધનથી સમગ્ર પરિવાર શોકાતુર થયો છે. ખૂબ જ પ્રેમાણ અને મિલનસાર સ્વભાવના વિભાબેનનું અવસાન તેમના પરિવાર તથા શિવાનંદ પરિવારમાં સૌને શોકગ્રસ્ત કરી ગયું છે. સદ્ગતની શાંતિ અને પરમગતિ માટે પ્રાર્થના. ઊં શાંતિ. - સંપાદક

પુરખોતામ

શ્રી સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી

ભગવદ્ગીતાનો પંદરમો અધ્યાય એની પોતાની રીતે એક ઘણો મહત્વનો અધ્યાય છે. બ્રહ્મરૂપી મૂળમાંથી ઊગતા-કેલાતા વિશાળ જાડની સાથે વિશ્વની કરેલી સરખામણીના વર્ણનથી એની શરૂઆત થાય છે. વૃક્ષની આ સરખામણી અભિનવ છે, અનોખી છે અને ખૂબ સૂચનાત્મક છે. અહીં આશ્ર્યજનક રીતે એ સરખામણી કરવામાં આવી છે. બધી દશ્યમાન ઘટનાઓની ઉપર વ્યાપીને રહેલા સર્વોત્તમ સર્જનના સિદ્ધાંતની ઉચ્ચતાનો વિચાર આપણાને આપવા માટે ગીતા એના મૂળને એવા કશાકની સાથે સરખાવે છે, કે જે પર છે અને સર્વની ઉપરવટ છે. જેમાંથી જીવનના દરેકે કરવા પડતા અનુભવો અને મન વડે પિણાણાતા અને ઇન્દ્રિયો વડે જોવાતા વિષયોની વિવિધતા રૂપી ડાળીઓ નીચે ફેલાય છે, એવું જંગલરૂપી વૃક્ષ ઊર્જે છે, જેવી રીતે બીજમાં આખુંયે વૃક્ષ સમાયેલું હોય છે, તેવી રીતે આ આખુંયે વિશ્વ મૂળમાં અવિભાજ્ય રીતે આ પૂર્ણતત્ત્વમાં સમાયેલું છે. વિશ્વનાં મૂળ ઉપર છે અને ડાળીઓ નીચે છે. આપણે અહીં પૃથ્વી ઉપર જે વૃક્ષો જોઈએ છીએ તેના કરતાં આ વૃક્ષની અભિવ્યક્તિ એ રીતે જુદી પડે છે. પૃથ્વી ઉપરનાં આપણે જોઈએ છીએ તે વૃક્ષનાં મૂળ નીચે હોય છે અને તેની ડાળીઓ ઉપર આકાશ અને સૂર્ય તરફ ફેલાયેલી હોય છે. જ્યારે આપણે ઈશ્વરનો વિચાર કરીએ છીએ અથવા એ સર્વશક્તિમાનને આપણે પ્રાર્થના કરીએ છીએ ત્યારે આપણે હુંમેશાં ઉપર આકાશમાં જોઈએ છીએ. દરેક વ્યક્તિગત મનનું આ વલાણ હોય છે. આપણે બહાર જોઈએ છીએ, અંદર જોઈએ છીએ અને ઉપર જોઈએ છીએ. મૂલ્યોની કલ્યનામાં આપણો દિણિકોણ આ માર્ગ જ આપણે યોજી શકીએ છીએ. જ્યારે આપણાને બધું રહસ્યમય ગોટાળાવાણું અને બધું ગભરામણ ભરેલું લાગે ત્યારે ભયથી, આશ્ર્યથી આપણે ઉપર જોઈએ છીએ. એ પ્રભાવ અને ભયની આગળ એ રહસ્યને પકડવાની આપણી અશક્તિ બતાવીએ છીએ. ગમે તેટલું વૈવિધ્યસભર આ આખું વિશ્વ હોય, તો પણ એ સર્વોચ્ચ બ્રહ્મનું અવિભાજ્ય ઉપસ્થિતિનું આ અદ્વૈત તત્ત્વનું જ સર્જન છે. આ વિશ્વ એમાંથી જ ઊર્યું છે. જે કંઈ

આપણે જોઈએ છીએ કે ગમે તે રીતે આપણે જે અનુભવીએ છીએ તે બધું આ એક મૂળમાંથી ઊર્યું છે અને વિસ્તર્યું છે. જેવી રીતે વૃક્ષની અનેક ડાળીઓ-ડાંબળીઓ, પાંડાંઓ, ફૂલો અને ફળો અદશ્ય અને સૂક્ષ્મ રૂપે ગુમ રીતે ઉપસ્થિત છે, તેવી રીતે આ ગમે તેટલા વૈવિધ્યવાણું જગત પણ બ્રહ્મમાં રહેલું છે, એમ કહી શકાય. કારણ કે, આ જગત બીજા શેમાંથીય બહાર આવી શકતું નથી. જગતરૂપી આ વૃક્ષ ઉપર પક્ષીની પેઠે બેસનારા અને આ અભિવ્યક્તિના એક ભાગ જેવા આપણે માટે આ બધું રહસ્યમય લાગે છે.

ભગવદ્ગીતા આપણાને સલાહ આપે છે કે નિષ્કામતાના કુહાડાથી એના મૂળમાં ઘા કરીને આ વૃક્ષને પારી નાખવું જોઈએ. કામનાઓથી જ આ વૃક્ષ વિકાસ પામે છે અને નિષ્કામતાથી એનો નાશ થાય છે. આ વિશ્વ અહીં ભાવોનો સમૂહ છે. આત્મ પ્રભુત્વના કેન્દ્રરૂપ છે. એ આપણાને કર્મ કરવા માટે ખૂબ પ્રેરે છે, અને આપણી તલ્લીનતા દ્વારા કામનાઓની પૂર્તિ માટે આપણાને બળ આપે છે. પણ જ્યારે કામનાઓ સુકાઈ જાય છે, ત્યારે વિશ્વ પણ બળી જાય છે અને એ વધારે વખત રહી શકતું નથી. બધાં તાત્ત્વાચ્ચાઓ બેંચી લેવાથી કપું પણ તેની હસ્તી ગુમાવે છે જ ને? છેવટે આ વિશ્વ કોઈ પદાર્થોનું બનેલું નથી પણ કામનાઓનું જ બનેલું છે. આ વિશ્વના તાણાવાણા વ્યક્તિઓની કામનાઓ જ છે. કામનાઓ જ વિશ્વને બનાવે છે. એક રીતે આપણે કહી શકીએ, જેવી રીતે કપું તેના સ્વરૂપને ઘડતા તાણાવાણાઓથી બહાર હસ્તી ધરાવી શકતું નથી તેવી રીતે વ્યક્તિઓની બહાર આ જગત પણ રહી શકતું નથી; તેથી આ વિશ્વના મૂળમાં ઘા કરવો એ કંઈ સહેલી વાત નથી. એ માટે તો વિશ્વની રચનાના ખૂબ જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. એનો અર્થ એ છે કે, ઘટનાના મૂળને કાપી નાખવું એ આપણા પોતાના મૂળને કાપી નાખવા બરાબર છે. આપણા અહંકારના વૃક્ષને કાપી નાખવું અને પોતાના આત્મા સાથે આવા વ્યવહાર કરતાં વધારે કઠિન કામ મનુષ્યને માટે કશું હોઈ શકે નહીં. આપણે આપણા આત્માનું કામ હાથ ધરી શકતા નથી કારણ કે આપણે આપણા પોતાના વિષયરૂપ જ ક્યારેય બનતા નથી. વિષયો અને વસ્તુઓ સાથે

બ્રહ્માર કરવા આપણે ટેવાયેલા છીએ. પરંતુ આપણને પોતાને વિષય કે વસ્તુ તરીકે આપણે માનતા હોતા નથી, અને એટલા માટે કોઈ પણ રીતે આ સંબંધમાં બ્રહ્માર કરવા આપણે અશક્તિમાન નીવડીએ છીએ. આપણે સંતમ અને અવાર્ડનીય એવું કંઈક સ્વરૂપ કાયમ રાખીએ છીએ અને તેથી આપણા શોકોનું, ઉદ્ગોનું મૂળ આપણે પોતે જ છીએ. આપણા માટે દુઃખનું બીજું કોઈ કારણ નથી. જેમ કોશોટામાંથી રેશમનો કીડો બંધાયેલો રહે છે, તેમ આપણી કામનાઓથી આપણે બંધાયેલા રહીએ છીએ. એ કામનાઓ અહંકારરૂપી કેન્દ્રની આસપાસ વીટળાયેલી હોય છે. અને જ્યાં સુધી આપણા આત્મામાં જગ્રત થતા સર્જનાત્મક ઈશ્વરનું શાશપણ આપણામાં ન આવે ત્યાં સુધી આવી અનાસક્તિ અશક્ય છે. વિવેક અથવા સારા-નરસાનો ઘ્યાલ વેરાય માટેની અથવા નિષ્કામતા માટેની પૂર્વશરત છે. મનુષ્ય જ્યાં સુધી પોતાની સાથેની તે તે વસ્તુઓના સંબંધના સ્વરૂપને અને પોતાને સમજે નહીં ત્યાં સુધી તે અનાસક્ત થઈ શકતો નથી. આસક્તિ અને અનાસક્તિનું સ્વરૂપ સમજવું મુશ્કેલ છે. કારણ કે આ બંને અનુભવો વચ્ચેનો પારસ્પરિક સંબંધની સમજણ ન હોવાને લીધે કેટલીક વાર માણસ વિષયને ચોटી રહે છે, અથવા એની ઊલટી કોઈક બાજુએ ચોટી રહે છે. જ્યારે જ્ઞાનપ્રભાત ઊગે ત્યારે બધા સંબંધો એની મેળે ખરી પડે છે અને અનાસક્તિનું ઉચ્ચતમ સ્વરૂપ એ કંઈ પોતાને બહારની કોઈ વસ્તુથી અલગ કરતું રૂપ નથી; પણ વિષય અને વિષયોમાં અને તેમની વચ્ચે પણ એકસરખી રહેલી વાસ્તવિકતાના વ્યાપક લક્ષણની-સ્વરૂપની સભાનતા સુધી માનવને પોતાને ઊંચે ચડાવતું રૂપ છે. ભગવદ્ગીતા જેને, અનાસક્તિ કહે છે, તે આ નિષ્કામતા, એ મનુષ્યનું તપશ્ચરણનું સામાન્ય વલણ નથી, પરંતુ સર્વોચ્ચ સર્જનહારની સર્વવ્યાપકતાના સ્વીકારના રૂપમાં વિકસેલું શાશપણ છે. એ સર્વ કામનાઓ માટે મરણતોલ માર સમાન છે. જ્યારે આપણે કોઈ સ્વમાંથી જગીએ, આપણી બહારની સભાનતામાં પ્રવેશીએ છીએ ત્યારે આપણા સ્વમજગતની બધી કહેવાતી કામનાઓ અને બધા કહેવાતા ઉદ્ગો એની મેળે જ, તેમને દૂર કરવાના આપણા કશા જ પ્રયત્ન વગર જ નાશ પામી જાય છે, તેવી જ રીતે, આવી અનાસક્તિ થયા પછી આગળ કશો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર રહેતી નથી. આ જગતની વાસ્તવિકતામાં જ્યારે આપણે જગી ઊક્યા

હોઈએ છીએ ત્યારે આપણા સ્વમજગતની સમસ્યાઓમાંથી જાગ્યા પછી આપણને ઉચ્ચતર જ્ઞાન થયું હોય છે. અને આ જ્ઞાન પોતે જ સ્વમાવસ્થાના અનુભવોનું સર્વવ્યાધિહર ઔષધ છે. અને સ્વમજગતની મુશ્કેલીઓને દૂર કરવા માટે કોઈ બહારનો પ્રયત્ન આપણે કરવો પડતો નથી. સ્વમની કામનાઓ અને ઉદ્ગો જગ્રત અવસ્થાના જ્ઞાનમાં ઓગળી જાય છે. એ જ રીતે ઈશ્વરની ઉપસ્થિતિમાં જીવનની બધી સમસ્યાઓ પણ ઓગળી જાય છે. અને આ અનુભવ કરતાં મોટી અનાસક્તિ બીજી કઈ હોઈ શકે વળી ? અહીં આત્માના જ્ઞાનમાં સ્વયંસ્કૃતિ ઉત્થાન થાય છે, કામનાઓનું અહીં કશું મૂલ્ય રહેતું નથી. ભગવદ્ગીતા જ્યારે અનાસક્તિના કુહાડાથી બંધનના વૃક્ષને ઉદ્દેશી નાખવાની આવશ્યકતા વિશે કહે છે, ત્યારે ખરી રીતે એ આ ઈશ્વરના જ્ઞાન વિશે જ કહે છે. એને પ્રાત કરીને, એનો અનુભવ કરીને, પછી આ મર્ય જગતમાં ફરી વખત આવવાનું નહીં રહે.

જ્યાં સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓ પ્રકાશતા નથી, આપણે જેને તેજ કહીએ છીએ તેવું કશું જ ત્યાં પ્રકાશતું નથી એવું તે સર્વોચ્ચ સ્થાન છે. આ જગતમાં વધારેમાં વધારે જે પ્રકાશની આપણે કલ્પના કરી શકીએ, તેવો પ્રકાશ તો આ દિવ્ય સર્વોચ્ચ ઝળહળતા પ્રકાશનો પડછાયો માત્ર જ છે. એની પાસે પહોંચા પછી આપણને પાછા ફરવાપણું રહેતું નથી, આપણને વધુ પુનર્જન્મ પામવાનું રહેતું નથી, પછી કોઈ પરિવર્તનશીલ જીવન હોતું નથી. હવે વધુ શોકનાં ફળો આપણે ચાખવાં-ભોગવાં નહિ પડે, આપણને વ્યાપક વાસ્તવિકતાઓ સાંપડી જશે, આપણે હંમેશાને માટે અમર બની રહીશું, આ જગતમાં આપણે પાછા આવીશું નહીં. આપણે એક વખત સ્વમાંથી જગી ઊક્યા હોઈએ તો પછી કોઈ પણ વયહાર કે હેતુ માટે તે સ્વમજગતમાં પાછું જવું પડતું નથી. અને વળી, તે સ્વમજગતમાં અધૂરી રહેલી કોઈ કામનાને અથવા કોઈ ફરજને પૂરી કરવા માટે ત્યાં પાછા જવાની આપણને કોઈ ઈચ્છા પણ થતી નથી. સ્વમજગતમાંના આપણા બધા આનંદો, બ્રહ્મારો, ફરજો અને કરજો પણ, આપણે જેવા કેવળ જગ્રત થયા કે તરત જ એક ધડકે પૂર્ણ થઈ જાય છે, પતી જાય છે. સ્વમજગતમાં જે લોણદાર પાસેથી આપણે કંઈ ઉદ્ધીનું લીધું હોય, તે તેને પાછું આપવાપણું રહેતું નથી. જ્ઞાન એ જ એની ચુક્કવણી છે. જ્ઞાન જ લેણું ભરપાઈ કરવાની

એકમાત્ર રીત છે. એટલા માટે પણ પૂર્ણત્તવને પામ્યા પણી જગતમાં ફરી વખત જવાનો પ્રેશન ઉપસ્થિત થતો નથી, જેવી રીતે જાગેલા મનુષ્યને સ્વમજગતમાં ફરી વખત જવાની જરૂર હોતી નથી, તેવી જ રીતે આપણે પણ આ જગતમાં ફરી વખત આવવાની જરૂર નહીં રહે. સર્વશક્તિમાનની ભવ્યતા, દિવ્યતા અને મહત્તમા આવી છે. પંદરમા અધ્યાયની શરૂઆતના ઉદ્દીપક શબ્દોમાં આપણે આ ધ્વનિ સાંભળીએ છીએ.

ભગવદ્ગીતાની ભાષામાં સર્વોચ્ચ પરમાત્મા એ ‘પુરુષોત્તમ’ છે. ‘પુરુષ’ એ ચૈતન્ય છે. સાંખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનની પરિભાષામાં આ ‘પુરુષ’નો સિદ્ધાંત આપણને જાણીતો છે. એ દૃષ્ટા અને જ્ઞાતા વિષયી છે. અને ‘પ્રકૃતિ’ સાથે અને જીવતત્ત્વ સાથે એનો દેખીતો જોડાજોડનો અને સામસામો રહેવાનો સંબંધ છે. એ રીતે આપણે પોતામાં અસ્તિત્વ ધરાવતી પુરુષ અને પ્રકૃતિની આ બે વાસ્તવિકતાઓ કે એવા બે સિદ્ધાંતોને સાધારણ રીતે માનીએ છીએ. જ્ઞાતા અને જ્ઞેય, ચૈતન્ય અને જરૂર, દૃષ્ટા અને બહાર દેખાતું આ વિશ્વ - અને અહીં અનુકૂમે ‘અક્ષર’ અને ‘ક્ષર’ એવાં નામો અપાયાં છે. ‘અક્ષર’ અવિનાશી છે, અને ‘ક્ષર’ વિનાશી છે. પરંતુ આ બંનેથી ઉપરવટ રહેલું અને આ બંનેને બરાબર સમજતું, બંનેને પોતાનામાં જ સમાવી દેતું તત્ત્વ એ ‘પુરુષોત્તમ’ છે. બધા જગતિક ‘પુરુષો’ની પેલી પારનો તે ‘સર્વોત્તમ પુરુષ’ છે. જગતિક પુરુષો એ આ જગતમાં દેખાતી વ્યક્તિગત અલગ અલગ ચૈતનાઓ છે. તમે, હું અને બીજી વ્યક્તિઓ એનાં સ્વરૂપો છે. આ સમગ્ર જગત ‘પુરુષોત્તમ’ વડે વ્યામ છે. છેવટે તો આ આખાય જગતમાં એક જ પુરુષ છે. બધાં મસ્તકો એનાં જ મસ્તકો છે, બધી આંખો એની જ આંખો છે, બધા કણ્ઠો એના જ કણ્ઠો છે; દરેકનું મસ્તક એનું જ મસ્તક છે, બધા વિચારો એના જ વિચારો છે, બધાં કર્મો એનાં જ કર્મો છે. એના સિવાય કોઈ કશું કામ કરતું નથી. એના સિવાય કોઈ કશું કાંઈ વિચારી શકતું નથી. અરે, આ આશ્ર્યકારક પરમ ચૈતનાની હસ્તી સિવાય બીજું કશું હસ્તી પણ ધરાવી શકતું નથી. ‘જે કંઈ હતું, જે કંઈ છે અને જે કંઈ થવાનું છે, જે કંઈ કોઈ પણ સ્થળે અને સમયે સંભવિત છે, તે બધું જ ગમે તે સંજોગમાં કેવળ પુરુષ જ છે’ - આ વેદના ઋષિની પ્રાચીન અને અમર ઉદ્ઘોષણા છે. બધી જ સરિતાઓ જેમ એક સાગરમાં જ સમાઈ જાય છે, તેવી રીતે બધા પુરુષો તેમાં સમાઈ

જાય છે. અને ત્યાં કોઈ વ્યક્તિ પણ નથી અને કોઈ પ્રકૃતિ, જગતત્ત્વ કે ભૌતિકતા પણ નથી. એ સર્વાત્મામાં કોઈ વિષય પણ નથી અને કોઈ વિષયી પણ નથી, ત્યાં તો એક, અવિભાજ્ય, સર્વવ્યાપકતાના સાગર સમો અનવરત અસ્તિત્વનો અનુભવ જ હોય છે. જે મનુષ્ય આ ‘પુરુષોત્તમ’ને જાણે છે તે તરત જ મુક્ત થઈ જાય છે. આ જ્ઞાન જ મોક્ષનું સ્વરૂપ છે.

આપણે અહીં જે પ્રકારના જ્ઞાનના સંદર્ભમાં વાત કરી રહ્યા છીએ, તે પ્રકારનું જ્ઞાન શું છે, તે સમજવું ઘણું મુશ્કેલ છે. જ્યારે આપણે જ્ઞાનની વાત કરીએ છીએ ત્યારે સામાન્ય રીતે આપણે અધ્યયન, વિજ્ઞાન અને જગતની કળાઓ વગેરેને જ ઘણું કરીને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજતા હોઈએ છીએ. સાહિત્ય, સંગીત, ગણિત, ભૌતિકવિજ્ઞાન, રસાયણશાસ્ક, જીવવિદ્યા, ખગોળશાસ્ક વગેરેને આપણે જ્ઞાન સમજીએ છીએ. આ જગતમાં આવા જ્ઞાનના આવા પ્રકારોથી જ આપણે પરિચિત છીએ.

આમ આપણે પોતાને માટે સહેલાઈથી કહી શકીએ કે આપણને કોઈ પણ વસ્તુનું ગણનાપાત્ર જ્ઞાન છે જ નહીં. આપણે કેવળ અજ્ઞાનના અંધકારમાં આથડી રહ્યા છીએ. અને છતાંય કશુંય જાણ્યા-કારવ્યા વગર આપણે પોતાને ‘જગડાહ્યા’ માની બેઠા છીએ ! જ્યારે એમ કહેવામાં આવે છે કે, જ્ઞાન એ મોક્ષ છે, જ્ઞાન એ આત્માની મુક્તિ છે, ત્યારે એ કંઈ આવા ઉપરછત્યા જ્ઞાનની વાત નથી. એ જ્ઞાન તો ઈશ્વરનું જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાન તો ચૈતન્યરૂપ છે, એ જ્ઞાન તો આપણા સાચા સ્વરૂપના બધા પદાર્થોની હસ્તીમાં પ્રવેશે છે. એમાં દશ્ય અને દશાનું એવું અદ્વિત હોય છે કે જેમાં દશ્ય અને દશાનું અસ્તિત્વ આસપાસ એકાકાર બની જાય છે, ઈશ્વર આપણામાં પ્રવેશે છે અને આપણે ઈશ્વરમાં પ્રવેશીએ છીએ - જાણે કે સરિતાઓ સાગરમાં મળી જાય છે અને સાગર સરિતાઓને આવિંગન આપે છે ! પરિણામે મનુષ્ય જાણી શકતો નથી કે કયો સાગર છે અને કઈ સરિતા છે. બધા આકારો અને વ્યક્તિત્વોથી પર રહેલા આ સર્વોચ્ચ પુરુષ-પુરુષોત્તમ-ને મનુષ્ય પ્રામ કરે છે. આત્માનું આ અંતિમ લક્ષ્ય સ્થાન છે. એને પામીને મનુષ્ય સદાસર્વદા મુક્તદશા પામે છે. પછી એને કોઈ બંધન, કોઈ માર્ગ, કોઈ સંજોગ - કશું જ રહેતું નથી.

□ ‘ગીતાદર્શન’માથી સાભાર

પરમ આનંદ

શ્રી સ્વામી સત્યચિદાનંદજી

જ્યારે તમે બીજા લોકોની સેવા કરો ત્યારે તમને તમારી નિર્ભળતાઓનો તરત ઘ્યાલ આવે છે. દુનિયા એક મોટા અરીસા જેવી છે. તે તમારામાં રહેલી નિભ્રણ પ્રકારની ખામીઓ, તમારી નિર્ભળતાઓ બતાવે છે. સેવા દ્વારા તમે તમારી નિર્ભળતાઓ ઓળખવાનું શીખી શકો છો અને તમને કેમ સુધારવી તે જાણી શકો છો.

ઘણીવાર નિભ્રણ કષાનું કામ કરવાની તૈયારી એ શ્રેષ્ઠ કસોટી છે. સંતો પોતાની જાતની કસોટી કેવી રીતે કરતા હતા તે વાતો આપણે જાણીએ છીએ. પોતે મોટા ગુરુ થઈ ગયા છે એવા અભિમાનમાંથી છૂટવા માટે શ્રી રામકૃષ્ણાંગદા ગણાતા ભાગમાં જઈ પોતાના વાળ વડે જાજરુ સાફ કર્યા હતાં. જિસસે પોતાના સાથીદારોના પગ ધોયા હતા. મોટા ગણાતા માણસોએ આ પ્રમાણે કર્યું હતું. માટે તમે પડા જાઓ અને ગંદામાં ગંદા કાર્યને સેવા તરીકે સ્વીકારો. યાદ રાખો કે, આ કામ તમે તમારા અંગત સ્વાર્થ માટે કરતા નથી. એક ખૂણામાં બેસીને ધ્યાન ધરવું સહેલું છે પણ ધ્યાનનું એક બીજું સ્વરૂપ-કર્મ-પણ છે. કર્મયોગ દરમિયાન તમે જે કંઈ કરતા હો તેના પર ધ્યાન ધરો. તમારી લાગણીઓ અને મન પર લક્ષ આપો. આ એક પ્રકારનો મનની તાલીમનો કાર્યક્રમ છે.

જ્યારે પણ તમને તક મળે ત્યારે કર્મયોગનો અત્યાસ કરો. આ અત્યાસ દરમિયાન તમારી ન્યૂનતા અને ખામીઓની તમને જાણ થશે અને તમારી કસોટી પણ થશે. તમારાં વલણ અને મિજાજને તમે વધુ સારી રીતે સમજી શકશો. કર્મયોગથી તમારાં હદ્ય, મન અને શરીર ત્વરિત શુદ્ધ થઈ જશે. એટલું ધ્યાન રાખવું કે બીજા પ્રકારની સાધના તમે કરતા હો તો મૂકી દેવાની નથી તેમ જે કર્મયોગ દરરોજ ચોવીસ કલાક કરવો જરૂરી નથી. તમે જો ખૂબ થાકી ગયા હો કે કોઈ પ્રકારની માનસિક કે લાગણીવશ સમસ્યા હોય તો પ્રવૃત્તિ બંધ કરો. શાંતિથી બેસો અને તમારી સમસ્યાનું વિશ્લેષણ કરો. દાખલા તરીકે, હું તો ત્યાં સેવા કરવા

ગયો હતો, પણ ગમે તે કારણે મને કંટાળો આવ્યો. તેણે મારો આભાર ન માન્યો તેને લીધે કદાચ હોઈ શકે. હવે તે આભાર માને તેવી મારી અપેક્ષા હતી. અને આથી મારું મન અસ્વસ્થ થઈ ગયું. આ અપેક્ષા યોગ્ય ન હતી. ‘બીજી વખતે તે જ ભાવથી સેવા કરીશ, પણ આભાર માનવાની રાહ જોઈશ નહીં’ આમ કરીને તમે તમારા મનને સારી રીતે ઘડી શકો છો. આમ મનનું વિશ્લેષણ કરવાથી તમારી શાંતિમાં ખલેલ પડતી વૃત્તિને તમે ટૂંક સમયમાં ઘટાડી શકો છો. જો તમે તમારા મનમાં પડેલી ખલેલને ધ્યાનમાં ન લો અને તમારી સેવા ચાલુ રાખવાનો પ્રયત્ન કરો તો સમસ્યા પાછી ફરીને આવ્યા જ કરશે.

ભૂલ કરવી તેમાં ખરેખર કંઈ જ ખરાબ નથી. જે પણ તમને લાગે કે તમે ભૂલ કરી છે કે તરત જ વિચારો ‘શા માટે ? કેમ ? આ ભૂલ શેને કારણે થઈ ? મેં ક્યાં ભૂલ કરી ? મેં જો તે ન કર્યું હોત તો આમ બનત નહિં. ઠીક છે, હવે બીજી વાર આવી ભૂલ થવા દર્શા નહિં.’ બુદ્ધિશાળી મનુષ્ય તેણે કરેલી ભૂલમાંથી કંઈક શીખશે, પણ મૂર્ખ તે જ ભૂલ ફરી ફરીને કરશે. આપણે પડી જઈએ છીએ, પાછા ઊભા થઈએ છીએ અને ચાલવા માંડીએ છીએ. આપણી નિર્ભળતાઓ આપણી સફળતાનાં પગથિયાં બને તે જુઓ. બધા મોટા માણસો, સંતો અને ઋષિઓને પણ તેમનું લક્ષ્ય પ્રાત થાય તે પહેલાં ઘણી વાર નીચા પડવું પડવું છે.

ઘણીવાર તમે ફળની આસક્તિ ધરાવતા નથી એમ વિચારતા હોવા હતાં સૂક્ષ્મ રીતે સ્વાર્થી હો છો. તમે જેમ આચરો છો તે પ્રમાણે બીજા આચરતા હોવાથી સુખી થયા છે તેમ માનતા હો તો તમે હજ આસક્તા છો તેમ ગણાય. તમને થતી ચિંતા તમને બીજાને મદદ કરવા માટે અયોગ્ય બનાવે છે. તેના કરતાં તો ‘મેં મારી ફરજ સંતોષપૂર્વક અદા કરી છે. હું કોઈના ભવિષ્યનો નિર્માતા નથી’ તેમ વિચારવું વધુ યોગ્ય છે. જો કોઈ વાક્યાને કેટલીક વસ્તુઓ કરી હોય અને તેને લીધે

તેને કેટલાક સમય માટે દુઃખી થવાનું નક્કી હોય તો તમે તેને સુખી બનાવવા માટે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરશો તો પેણ તે સુખી થશે નહિ. તમારી મર્યાદામાં રહીને તમે તેને માટે કરેલા પ્રયત્ન તમારા માટે પૂરતા છે. તમારી મર્યાદામાં રહીને જે કંઈ શક્ય હોય તે ચોક્કસ કરો, પછીનું ઈશ્વરને સોંપી દો.

તમારા હેતુઓના વિશ્લેષણ માટે ડહાપણનો ઉપયોગ કરો. હંમેશાં તમને ક્યા દહીનો સ્વાદ વધારે સારો લાગશે તેનો જ વિચાર ન કરો. આ ઉંડું વિશ્લેષણ નથી. તમને અને બીજાઓને કઈ બાબતો શાંતિ અને આનંદ આપી શક્શે તે શોધી કાઢો. આ મુદ્દાને લક્ષમાં રાખી વિશ્લેષણ કરો. તમારા આત્માને બચાવવા માટે કર્મયોગ પૂરતો છે. આ પ્રકારની સેવાનો કાયદો તમે જાણતા હશો તો તમારે બીજા કોઈ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર રહેશે નહિ. તમારી શાંતિ ગુમાવવાના ડરને લીધે તમને સ્વાર્થી થવાનો વિચાર આવતાં પણ ગ્રાસકો પડશે. જીવનનો પરમ આનંદ કોઈ બીજી વ્યક્તિ માટે કંઈક કરી છુટવાનો છે. દુભ્રિયે ઘણા લોકોએ કદી સાચા આનંદનો સ્વાદ માણયો નથી. પણ એક વાર તમે માણણો પછી તમને ફક્ત તમારી જાત માટે કંઈ પણ કરવાની કદી ઈચ્છા થશે નહિ. તમે સદા સેવા કરવાની તક શોધ્યા જ કરશો. દિવસ હોય કે રાત પણ તમને તે સમણિની સેવાનો પરમ આનંદ ગુમાવવાની ઈચ્છા થશે નહિ. આ વૃત્તિ તમારા વ્યક્તિત્વમાં સદા માટે જોડાઈ જશે. સમાજને ઉપયોગી બનો. તમારી જાતનો બીજાના ભલા માટે ઉપયોગ કરો. તમારું જીવન સમસ્ત માનવજાતને આનંદ આપતું સુંદર ફળ બની રહો. તમારું ભોજન પણ એક સર્માપણ બની રહો. તમારા ખોરાકને કોણ પણ વાવે છે? ભગવાન કહે છે: ‘અહું વૈશ્વાનર: - હું જ જઠરાણિ છું.’ હું જઠરમાં હોઉં છું. એવું માનતા નહિ કે તમે તમારા માટે જ ખાઓ છો. ખોરાક દિવ્ય અનિમાં સમાઈ જાય છે.

જ્યારે તમે સ્નાન કરતા હો ત્યારે પણ વિચારો: ‘હું ભગવાનના મંદિરને સાઝ કરું છું. હું ભગવાનના મંદિરને સજાવું છું. તે ત્યાં બેઠેલો છે. હું તેને ખવરાવું છું.’ જ્યારે તમે ઊંઘવાનું શરૂ કરો ત્યારે વિચારો. ‘હું

તેને નિદ્રામાં પોઢાં છું.’ આમ દરેક પ્રવૃત્તિ સર્માપણ બને છે. તમારું પોતાનું જીવન સર્માપણ બની જાય છે.

આ કર્મયોગની કરામત છે. જ્યારે તમે દરેક પ્રવૃત્તિ ફક્ત કરવાના હેતુ અને આનંદ માટે જ કરતા હો - સમસ્ત દુનિયાના લાભાર્થે અને તમારા વ્યક્તિગત લાભ માટે નહિ જ - ત્યારે તમારો આનંદ જળવાઈ રહે છે. તેને કરવાથી તમને આનંદ મળે છે તેમ માનતા નહિ; આનંદ તો તમારી અંદર સદા હોય જ છે. તમારે કંઈક તો કરવું જોઈએ; કારણ કે કંઈ પણ કર્યા વગર તમે શાંતિથી બેસી રહી શકો નહિ. તમારી પ્રવૃત્તિઓ તમારો પરમ આનંદ જળવી રાખે છે.

તે આનંદનો અનુભવ કરવા માટે દરેક માસ કે બે માસમાં એક અઠવાડિયું જુદું રાખવાની શરૂઆત કરો. કહો : ‘આ મારું કર્મયોગ અઠવાડિયું છે. તે આખા અઠવાડિયા દરમિયાન હું પૂર્ણપણે નિષ્ઠામ રહીશ. હું મારા પોતાના માટે કંઈ જ નહિ કરું.’ અથવા એક દિવસ દા.ત. ઉપવાસનો દિવસ પસંદ કરો અને કહો : ‘આ મારો નિષ્ઠામ દિવસ છે.’ દરેક જણે આ પ્રમાણે તે આનંદનો અનુભવ કરવા માટે થોડોક સમય જુદો કાઢવો જોઈએ. પછી તમે તે માટે તમારી અનુકૂળતા મુજબ વધુ ને વધુ સમય આપી શકો.

જ્યારે તમે આમ કરો ત્યારે તમારા મિત્રો કે પોતાના કુટુંબના સભ્યો કંઈ કહે તેની ચિંતા ન કરો. તમારા કુટુંબમાંથી કોઈ કહે : ‘અરે, તું તો બીજાના માટે સતત કરતો રહે છે. તમે જાણતા નથી કે તમારે પતિ છે, તમારે પત્ની છે. તમારે બાળકો છે. તેમનો લાભ તમે ખૂંચવી લો છો.’ એવું નથી કે તમારે તમારી પૈસા, શક્તિ અને વખત સતત એક કે બે જણ માટે જ ન ખર્ચવાં જોઈએ. પતિ પોતાની પત્નીની પૂર્ણ સેવાની માગણી કરે : ‘તું મારી પત્ની છે. તારે મારી સંભાળ પ્રથમ લેવી જોઈએ.’ તમે તરત જ કહી શકો : ‘તમારી કેટલીક સેવાઓ મારે કરવી જરૂરી છે અને તે હું ચોક્કસ કરીશ. પણ બાકીનો સમય મારે બીજા લોકોને આપવાનો છે, તેમને તેની જરૂર છે. કેટલીક વાર તમારી માગણી વધુ પડતી હોય છે.’ આમ

(અનુસંધાન પાના નં.૩૮ ઉપર)

દાનશીલતા

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

દાનશીલતા એ પુણ્યાત્મા અને ઉદાર મનવાળાનો ગુણ છે. દાનશીલતાથી મનુષ્ય આ વિશ્વ અને તેનાં બધાં પ્રાણીઓને ઈશ્વરદાસ્થી જોવા લાગે છે. દાનશીલતા વ્યક્તિની સજ્જનતા તથા દ્યાળુતાનું પ્રમાણચિહ્ન છે. દાનશીલતા દાનકર્મ અથવા બીજાઓની સાથેના વહેવાર પૂરતી જ સીમિત નથી. એ તો પોતાનો આખા જગત સાથે મેળાપ કરવાની એક શ્રેષ્ઠ રીત છે. આત્મિક દાસ્થીથી બધાં પ્રાણી એક છે. આ વાતની સ્વીકૃતિ જ સાચી દાનશીલતાનો આધાર છે.

૦૦૦

આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં મા લક્ષ્મીની મહત્વની હાજરી હોય છે. ગૃહસ્થની પાસે જે કંઈ હોય તેમાંથી બાકીના ત્રણ આશ્રમવાસીઓ-વિદ્યાના અધ્યયનમાં રત અંકિયન બ્રહ્મચારી, પરિવાજક સંન્યાસી અને ઘરભારને ત્યાગીને પવિત્ર જીવન વ્યતીત કરતા તેમજ ચોથા આશ્રમ સંન્યાસના અધિકારી બનવાની તૈયારીમાં લાગી રહેલા વાનપ્રસ્થ-ને પોતાના ભાગીદાર બનાવવાથી તેને વિશેષ શ્રેય પ્રાપ્ત થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમીને જ બાકીના ત્રણ આશ્રમવાસીઓને દાન કરવાનો દુર્લભ વિશેષ અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે અને તે વિશેખાધિકારનો સદ્ગુપ્યોગ કરવાથી લક્ષ્મીદેવીની શક્તિ પોતાના પરિવારના ક્ષેત્રમાં પ્રકટ થાય છે, કારણ કે તેથી જ વિષ્ણુ ભગવાનના સંરક્ષણ-પોપણા-કાર્યની પૂર્તિ થાય છે. આમ ધર્મની રક્ષા થાય છે અને બીજા આશ્રમોની પરંપરા સ્થિર રાખવામાં સહાય મળે છે.

૦૦૦

દાનશીલતાથી વ્યક્તિ દિવ્ય બને છે, પરંતુ અહીં દાનશીલતા શર્જનો યથાર્થ ભાવ સમજ લેવો જોઈએ. જો આપ દાનશીલતાનો અર્થ દીન-દરિદ્રને દાન આપવું અને આપનિઃશ્રદ્ધત લોકોની સહાય કરવી એટલું જ સમજતા હો તો હું કહીશ કે આપે તેના વાસ્તવિક અર્થની માત્ર છાયા જ પકડી છે, કારણ કે સાચી દાનશીલતા ખરેખર તો વિશાળ પરોપકાર અને લોકો

પરના કરેલા ઉપકાર કરતાં પણ વધુ ઉત્કૃષ્ટ છે. આ તો સર્વસાધારણના સુખના હેતુ માટે આપણી પોતાની જાતને સહર્ષ આપી દેવાની સૌખ્ય પ્રકૃતિ છે. તેમાં ‘આપની પાસે જે કંઈ છે’ તેને ‘આપવાનું’ નથી, પણ ‘આપની પાસે જે કંઈ છે અને આપ જે કંઈ છો’ તેનું અનુદાન કરવાનું છે. આમ, દાનશીલતા આત્મદાન-યજ્ઞ છે.

૦૦૦

જે વ્યક્તિ તરફ આપ ઉદાર હો, તેની સાથે તદ્વાપ બની જવાની લાયકાતમાં જ દાનશીલતાનું રહસ્ય રહેલું છે. તે બીજાઓના હર્ષ-શોકમાં મળી-ભળી જવાની અને તેમના સુખ-દુઃખમાં સહાનુભૂતિથી ભાગ લેવાની ક્રમતા છે. તે બીજાઓની સાથે પોતાના જેવો વહેવાર કરવાની યોગ્યતા છે. પોતાના અહુંની અભિવ્યક્તિનો નિષેધ કરવાનો સરફળ પ્રયત્ન જ દાનની દેણ છે. જે વ્યક્તિમાં અહુંકારનો ત્યાગ કરવાના પ્રયત્નનો પૂર્ણ અભાવ છે અથવા જે પોતાના આવા પ્રયત્નમાં અસરફળ રહ્યા છે, તેઓ સાચા અર્થમાં ઉદાર બની શકતા નથી. જેનામાં અભિમાન છે, અહુંકાર છે, તે કદાપિ ઉદાર બની શકતો નથી. ઉદારતા અને વિનાની બંને સાથે જ હોય છે. ક્રમા ઉદારતામાંથી જ ઉદ્ભબે છે. આત્મપરિત્યાગ, આત્મબલિદાન, સહિષ્ણુતા, ધૈર્ય, મૂક સહનશીલતા, અપ્રતિકાર, પ્રતિહિંસાભાવરહિતતા, બીજાઓ માટે પોતાના સુખ-સુવિધાઓના ત્યાગની તત્પરતા-આ બધાં આ શ્રેષ્ઠ ગુણ દાનશીલતાનાં જ સૂચક છે.

૦૦૦

ઉદારતા એ ભગવાનની કૃપાની મનુષ્ય માટેની એક વિરલ શક્તિ છે. એ સાચું છે કે તે મનુષ્યના પાપોને ઢાંકી દે છે. દૈવી ગુણ હોવાથી તે માનવપ્રકૃતિમાં દિવ્યતાની જ્યોતિ પ્રકટાવે છે. આમ આ અંતર-પ્રકાશની ઉપસ્થિતિમાં અંધકારરૂપી પાપ રહી શકતું નથી.

૦૦૦

હે માનવ ! ઉદાર બનો ! તમારી અપેક્ષા મુજબ સેવાનું મહત્વ સમજો. ‘ભુલાના કામ ઇન્સાન કા બખરાના કામ રહમાન કા.’ ઈન્સાન ભૂલને પાત્ર છે, ભગવાનું કામ ક્ષમા કરવાનું છે. આને સ્મરણમાં રાખો અને દાનશીલ બનો. બીજાના દોષો અને નિર્બળતાઓને વધારીને-ચઢાવીને ન જોશો. મનુષ્યના હથ્યમાં ભગવાનનો વાસ છે તે જાણી-સમજુને બધા પ્રાણીઓ તરફ નમ્ર ભાવ રાખો. ઉદાર વ્યક્તિ શાંતિની સંદેહવાહક છે. તમે પણ દેવી શાંતિના દૂત બનો. બીજાઓની અસરણતાઓ અને ક્ષતિઓ તરફ પ્રેમમયી દાખિ રાખો. પોતાની જાતને સહાનુભૂતિ, પ્રેમ, કરુણા,

વિવેક અને દુઃખીને આશાસનના કાર્યમાં સમર્પિત કરી દો. તમારી દાખિએ જે વસ્તુ બીજાઓ માટે સહન ન કરી શકે તેવી હોય, તેને સહન કરવાનો પ્રયત્ન કરો. અજ્ઞાની વ્યક્તિની દુષ્ટતા પર તેને તેનું અજ્ઞાત સમજી ક્ષમા આપજો. ખૂબ વિનમ્ર બનો. સમગ્ર સંસાર સુવ્યામ માયાની જાળમાં ફસાયેલો છે તે સમજુને સમગ્ર માનવ જાતિ તરફ ઉદાર ભાવ અપનાવો. બીજાઓના સુખ અને કલ્યાણના હેતુ માટે સદા પ્રાર્થના કરતા રહો. બીજાઓની સેવામાં જીવન વ્યતીત કરવું તે ઉદારતાની ચરમ સીમા છે. □ ‘ચિદાનંદ-ચન્દ્રિકા’માંથી સાભાર સંકલન : શ્રી સ્વામી પ્રેમાનંદજી

આગામી કાર્યક્રમ

- (૧) રથયાત્રા : તા. ૧૩-૭-૨૦૧૦, મંગળવારના રોજ ભગવાન શ્રી જગમાથજીની રથયાત્રા સાંજે ૪-૦૦ કલાકે આશ્રમના પરિસરમાં યાત્રા કરશે.
- (૨) શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા ઉત્સવ : તા. ૨૫-૭-૨૦૧૦, રવિવારના રોજ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન સાંજે ૬-૦૦ થી ૮-૦૦ અને ભંડારો રાત્રે ૮-૦૦ થી ૧૦-૦૦ કલાકે.
- (૩) આરાધના દિન ઉત્સવ : તા. ૦૪-૮-૨૦૧૦, બુધવારના રોજ બ્રહ્મલીન સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના રજીમા મહાસમાધિ દિન નિમિત્તે સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે.
- (૪) પવિત્ર શ્રાવણ માસ : તા. ૧૧-૮-૨૦૧૦, બુધવારથી તા. ૮-૯-૨૦૧૦, બુધવાર સુધી ભગવાન શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવની આરાધના, પૂજન, અર્ચન, અભિપ્રેકાત્મક અને હોમાત્મક લઘુરૂપો દ્વારા કરવામાં આવશે. જે ભક્તો આ સમય આત્મઉત્કર્ષ તથા અભ્યુદ્યના પવિત્ર કાર્યમાં ભાગ લેવા માગતા હોય, છતાં રૂબરૂ આવી શકતા ન હોય; પણ તેમના વતી આ પૂજાઓ કે યજ્ઞ કરાવવા માગતા હોય તેમણે નીચેના સરનામે સંપર્ક કરવા વિનંતી. મંત્રીશ્રી, શ્રી દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫. ફોન : ૦૭૯-૨૬૮૬૧૨૩૪, ટેલિફેક્સ : ૦૭૯-૨૬૮૬૨૩૪૫ સમગ્ર શ્રાવણ માસ દરમિયાન દરરોજ સાંજે ૬-૦૦ થી ૭-૦૦ કલાક સુધી ‘શ્રી શિવપુરાણ કથા’ પ્રવચન શૂખલા શ્રીમત્ સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના વ્યાસાસને યોજાશે. સૌને લાભ લેવા વિનંતી.
- પૂજાઓની વિગત :

સવાલથી બીલીપત્ર અર્થના	અભિપ્રેકાત્મક લઘુરૂપ	વિશ્વિષ પૂજાઓ
રદ્રાભિપ્રેક પૂજા	પ્રદોષપૂજા	શ્રી પાર્થિવેશ્વર પૂજા
શિવઅષોત્તર અર્થના	બ્રહ્મભોજન	શિવન્ભોગ પ્રસાદ
હોમાત્મક લઘુરૂપ યજ્ઞ (શ્રાવણી અમાવાસ્યા)		

- (૫) શ્રી જગમાથજી ઉત્સવ : તા. ૦૨-૯-૨૦૧૦, ગુરુવારના રોજ શ્રી કૃષ્ણ જન્મોત્સવ સત્સંગ રાત્રે ૮-૦૦ થી ૧૨-૦૦ સુધી. (સંગીત-નૃત્ય નાટ્યાંજલિ કાર્યક્રમ)
- (૬) શ્રી સ્વામી ચિદાનંદ સ્મૃતિ મૌન ધ્યાન શિબિર : તા. હથી તા. ૮ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૦ સુધી મૌન સાધના શિબિર શિવાનંદ આશ્રમ ખાતે યોજાશે. જેનો લાભ લેવા સર્વે સાધકોએ ત૧ ઓગસ્ટ પૂર્વ શિવાનંદ આશ્રમના કાર્યાલય ખાતે નામ નોંધાવવાં જરૂરી છે.
- (૭) પૂજ્ય ગુરુભગવાન શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની દ્વિતીય પુણ્યતિથિ આરાધના ઉત્સવ : તા. ૬-૯-૨૦૧૦, સોમવારના રોજ શ્રીગુરુપાદુકાપૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે.
- (૮) શ્રાવણી અમાવાસ્યા : તા. ૮-૯-૨૦૧૦, બુધવારના રોજ બ્રહ્મલીન સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી પવિત્રાનંદજી મહારાજની ૧૨ઉમી પુણ્યતિથિ પ્રસંગે સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકાપૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે, મહાઆરતી સાંજે ૬-૩૦ કલાકે, ભંડારો સાંજે ૭-૦૦ થી ૮-૩૦ કલાકે.
- (૯) સદ્ગુરુદેવનો ૧૨ઉમો પ્રાકટ્યોત્સવ : તા. ૮-૯-૨૦૧૦, બુધવારના રોજ બ્રહ્મલીન સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો ૧૨ઉમો પ્રાકટ્યોત્સવ તથા બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી પવિત્રાનંદજી મહારાજની ૧૭મી પુણ્યતિથિ પ્રસંગે સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકાપૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે. નારાયણ સેવા.

યોગશિક્ષકોને સંબોધન

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

[શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે ૨૦૮૫ યોગ શિક્ષક તાલીમ શિબિરના સમાપન પ્રસંગે પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીનું ઉદ્ઘોષન તા.૩૦-૫-૨૦૧૦]

નમસ્કાર ! અભિનંદન ! જ્ઞાનસત્ત્રમાં ઉત્તીર્ણ થવા બદલ અભિનંદન. આજે આપશ્રી અહીંથી વિદાય લેશો. સતત વીસ દિવસ વહેલી સવારથી મોડી રાત સુધી શૈક્ષણિક અને સંસ્થાકીય બંધનમાં હતા. આવતી કાલની સવાર તમારા વ્યક્તિગત જીવનની સવાર હશે. આજે અત્રે યોગશિક્ષણનું સમાપન નથી, આજથી જ ખરેખર તમારા અનુશાસનબદ્ધ જીવનનો પ્રારંભ થાય છે અને યોગનો ખરો અર્થ જ અનુશાસન છે. પતંજલિ મહર્ષિનું કહેવાનું છે કે, ‘અથ યોગાનુશાસનમ्.’ જો આવતી કાલે સવારે ઊઠવામાં પ્રમાદ કરશો તો પછી આ આળસનો ક્રમ ચાલુ જ રહેશે. પ્રમાદ એ મૃત્યુનું દ્વાર છે. ધ્રમપદે કહું છે, ‘પ્રમાદો મૃત્યનો પદમ्.’ શ્રુતિએ પણ આ વાતની સાક્ષી પૂરતાં કરતાં કહું છે કે ‘પ્રમાદોવૈ મૃત્યુः’ પ્રમાદ કરશો નહીં. જે કંઈ શીખ્યા છો તેનો નિરંતર અભ્યાસ કરતાં રહેશો તો કલ્યાણના દ્વાર શાશ્વત ખુલ્લાં રહેશે. ‘સ્વાધ્યાયપ્રવચનાભ્યાં ન પ્રમાર્થિતવ્યમ्.’ ઉપનિષદે પણ ટકોર કરી કહું ‘મા પ્રમદઃ’.

શિક્ષક તરીકે સૌથી પહેલું કર્તવ્ય ભણાવવામાં રૂચિ રાખવી. જે શીખ્યા છીએ તેનો વિસ્તાર અને વિતરણ કરવું અને રસપૂર્વક શિક્ષણ આપવું. માથે પહુંચું છે, ગમે તેમ કરી પીરિયડ પૂરો કરો, દૃઢ્યા, આજનો દિવસ પૂરો થઈ ગયો. વર્ગ પતાવી લીધો. આવી વૃત્તિ ન રાખવી. ભણાવવામાં ઉત્સાહ અત્યંત આવશ્યક છે. પોતાની અંદર અદ્ભુત ઉત્સાહનો જુવાણ હોવો જોઈએ. જો આમ થાય તો વિદ્યાર્થીઓને પણ જ્ઞાનાર્જનમાં રૂચિ રહેશે.

જ્યારે શિક્ષણ સંપાદન થતું હોય ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ જિજ્ઞાસાવશ કોઈ પ્રશ્ન પૂછે પણ ખરા, તો તમારા અધ્યયન, અધ્યાપનની વચ્ચે જ તે પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવું. ‘હેઠો બેસ !’ કહીને તેને રોકવો નહીં. એટલું જ માત્ર નહીં પરંતુ જો આપણને તેના પ્રશ્નનો ખરો પ્રત્યુત્તર ન આવડતો હોય તો ગપ્પું મારવું નહીં. આમ થાય અને વિદ્યાર્થીઓને વહેલામોડાં તો જ્ઞાન થવાની જ છે કે આ ઉત્તર સાચો નથી કે સાચો ન હતો; તો તેમની આપનામાંથી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ઊઠી જશે. આ અવસ્થા વિષમ છે. રેશમી દોરીમાં ગાંઠ છોડી નાખીએ

તો પણ તેમાંના વળ જતા નથી, તેવું વિદ્યાર્થીઓનાં કુમળાં માનસ ઉપર શિક્ષકની ખોટી કે અવાંછનીય છાપ કાપમીરૂપે ધૂણસ્પદ ચિત્ર ઉત્પત્ત કરતી હોય છે.

આમ જ્યારે પણ શિક્ષાનો વિનિમય થાય ત્યારે જે તે વિષય પર શિક્ષણ આપવામાં આવતું હોય ત્યારે તે વિષયથી સંલગ્ન ઈતર વિષયો સંબંધી પ્રશ્નો પણ પૂછાવાની શક્યતાને નકારી ન શકાય. માટે શિક્ષકનું એ મૌલિક કર્તવ્ય બને છે કે તેણે પોતાના વિષય ઉપરાંત સંલગ્ન અથવા પૂરક વિષયો સંબંધી સંદર્ભ ગ્રંથોનું પણ અધ્યયન કરતા જ રહેવું જોઈએ.

વિશ્વ વિશાળ છે. જ્ઞાનનો મહાસાગર છે. આપણું જ્ઞાન આ જ્ઞાનોદધિમાં એક બિંદુ સમાન છે, તે ભૂલવું ન જોઈએ. આપણે આપણી શિક્ષા-દીક્ષાનું અભિમાન કરીયે ન કરવું. આપણી પાસે ભાગનારા વિદ્યાર્થીઓનું જ્ઞાન ક્યારેક આપણાથી કંઈ ગણું વિશેષ હોઈ શકે છે, તે ભૂલવું ન જોઈએ. શિક્ષક, શિક્ષક બને છે તો પણ તે પોતે આજીવન વિદ્યાર્થી છે, તે સદૈવ યાદ રાખવું જોઈએ. આ વિદ્યાર્થીનો અર્થ વિદ્યા-અર્જન થાય છે, પરંતુ આ જ શબ્દ ‘વિદ્યાર્થી’ બને તો તે વિદ્યાધ્વંશ કરનાર પુરવાર થાય. આપણું જીવન અને લક્ષ્ય વિદ્યા-અર્જન, ઉપાર્જન, માર્જન અને વિદ્યા વિનિમયનું જ બની રહે તે આવશ્યક છે.

જ્યારે જ્યારે શિક્ષણ આપવાનો પ્રશ્ન થાય ત્યારે આપણે આજથી જ આ જ્ઞાનદાનનો પ્રારંભ કરવો જોઈએ. મને આ ‘ટ્યુશન’માં શું મળશે ? આવા વિચારથી જીવન અને શિક્ષાને દિશા આપણો નહીં. તમારું જ્ઞાન સમૃદ્ધ હશે, તો ધનની વર્ષા થશે. પૈસો તમો ગણતાં થાકી જશો તેટલો મળશે. શિક્ષા આપતી વખતે તમો સારામાં સારું કેમ ભણાવી શકો તે વિચારો. તે જ પ્રમાણે આચારણ કરો. તે જ પ્રમાણે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને પૂરી નિષ્ઠાથી ભણાવો. તમો આ જ્ઞાનયજ્ઞના અધ્યર્થું છો. હોતા છો. ઉદ્ગાતા છો, તેવો ભાવ હોય અને મારા થકી ભાવિ ભારતના કર્ણધારો કે સૂત્રધારોનું ઘડતર થઈ રહ્યું છે, તેવી સ્પષ્ટ સમજણ હોય તો તમારું શિક્ષકજીવન અને શિક્ષકર્થમં સાર્થક થશે.

આપણે યોગ શિક્ષક છીએ. શિક્ષાની દીક્ષાનો પ્રારંભ આજથી જ આપણી અગાસીમાં કરો. પોતાના પરિવારના પરિજનો કે અડોસ-પડોસના સ્નેહીજનો, શુભેચ્છકો યોગ અને સ્વાસ્થ્ય પ્રેમીઓનું ઉત્સાહવર્ધન કરો. તેમને યૌગિક જીવનની પ્રેરણા આપો. જરૂર નથી કે તમારા વર્ગમાં બધા જ પુરુષો કે બધી જ સ્ત્રીઓ જ હોય. તમો સ્ત્રી હોઈ શકો અને વર્ગમાં બધા પુરુષો જ હોઈ શકે, અથવા તો તમો પુરુષ હોઈ શકો અને વર્ગમાં બધી જ બહેણો હોઈ શકે. આ બંને પરિસ્થિતિમાં જાગૃતપણે તમારે વહેલી સવારે આ યોગ શિક્ષાણ આપતી વખતે અગાસીમાં પોતાના પરિવારના એક સ્વજન (પોતાની ઉમરનો અથવા મોટો) લઈને જ જરૂર. તમારા પતિ કે પત્ની સાથે હોય તે વધુ ઉચ્ચિત. આ શિવાય પ્રયત્ન પ્રમાણિક હોય અને સુરેખ હોય કે યોગ શિક્ષા એ અંગકરસરતનો યૌગિક પ્રકાર હોવા છીતાં શારીરિક શિક્ષાણ છે. છીતાં જાગૃતપણે તમારા વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થીનીને તમારા હાથથી સ્પર્શ કર્યા વગર શિક્ષા આપવાની જ ટેવ પાડો. આનું નામ અસ્પર્શ યોગ છે. દરેક યોગશિક્ષકને માટે એક અનુશાસન રૂપે આ અસ્પર્શ યોગમાં પંડિત થવાનું આવશ્યક છે.

જેવી રીતે મોટાં શહેરોમાં હેવી ટ્રાફિક વચ્ચે ડ્રાઇવ કરતી વખતે આપણે કોઈ સાથે ભટકાતાં નથી ને? તે જીવાનું જેટલું જરૂરી છે, તેથી વિશેષ મને કોઈ ભટકાઈ જતું નથી. ને? તેમ સંભાળીને ડીઝેન્સીવ ડ્રાઇવ કરવાનું વધુ આવશ્યક છે. આપણાં વૃત્તિ, વિચાર, વ્યવહાર, વાણી અને આચરણ શુદ્ધ છે. પરંતુ સામે પક્ષે શિક્ષા પ્રામ કરનારને આપણો શારીરિક સ્પર્શ ક્રયા ભાવમાં સ્વીકારાય છે તે જાણવું ઘણું જ દુષ્કર છે. તેથીયે વિશેષ આપણા જ પોતાના પરિવારના પરિજનો જો આપણા આ વહેલી સવારના અગાસીમાં ચાલતા યોગ વર્ગો સંબંધી આપણાં ચારિન્ય પર શંકા કરે તો તે શંકાનું મૂળ આપણાં જીવનમાં જેર થઈ શકે ખરું. શંકાનું કોઈ ઓસર નથી. શંકા કરનારો પોતાની સાથે જેમના ઉપર શંકા કરે છે તેમનાં જીવનને પણ વેરવિભેર કરે છે, માટે સભાન જાગૃતિની ખૂબ જ આવશ્યકતા છે.

આપ સૌને આજે પ્રમાણપત્ર વિતરણ કરવામાં આવેલ છે. તેનો અર્થ તમો સૌ યોગાચાર્ય થઈ ગયાં છો, તેવો નથી જ. હું યોગાચાર્ય નથી. હજુ વિદ્યાર્થી છું. તમો સૌ તો નથી જ. પરંતુ તમો સૌમાં યોગાચાર્ય થવાની ક્ષમતા છે તે પણ ન ભૂલવું જોઈએ. તમારા સૌનાં જીવનમાં યોગસંહિતાનું જે બીજારોપણ કરવામાં

આવ્યું છે, તે અવશ્ય અંકુરિત થશે. તેની માવજત કરશો તો તે વિશાળ વટવૃક્ષ જેવું વિસ્તરી શકે. ‘વ્યાસ વિશાળબુધ્યે!’ વિસ્તૃતતા તે શિક્ષકના જીવનનો પર્યાય છે. પરંતુ બીજારોપણ થયા પછી આ બીજે જમીનની અંદર - જમીનની નીચે દટાવું પડે. ગરમી શરદી સહન કરવાં પડે. પોતાનું અસ્તિત્વ છોડવું પડે. બીજ સ્વકીય અસ્તિત્વ છોડે, તૂટે ફૂટે લારે જ અંકુરિત થઈ શકે. અંકુરિત થયા પછી તેની ચોપાસ અનાવશ્યક નિંદામણ ઊગવું ન જોઈએ. પશુ તેમને ચરી ન જાય તે જોવું આવશ્યક છે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહે છે કે, ‘છોડ નાનો હોય તો તેની રક્ષા કરવી પડે. ‘Tree Guard’ મૂકવાં પડે. પરંતુ મોટાં થઈ ગયાં પછી તેમની સાથે હાથી બાંધી શકાય.’ માટે આપણે આજે હજુ અંકુરિત અવસ્થામાં છીએ કે બીજારોપણ થયું છે તેવો ભાવ રાખવો.

જ્યાં સુધી શિક્ષાનો વિષય અને શિક્ષાણ પદ્ધતિનો પ્રશ્ન છે; બધાંની શીખવવાની રીત એક ન હોઈ શકે. માટે મારું જ સાચું; તમારું ખોટું તેવું કદીયે માનવું નહીં. કોઈ પણ યોગના વિદ્યાર્થી પાસે તેના શિક્ષક કે યોગશુરુની ટીકા કે નિંદા કરવી નહીં. સૌને માન આપવું. સૌ પાસેથી જે કંઈ સારું હોય તે શિક્ષા ગ્રહણ કરવામાં શરમ રાખવી નહીં. પરંતુ આપણી શિક્ષાણ પદ્ધતિને જ વળગી રહેવું. જે વધુ વૈજ્ઞાનિક છે, તેનો સ્વીકાર કરવો. ઉદાર બનવું. સરળ બનવું. શિષ્યો પ્રત્યે માતૃવત્ત વાત્સલ્ય દાખવી સદૈવ તેમનું શુભ ઈશ્છાવું. આપણા શિષ્યનાં નામ યશ કે ગૌરવ વધે તો ઈશ્વર્ય કેળવવાનો તો પ્રશ્ન છે જ નહીં, પરંતુ સદૈવ તેનું સન્માન કરવું. તેની યશગાથાને પ્રશસ્તિ આપવી, ઈતરજનોના જયમાં જ આપણો પણ જય છે તેની વિસ્મૃતિ કરવી નહીં. ગુણાનુવાદ અને ઉદારતામાં જ સાચું યોગસ્વરૂપ સમાહિત થાય છે.

હાથમાં મુંબઈ-દિલ્હી જીવાની ટિકિટ હોય તો તેનો અર્થ આપણે મુંબઈ દિલ્હી પહોંચ્યા નથી. ટ્રેનમાં બેસવું પડે, યાત્રા કરવી પડે. જ્યાં સુધી ગંતવ્યમાં પહોંચી ન જઈએ, ત્યાં સુધી ટ્રેનમાંથી ઊતરી ન જવાય. ગંતવ્ય સ્થળે પહોંચાય ત્યાં સુધી ટિકિટ સાચવવી પડે. આ પ્રમાણપત્રો આ તમારી શિક્ષાયાત્રાની મૂલ્યપત્રિકા છે. તેને સાચવજો અને તમારી શિક્ષાયાત્રાને ‘Keep it up !’ પ્રયત્નપૂર્વક અભ્યાસ કરતાં રહેજો. તમારું જીવન પ્રમાણિક હશે તો ઈશ્વરકૃપા અને ગુરુકૃપા તો સાથે જ છે. સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ અને સર્વે યોગિઓની કૃપા આપનું બહુવિધ મંગળ કરો. અં શાંતિ.

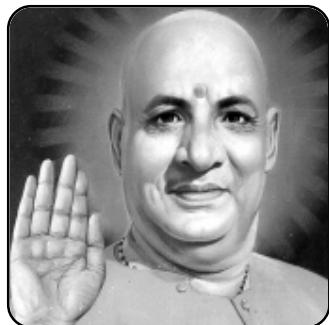

યોગ પ્રચાર-પ્રસાર શૈક્ષણિક સંસ્થાન સ્થાપવા માટેની આચારસંહિતા

- ૧. દીર્ઘદિષ્ટ (Vision)
 - ૨. પોતાનાં કાર્યથકી ઈતરજનોનો વિશ્વાસ જતવો.
 - ૩. આગવી અને ત્વરિત નિર્ણયશક્તિ.
 - ૪. એક સાથે અનેક ભૂમિકાઓ નિભાવવાની ક્ષમતા.
 - ૫. સંસ્થાના ઉત્કર્ષ અને અભ્યુદય માટે સ્વકીય બલિદાન આપીને કે પોતાની જાતને ઘસી નાખવાનો ઉમંગ.
 - ૬. તનાવથી મુક્ત અને બીજાઓને પડા તનાવરહિત રાખવાનું કૌશલ.
 - ૭. સંસ્થા સંચાલન અને તેનાં નિર્માણ તથા ઉચ્ચિત સ્થળની પસંદગીની સૂઝ.
 - ૮. વિકાસ સાથે સિદ્ધાંતોનો અમલ કરવાનું અજબ સંમિશ્રણ.
 - ૯. વિવિધ ક્ષમતાના લોકોનો સંસ્થાના છિતમાં વિનિયોગ કરવાનું કૌશલ.
 - ૧૦. સંસ્થાના સભ્યો, પોતાના સાથીઓ પ્રત્યેની અભિમુખતા.
 - ૧૧. અકલ્ય ઊંચા આદર્શો કેળવીને સૌ માટે ઉચ્ચ ધોરણની સ્થાપના.
 - ૧૨. દરેક કિયા અને જીવનમાં પારદર્શકતા અને નિર્દ્દ્દબ્દતા.
 - ૧૩. વ્યક્તિગત જીવનમાં સુવિધાઓની અપેક્ષારહિત સાદગીભર્યું જીવન.
 - ૧૪. ઉપલબ્ધ સાધનોનો યથાર્થ ઉપયોગ કરવાની નેમ.
 - ૧૫. બીજા ભાગ્યે જ વિચારી શકે તેવી આગવી વિચાર પ્રક્રિયા.
 - ૧૬. નવું શીખવામાં અને શીખવવામાં હંમેશાં તત્પરતા અને હિંમત.
 - ૧૭. આવનારાં પરિવર્તનોની આગોતરી પરખ.
 - ૧૮. સંચાલનની પ્રક્રિયાઓ, પદ્ધતિઓ સ્થાપીને સંસ્થાની સભ્યતાનો વિકાસ.
 - ૧૯. લોકોનાં જીવન પરિવર્તન કરવા સતત જગૃતિ અને તેનો વિનિયોગ કરવાનું કૌશલ્ય.
 - ૨૦. વિન્ધોને સોનેરી તકમાં રૂપાંતરિત કરવાનું સામચ્ચ.
 - ૨૧. યોગ્ય સમયે યોગ્ય કાર્ય કરીને અન્તિમતા આપવાની આગવી સૂઝ.
 - ૨૨. સૌમાં આગવી ટીમ (Team) સ્પિરિટ-સંઘ ચેતના પ્રગટાવવાની કુશળતા.
 - ૨૩. મુશ્કેલીઓ અને તકલીફોમાં પોતાની ગુણવત્તાની દઢ્ઢતા.
 - ૨૪. યોગ્ય સમયે કઠોરતા અને કોમળતા દાખવવાનો વિવેક.
 - ૨૫. સંસ્થાના નાના-મોટા સભ્યોની સમયે સમયે સંભાળ.
 - ૨૬. સંસ્થાના છિત અને સિદ્ધાંત માટે સ્પષ્ટવક્તાપણું-ખેલછિલી.
 - ૨૭. હું સંસ્થાનો અને સંસ્થા મારી એ ભાવનાનું સાતત્ય.
 - ૨૮. સંસ્થાના હેતુની સ્પષ્ટતા અને તેનું ગૌરવ.
 - ૨૯. લોકોની વ્યક્તિગત અપેક્ષાઓ અને સંસ્થાના હેતુઓ વચ્ચે સંતુલન.
- Management is doing things right.
Leadership is doing the right thing.
૩૦. કાર્યના વિભાગના વડાઓની પસંદગીમાં માનવીય ગુણોનું અનુસંધાન - પરમોચ્ચ આવશ્યકતા.
૩૧. મારા થકી સંસ્થા છે તેવો ભાવ નહીં, સંસ્થા થકી મારું અસ્તિત્વ છે, તેવી સુરેખ સમજણ કેળવવી.
૩૨. યોગ્ય સમયે ઉચ્ચિત ઉત્તરાધિકારીને ધુરા સોંપવાનો નિર્ણય.
- શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીના યોગશિક્ષકોને સંબોધનમાંથી સંકલિત

શિવાનંદ કથામૃત

[ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજને આનંદ કુટિર હૃદેશમાં મળવા માટે અનેક આગંતુકો, મુલાકાતીઓ અને ભક્તો આવતા. તેઓ ગુરુદેવને વિવિધ વિષયો પર અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછતા. ગુરુદેવ તેનો યોગ્ય જવાબ આપતા. આ પ્રશ્નો તથા તેના જવાબ ગુરુદેવની સાથે રહેતા સંચાસી શિખોએ ચીવટપૂર્વક નોંધી લેતા. આ નોંધ એટલે શિવાનંદ કથામૃત. તેમાં ઘણી વ્યક્તિઓનો ફાળો છે. મુખ્ય ફાળો સ્વામી બંકટેશાનંદનો છે. આ ઉપરંતુ સ્વામી શિવાનંદ હદ્યાનંદ, સ્વામી ચૈતન્યાનંદ, સ્વામી સંતાનંદ, સ્વામી ગુરુશરણાનંદ, સ્વામી પરમાનંદ તથા બીજાઓએ સેવા આપી હતી.]

અંતનાઈ

મેં અંદરથી નાદ સાંભળ્યો : “શિવ, જગ્રત થા !
અને તારા જીવનના પાત્રને આ અમૃતથી ભરી દે;
તેને બધાની સાથે વહેંચ,
હું તને તે માટે બળ, શક્તિ, સામર્થ્ય અને જ્ઞાન આપીશ.”
હું તેના આદેશને અનુસર્યો;
તેણે પાત્રને ભરી જ દીધું;
અને મેં તે બધાને વહેંચ્યું.
- શિવાનંદ

કથાનક-૬-૭

આત્માની તરસ

ગુરુદેવે આવકાર આપતાં કહ્યું : ‘ઓમ્ નમો
નારાયણાય, જજ સાહેબ, આવો જી.’

જજ ગૌરીપ્રસાદજી અંદર આવ્યા અને ખૂબ ભક્તિભાવથી ગુરુદેવને પ્રશ્નામ કર્યા અને એક ચેક ગુરુદેવને આપ્યો.

ગુરુદેવ રૂ.૨૦૦૦/-નો ચેક જોતાં વિસ્મય
પામ્યા. જજ સાહેબને પૂછ્યું : ‘આ શું છે ?’

‘સ્વામીજી, તે રકમ આપના આશ્રમમાં એક રૂમ બંધાવવા માટે છે. તે આમ બન્યું છે. ગઈ કાલના આગલા દિવસની રાત્રે સ્વર્ગાશ્રમમાંની મારી કુટીરમાં આપે આવીને ભાવોન્માદવાળું કીર્તન કર્યું. આપના ગયા પછી મને અને મારી ધર્મપત્નીને અદ્ભુત અનુભવો અને દેખાવો થયા. મને તે રાત્રે ત્રણ વખત વર્ણન ન કરી શકાય એવા પ્રકાશનો દેખાવ થયો અને મારી ધર્મપત્નીના સ્વરૂપમાં થોડાક દિવસ પહેલાં મૃત્યુ પામેલી સંકીર્તનમાં ખૂબ રસ ધરાવતી મારી યુવાન ગ્રેજ્યુએટ પૌત્રીનો ભાસ થયો અને તેણે ખૂબ સ્પષ્ટતાથી કહ્યું : ‘મારે મારા દાદા પાસે રહેવું છે. મહેરભાની કરીને મારા માટે એક રૂમ બાંધો. આજે તમે તમારા ધરમાં સ્વામીજીના કીર્તનની ગોઠવણ કરી તેથી મને ખૂબ આનંદ થયો છે.

હું હવે ખૂબ સુખી છું. પણ તમે મારે માટે એક રૂમ બાંધો તેમ ઈચ્છાનું છું.’

‘સ્વામીજી, હું જાણું છું કે તેને કીર્તનનો ખૂબ શોખ હતો. આપના ભજનહોલમાં અખંડ કીર્તન ચોવીસે કલાક ચાલે છે. મારી ઈચ્છા છે કે ભજનહોલની પાસે એક રૂમ બાંધવામાં આવે જેથી છોકરીના આત્માને ત્યાં શાંતિ મળી શકે.’

જજ સાહેબના ગયા પછી ગુરુદેવે કહ્યું : ‘વૈશ્યિક સંકલ્પ કેવી રીતે કામ કરે છે તે જુઓ. તે દિવસે ખૂબ વરસાદ વરસાતો હોવાથી સ્વર્ગાશ્રમ જવાનું માંડી વાળવું એમ એક સૂચન પણ હતું. મેં પણ તે માટે ના પાડી હોત પણ લાગ્યું કે જવું જોઈએ. એટલે મેં નારાયણ સ્વામીને કહ્યું કે વરસાદ વરસાતો હોય છતાં આપણે નક્કી કર્યા પ્રમાણે જવું. તે છોકરીનો આત્મા કીર્તન માટે તલસ્તો હોવો જોઈએ. તરસને છિપાવવી જોઈએ.’

ગુરુદેવની પૂજા

ગુરુદેવને પ્રસાદ વહેંચવામાં કેટલો આનંદ આવતો હતો ! અમદાવાદના ચીમનલાલ ઠાકોરે મીઠાઈનું એક મોટું પારસલ મોકલ્યું હતું. જ્યારે આ કહેવામાં આવ્યું કે ગુરુદેવ તરત જ ઓફિસની બહાર આવ્યા.

તેમણે કહ્યું : ‘પ્રસાદ ડોલોમાં ભરી બહાર લાવો. ગુરુદેવ અને પદ્મનાભનું આખા આશ્રમમાં ફરી વધ્યા.

‘ફક્ત ચીમનલાલ ઠાકેર અને શ્રીમતી લાલ કેરીનું એક મોટું પારસલ મોકલે છે. હું કોઈને ચપટી પ્રસાદ આપી શકતો નથી. મને સંતોષ થાય એટલો પ્રસાદ મારે આપવો જોઈએ. અને મારું કુટુંબ વિશાળ છે, એટલે જે કોઈ પ્રસાદ મોકલે તે મોટા પ્રમાણમાં મોકલે છે.

‘ઓમ્ભુ નમો નારાયણાય. સ્વામીજી ! અહીં આવો અને આ પ્રસાદ લો.’

‘પત્રમ્, પુષ્પમ્, ફલમ્, તોયમ્ !’ ગુરુદેવ બધાનું સ્વાગત કરતાં કરતાં દરેકને ખોબો ભરીને પ્રસાદ આપ્યો. પ્રસાદ લેનારનો ખોબો ભરાઈ જાય તો પણ ગુરુદેવ અટકતા નહિ.

‘પેલા ટુવાલમાં લો.’

‘પણ સ્વામીજી, હું માંદો પડી જઈશ.’

‘ઓહ, ચિંતા ન કરો. હું તમને દવા આપીશ !’

ગુરુદેવ આગળ કહ્યું : ‘હું જેમને પ્રસાદ આપું છું તે દરેકમાં નારાયણનાં દર્શન કરું છું. હું જ્યારે આપું છું ત્યારે ખરેખર નૈવેદ્ય આપતો હોઉં તેવો ભાવ ધરાવું છું. દરેક જણને જ્યારે હું મળું છું ત્યારે ‘ઓમ્ભુ નમો નારાયણાય’નું રટણ કરું છું. તે જપને સ્થાને છે. આમ, આ પ્રવૃત્તિ પણ સાધનાના સમર્થ સ્વરૂપમાં રૂપાંતરિત થઈ જાય છે. હદ્યનો પણ તેનાથી વિકાસ થાય છે.’

સ્વાર્થ

એક મુલાકાતી સવારના વર્ગમાં આવી શક્યા ન હતા. ગુરુદેવને સવારે જ તેની ખબર પડી ગઈ છે એવો ઘ્યાલ આવતાં જ તે કેમ ન આવ્યા તેનું કારણ આપી રહ્યા હતા.

‘પણ એ તમારી ભૂલ ન ગણાય.’

સ્વામી અ દાખલ થયા.

‘અને તમને બોલાવવા જોઈએ, જગાડવા જોઈએ અને ભજનહોલમાં તેમની સાથે લઈ જવા જોઈએ. પહેલાં હું પોતે દરેક રૂમની આગળ જઈ બહારથી ઓમનું ગાન કરતો, દરેકને ઉઠાડતો અને તેમને સવારના વર્ગમાં લઈ જતો. મુલાકાતીઓને સામાન્ય

રીતે ૭-૦૦ વાગે ઊઠવાની મુંબઈની ટેવ હોય છે.’

સ્વામી અ તરફ ફરીને ગુરુદેવે કહ્યું : ‘પણ તમારે તેમને જગાડવા જોઈએ. જરૂર પડે તો તેમના મોઢા પર પાણી છાંટીને પછી જ્યાં સુધી ઊભા થાય ત્યાં સુધી રાહ જોઈ તેમને તમારી સાથે ભજનહોલમાં લાવવા જોઈએ.’

‘આટલું જ નહિ, આ માટે તમારે આગલી રાતે જ તે માટેની તૈયારી કરી રાખવી જોઈએ. તમારે તેમને સવારના વર્ગની વાત, સામૂહિક ધ્યાનના લાભ તથા ત્યાં તેમને સાંભળવા મળશે તે પ્રવચનો અને તેના લાભ વિશે જણાવવું જોઈએ. એટલે જ્યારે તેઓ સૂર્ય જાય ત્યારે તેમના મનમાં આ વિચારો હોવા જોઈએ.’

‘સ્વાર્થ - આ બધાનું તે જ મૂળ છે ! તમારે તમારી પોતાની સાધના કરવી છે અને આવી સેવાને તમારા સમયનો બગાડ ગણો છો.’

આધ્યાત્મિક ભિન્નાભિમાન

પોતાની સ્વાભાવિક નિષ્કર્ષટતા સાથે ગુરુદેવ આજે સવારે જ્યારે શાસ્ત્રીજી તેમના બીજા સંન્યાસીઓ સાથેના અનુભવો વર્ણવતા હતા ત્યારે તેમને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી રહ્યા હતા. એક સંન્યાસી વિશે તેમણે કહ્યું : ‘સ્વામીજી, આ સંન્યાસી એક અક્ષર પણ બોલતો નથી. તેણે અખંડ મૌનની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. એટલું જ નહિ, તે પોતાના રૂમની બહાર આવતો જ નથી.’

ગુરુદેવ જોરથી હસી પડ્યા.

‘તો પછી તેને મળવું કેવી રીતે ?’

‘જે લોકોને તેનાં દર્શન કરવાં હોય તેઓ તેની કુટીરની ઓસરીમાં ભેગા થાય છે. જ્યારે તેને જણાવવામાં આવે કે ત્રીસ-ચાળીસ માણસો ભેગા થયા છે ત્યારે ઓસરીની બાજુમાં આવેલી તેની કુટીરની બારી આગળ આવે છે. બારીનો પડદો થોડોક દૂર કરી તે એવી રીતે ઊભો રહે છે કે જેથી તેનો ચહેરો જોઈ શકાય. તે આ રીતે બે ભિન્નિટ ઊભો રહે છે. પછી તે મોહક રીતે પોતાનું મસ્તક હલાવી બારીનો પડદો બંધ કરી દે છે.’

‘બસ, પૂરું થયું ? અને મોટી સંખ્યામાં લોકો ફક્ત આટલા માટે આ મુશ્કેલીઓ વેઠીને જાય છે ?’

‘હા, સ્વામીજી, અને આ સાધુ આ રીતે લાંબા સમયથી રહે છે અને હવે કુદરતી રીતે તેના શિષ્યોએ તેના એકાંતવાસ અને મૌન વિશે વિવિધ વાતો ઘડી કાઢીને તેને ભગવાન બનાવી દીધો છે. તેથી શ્રદ્ધાળું સમાજને એમ લાગે છે કે તેમને મુક્તિ અપાવવા માટે તેનાં દર્શન માત્ર પર્યાપ્ત છે !’

ગુરુદેવે કહ્યું : ‘આ એક પ્રકારનો આધ્યાત્મિક વેપાર છે. જો તે બહાર આવે, લોકો સાથે વાત કરે અને તેમને દિલાસો આપી ગેરણા આપે તો તેને શું ગુમાવવાનું છે ? થોડાક સમયમાં તેનો અહું ખૂબ વધી જશે. તે કોઈને માન આપી શકશે નહિ, તે બીજા તરફ પોતાનું મસ્તક નમાવી શકશે નહિ. તે માને છે કે તે એક મોટો માણસ છે. ઉદ્ધતાઈ, ગર્વ, દંબ અને નિભન્તર પ્રકારનો અહું - જેવા દુર્ગુણો તેનામાં ધીમે ધીમે પ્રવેશશે. તે પોતાનું લક્ષ્ય ભૂલી જાય છે અને આ નામ અને ક્રીતિ મેળવવાના ગાંડા ધંધામાં પોતાની જાતને ગુમાવી દે છે. હું કદી પણ આવું કરી શકું નહિ.’

‘કદી પણ નહિ. તે આપના સ્વભાવથી તદ્દન વિરુદ્ધનું છે.’ શાસ્ત્રીજીએ કહ્યું.

નિખાલસપણું, એક મહાન સદ્ગુણ

સત્સંગ સમયે શ્રી અને પોતાની બાબતમાં ગુરુદેવની કલમ (પુસ્તકો) અને વ્યક્તિત્વે જે જાહુઈ અસર કરી હતી તેનું વર્ણન કર્યું. વિશાળ શ્રોતૃમંડળ સમક્ષ તેણે કબૂલ કર્યું કે તેણે દારુનો સ્વાદ ચાંચ્યો છે, માંસ ખાંધું છે અને એક છોકરી સાથે સંબંધ બાંધ્યો હતો. તેના સદ્ગુણે તેને ગુરુદેવનાં કેટલાંક ગ્રેરણાત્મક પુસ્તકો મળ્યાં, જેણે તેનું પૂરેપૂરું પરિવર્તન કરી આધ્યાત્મિક પથ તરફ વાય્યો. તેણે પહેલાં તેના પોતાના હાથમાં ઘા કરી નિકળેલા લોહીનો અન્જિમાં બલિ આચ્યો. અને આ દુષ્ટ ટેવોને છોડવા માટે દઢ નિશ્ચય કર્યો. પણ ઊંડાં મૂળ નાખેલી આ દુષ્ટ ટેવોને દૂર કરવા માટે તે પૂરતું ન હતું. પછી તે ગુરુદેવના ફોટા સામે બેઠો અને આ અનિષ્ટોને દૂર કરવા માટે જરૂરી બળ પ્રામ કરવા માટે ધ્યાન ધર્યું અને મનથી પ્રાર્થના કરી. તેના જીવનની એ થોડીક સર્વોપરી કાણોમાં તે અશક્યને પ્રામ કરી શક્યો. ભગવાન અને ગુરુદેવના ચરણકમળોની દઢ ભક્તિ તેના હદ્યમાં

રોપાઈ ગઈ હતી.

નિખાલસપણું એક મોટો સદ્ગુણ છે. તે જિજ્ઞાસુને ભગવાનની ખૂબ નજીક લઈ જાય છે. ઘણાખરા જિજ્ઞાસુઓમાં જેની ખોટ છે તે આ અસલ ગુણની છે. ટીકાના ભય વગર, જાહેરમાં પોતાની ક્ષતિઓનો સ્વીકાર કરવામાં શરમાયા વગર, શ્રી અને તેનો ભૂતકાળ હિંમતથી કહી દીધો છે. દરેક જણે આ દિવ્ય ગુણનો વિકાસ કરવો જોઈએ.’

સત્સંગ પછી જ્યારે ગુરુદેવ ઓફિસમાં આવ્યા ત્યારે તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું.

દિવ્ય કુળનો દાવો કરવો

નાગભુરના શ્રી શંકરનારાયણનું આયર આવ્યા અને ગુરુદેવને દંડવત્ત પ્રણામ કર્યા.

‘ઓમ્ભુન્મો નારાયણાય ! કેમ ચાલે છે ? આજે તમે જવાના છો ?’

‘સ્વામીજી, હું કાલે જવાનો છું.’

‘જ્યારે તમે પાછા જાઓ છો ત્યારે દિવ્ય જીવનના સંદેશનો પ્રસાર કરવા માટે દઢ સંકલ્પ કરવો જોઈએ. દિવ્ય કેત્રમાં તમારે કિયાશીલ કાર્યકર બનવું જોઈએ.’

‘સ્વામીજી, આપના પવિત્ર આશીર્વાદ સાથે હું તેમ કરીશ.’

હાજર રહેલાઓ તરફ ફરીથી ગુરુદેવે કહ્યું : ‘તેઓ અપ્યય દીક્ષિતર કુટુંબના છે. આ મહાન સંતના વંશના હોવું તે નાનીસ્થુની વાત નથી.’

શ્રી શંકરનારાયણને ગુરુદેવે કહ્યું : ‘તમારે તમારાં પોતાનાં કાર્યોથી બતાવવું જોઈએ કે તમે આ કુળને લાયક છો. ફક્ત દિવ્ય કુળના હોવાથી બડાશ મારવાનો કોઈ અર્થ નથી, તમારે તેને લાયક બનવું પડે.’

‘હા, સ્વામીજી, મારાથી બનતું બધું જ કરીશ.’

‘સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરો, પછી ગીતા, ઉપનિષદ્દો અને અપ્યય દીક્ષિતર સાહિત્યનો અભ્યાસ કરો. પછી તેના સંદેશનો પ્રસાર કરવાનું શરૂ કરો. નમ્ર અને સાદા બનો. કેટલાક લોકો પોતાના કુળનો ઉપયોગ આજીવિકા મેળવવા માટે કરે છે. જ્યારે લોકો તમને જુએ ત્યારે

તેમને લાગવું જોઈએ કે તમારી નસોમાં અપ્યય દીક્ષિતરનું લોહી વહી રહ્યું છે, તમારું ચારિન્ય એવું નમૂનેદાર હોવું જોઈએ. કશું જ અશક્ય નથી. જો તમે પ્રયત્ન કરશો તો ઈશ્વરની ફૂપા પણ આવી મળશે અને તમે અપ્યયના સાચા વંશજ તરીકે પ્રકાશી ઉઠશો.’

સેવા, ગુરુદેવની મુક્તિ

ગુરુદેવે કહ્યું : ‘શાસ્ત્રીજી, મને લાગે છે કે મને કદી મુક્તિ મળશે નહિ. દુનિયાદારીના લોકો તેમનાં પત્ની, બાળકો, કુટુંબો અને ભિલકતો સાથે આસક્ત છે. પણ હું સેવા અને આધ્યાત્મિક જ્ઞાનના પ્રસારમાં આસક્ત હું. જંગલમાં નાસી જવાનો કોઈ ક્ષણે વિચાર આવે છે કે બીજી ક્ષણે તે નાચ થાય છે. જ્યાં સુધી આ શરીર હોય ત્યાં સુધી ફક્ત કામ, કામ અને કામ કરવાની મારી ઈશ્વરા અને મારાથી બને તે બધી રીતે જિજ્ઞાસુઓની સેવા કરવાની વૃત્તિ, મારી એકાંતમાં જવાની ઈશ્વરાને ક્ષણવારમાં દબાવી દે છે. હું શું કરી શકું ? મને લાગે છે કે આ ચક્કમાંથી હું કદી બહાર આવી શકીશ નહિ. દરેક વખતે જિજ્ઞાસુઓની સેવા માટે આ જગતમાં હું ફરી ફરીને જન્મતો રહીશ.’

‘પણ, સ્વામીજી, આવો વિચાર સંતોને પણ ભાગ્યે જ આવે છે. તેમને તેમની પોતાની જાત સાથે જ સંબંધ હોય છે અને માને છે કે જિજ્ઞાસુઓના પત્રોના જવાબ આપવાનું કે તેમના પોતાના અનુભવો પર આધારિત આધ્યાત્મિક બાબતો પર પુસ્તકો લખવાનું પણ તેમની મુક્તિની વિરુદ્ધમાં છે. આપનામાં રહેલી સેવા માટેની ધગશ તેમના કોઈનામાં ભાગ્યે જ હોય છે.’

‘પણ મારી મુક્તિનું શું ? અચ્છાજી, મને સંતોષ થાય ત્યાં સુધી આપના બધાની સેવા કરવી અને પછી તમને બધાને મુક્તિ મળે ત્યાં સુધી મારે ધીરજ અને સંતોષપૂર્વક રાહ જોવી જોઈએ. હા, તે જ સાચું છે. દિવ્ય જીવન ગાળતી દરેક વ્યક્તિ મુક્તિ ન મેળવે ત્યાં સુધી મારે મુક્તિ પામવાની મને ઈશ્વરા નથી. ત્યાં સુધી હું ગમે તેટલી સંખ્યામાં જન્મ લીધા કરીશ અને દિવ્ય જીવન સંધ સાથે જોડાયેલો રહીશ.’

પશ્ચિમના લોકો માટે યોગ

ગુરુદેવ શ્રી મેનન (સ્વામી ચિન્મયાનંદજી)ને

બોલાવ્યા : ‘ઓમ્ નમો નારાયણાય, બાલન સ્વામીજી ! હું શાસ્ત્રીજીને કહી રહ્યો છું કે મને ઉત્કટ કાર્ય, ઉત્કટ સેવા કરવાં ગમે છે. થોડાંક એકાંત, ધ્યાન અને સાધના પણ જરૂરી છે. ભગવાન ઈસુ પ્રિસ્ત તરફ જુઓ. તેમણે એકાંતમાં તેર વર્ષ સાધના કરી. પછી બહાર આવ્યા અને થોડાંક વર્ષ ખૂબ ઉત્કટાથી કામ કર્ય. આખા જગતને ધ્રુજીવવા માટે તે પૂરતું હતું. એકાંતમાં તમને સમસ્ત જગતને ધરમૂળથી ફેરફાર કરી શકો તેવું આધ્યાત્મિક બળ પ્રાપ્ત થાય છે. પછી તમે બેઅંક વર્ષમાં તો જીવનભરમાં થઈ શકે એટલું કાર્ય ફરી કરી શકો છો.’

‘હું તમને આવા પ્રકારનું કાર્ય યુરોપમાં કરવાનું સોંપું છું. તમે ત્યાં જાઓ અને બે જ વર્ષમાં આખા પશ્ચિમને ચમકાવી દો. તે પશ્ચિમની વીજળી જેવી જડપી મુસાફરી હોવી જોઈએ. ડૉ. આત્રેયે હમણાં જ લઘ્યું છે કે વેદાંતના સંદેશને ગ્રહણ કરવા માટે યુરોપ ભારત, અમેરિકા અને ઈંગ્લેન્ડ કરતાં પણ વધુ આતુર છે. યુરોપના લોકો આ સંદેશને લેવા અને તેને આત્મસાત્ર કરવા વધુ આતુર છે. તમે તે કરી શકશો ?’

‘સ્વામીજી, તમારા આશીર્વાદ અને પ્રેરણા પછી કોઈ પણ વસ્તુ થઈ શકે.’

‘હવે વધુમાં વધુ મહત્ત્વની વાત યુરોપિયનોને દિવ્ય જીવન ગાળવાનું કહેવાની છે. હાલમાં તેઓમાંના ધ્યાનભરા ચમત્કારો તરફ દોડતા હોય છે. તે ખરેખર યોગ નથી જ. તેઓ માને છે કે જો ચમત્કાર કરી શકે તે જ સાચો યોગી. આવી સિદ્ધિઓ મળ્યા પછી તેઓ માણસના મસ્તકને ભમાવી દે છે, અને તેનો અહીં વધી જાય છે, પરિણામે તે ઈશ્વરથી દૂર જાય છે.’

‘અને જ્યારે તમે તેમને દિવ્ય જીવનની સલાહ આપો છો ત્યારે તેમને તેમનાં ધર છોડી હિમાલયનાં જંગલોમાં જઈ ત્યાં સાધના કરવાનું કહેવાનું નથી. તમારે તો તેમને સાઠી ભાષામાં કહેવું જોઈએ કે ઈશ્વર બધે એટલે તમારી અંદર જ છે અને જો તે તેમને તમારી અંદર નહિ જે પછી બીજે ક્યાંય જડવાની શક્યતા નથી.’

‘પણ તમારે સાવધ રહેવું પડશો. તમે પોતે પશ્ચિમમાં ગરક ન થઈ જાઓ તે માટે ખૂબ સાવધ રહેવું પડશો. આનું ધ્યાનની બાબતમાં બન્યું છે. ભારતીય લોકો

પશ્ચિમના લોકોની નકલ કરે છે અને પશ્ચિમી સંસ્કૃતિ તેમને ગળી જાય છે. ગઈ કાલે એક અમેરિકન મહિલા તરફથી પત્ર મળ્યો છે તેમાં તે કહે છે કે તે ભારતના એક યોગી દ્વારા જન્મી હતી.'

'પણ, સ્વામીજી, જ્યાં સુધી આપ અહીં અમને અંદરથી પ્રોત્સાહન આપનાર છો, ત્યાં સુધી મને કોઈ ડર નથી.'

'એટલા જ માટે હું જે લોકો સામાજિક પ્રવૃત્તિ કરતા હોય તેમને એકાદ વાર હૃષીકેશ જેવાં સ્થળોએ જઈ અને સાધના કરવાનો આગ્રહ રાખું છું. પ્રવૃત્તિ અને એકાંત એકસાથે થવાં જોઈએ. તમારે યુરોપમાં સ્થાયી રહેવાનું નથી. બે વર્ષ માટે ઉત્કટ કામ કરો, પછી પાછા ભારત એકાંત અને સાધના માટે આવતા રહો. પછી પાછા તમે જઈ શકો છો.'

અસરકારક દવા

'ઓમ્ભૂ નમો નારાયણાય,' ગુરુદેવે શિવદ્યાલજીને આવકારતાં કહ્યું.

શિવદ્યાલજીએ ભારે ધાબળો ઓફ્લો હતો અને ઊનની ટોપી પણ પહેરી હતી.

'તમને ઠીક નથી ?'

'સ્વામીજી, મને બે દિવસથી ઠીક નથી. આજે મને માથાનો દુખાવો છે અને આખું શરીર દુખે છે.'

ગુરુદેવે તરત જ ડૉ. કમળા કોર્કેને કહ્યું : 'ડોક્ટરજી, આ માણસનું હૃદય તેનાં બે ફેફસાં વચ્ચે આવી ગયું છે ! તો તેને માટે શું કરશો ? તેને સાજા થવા માટે કંઈક દવા લખી આપો.'

શિવદ્યાલજ તરફ ફરીને ગુરુદેવે બોલવાનું ચાલુ રાખતાં કહ્યું : 'તમે જો માંદા હો તો તમારે ડોક્ટર પાસે જવું જોઈએ.'

બધા હસી પડ્યા.

શિવદ્યાલજ થોડાક ભૌંઠા પડી ગયા. તેમને રાહત આપતાં ગુરુદેવે કહ્યું : 'વહાલા યોગીજી, પહેલાં આ તમારી ઊનની ટોપીને ફેંકી દો. આ પહેલી દવા છે. પછી ધાબળાને દૂર કરો. આ વસ્તુઓ જ તાવ લાવે છે.'

- Sivananda's Gospel of Divine Lifeમાંથી સાભાર અનુવાદ

પ્રણયવિહીને દધદભિષ્વજ્ઞમ् સહતે બહુસંતાપમ्

શાંત સુધારસ
શ્રી આચાર્ય વિજયરત્નસુંદરસૂર્યિજી

પથ્થર સાથે તમે ઘાર જમાવવા જાઓ, તમને મળે શું ? આકાશમાં પ્રગટેલા મેઘધનુષ્યને તમે દિલ આપી દો, તમને મળે શું ? આકર્ષક લાગતા પાણીના પરપોટા પાછળ તમે પાગલ બની જાઓ, તમને મળે શું ? કાંઈ નહીં. હતાશા અને ઉદ્દેગ લમણો ઝીંકાય એ નફામાં.

પ્રભુ !

કારણ એનું આપે સરસ જણાવ્યું છે. જે ખુદ પ્રેમહીન છે, લાગણીહીન છે એને દિલ આપી દેવામાં સંતાપ વેઠવા સિવાય બીજું કાંઈ જ પરિણામ આવતું નથી. આટલું સીધુંસાદું પણ ગણિત ન સમજ શકવાના કારણે અમે અમારા મનને કેવું સંતાપગ્રસ્ત બનાવી દીધું છે એની વાત આપને ક્યા શબ્દોમાં અમારે કરવી એ જ અમને સમજાતું નથી. અત્યંત કરુણતા તો અમારા જીવનમાં એ સર્જાઈ છે કે અમારા પ્રત્યે અપાર લાગણી ધરાવતા આપના પ્રત્યે અમે સંવેદનહીન બની ગયા છીએ અને સર્વથા લાગણીશૂન્ય એવા જડ પદાર્થોને અમે દિલ આપી બેઠા છીએ. અમે દુઃખી ન થઈએ તો બીજું થાય પણ શું ? આપ જ કંઈક એવી કરુણા વરસાવો કે અમે લાગણીના આ વિષમ ગણિતને સમજ લેવામાં ક્યાંય થાપ ન ખાઈએ.

'પ્રભુ વીર કહે છે' માંથી સાભાર

યોગ એ જ જીવન

- શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

પ્રમુખ આસનો

પ્રમુખ આસનોનો કમ ખૂબ જ વૈજ્ઞાનિક છે. શીર્ષ, સર્વાંગ, મત્સ્ય, હલ, પણ્ચમોત્તાન, ભુજંગ, શલભ, ધનુર્ઝ, ચક, અર્ધમંત્રયેન્નાસન, યોગમુદ્રા, મયૂર અને શવાસન.

આપણે આપણું શિક્ષણ જમીન ઉપર ચટા સૂઈને કરવામાં આવતાં આસનોથી કરેલું છે, છતાં નિયમ એવો છે કે જો શીર્ષસિન કરતાં આવડતું હોય તો સૌથી પહેલાં શીર્ષસિન કરવું. ત્યાર પછી સર્વાંગ, મત્સ્ય વગેરે આસનો કરવાં અને જો ન આવડતું હોય તો સર્વાંગથી આસનોનો અભ્યાસ કરવો. હા, તેના પૂર્વે ફ્લેક્સિબિલિટીસ, ન્યૂકોલા કે સૂર્ય-નમસ્કાર અવશ્ય કરી શકાય. શીર્ષસિન માથાનાં તાળવાં-માથું અને ચહેરા પરની ઈન્ડ્રિયોને પ્રમુખ રીતે મદદ કરે છે. એટલે સેરિબ્રેન્ન, સેરિબ્રેલમ (નાનું અને મોટું મગજ) પિચ્યુટરી ગ્લાન્ડ એટલે ભૂકૃટિ વચ્ચેનું સ્થાન, થાઈરોઇડ અને પેરાથાઈરોઇડ એટલે કંઠમાં, તદ્દુપરાંત આંખો, નાક, કાન, ગળું, ચહેરો, દાંત વગેરેનો લાભ આપે.

સર્વાંગાસન થાઈરોઇડ અને પેરાથાઈરોઇડમાં ફાયદો કરે. મત્સ્યાસન છાતી-ફેફસાં, પાંસળી અને સર્વાઈકલ વર્ટિબ્રાને લાભ આપે. ત્યાર પછી હલ અને પણ્ચમોત્તાનાસન કરોડસંભ, પેટની વધેલી ચરબીને ઘટાડે તથા પેન્કિયાઝને લાભ પહોંચાડે. ભુજંગ ખૂબ ઓછી કરે. શલભ ખૂબ જગાડે. ધનુરાસન પેરાબોલિક છે. ચકાસન એન્ટીપેરાબોલિક છે.

સર્વાંગમાં છાતી અને હૂડી (Chin) ભેગાં થાય છે. મત્સ્યમાં વિરુદ્ધ દિશામાં ઝેંચાય છે. હલાસનમાં પાછળની તરફ વળવાનું (Backward Bending) છે. પણ્ચમોત્તાનાસનમાં આગલની તરફ વળવાનું (Forward Bending) ભુજંગમાં નાભિની ઉપરનું શરીર આગળ ઊંચકાય છે. શલભમાં નાભિની નીચેનું શરીર પાછળ ઊંચું કરવાનું હોય છે. આ આખોય કમ ખૂબ જ વ્યવસ્થિત અને વૈજ્ઞાનિક છે, પરંતુ જ્યારે શિક્ષણ આપવાનું હોય ત્યારે સૌથી પહેલાં સર્વાંગાસન ન શીખવી શકાય, તેથી આપણે ખૂબ જ વૈજ્ઞાનિક રીતે

આસનોની સરળ શિક્ષણ પદ્ધતિ આપણા શિક્ષણક્રમમાં અપનાવેલી છે.

શીર્ષસિન

જેને જમીન ઉપર બેસવાની ટેવ જ ન હોય અને ખુરશી સોઝા ઉપર જ બેસવાની ટેવ હોય તેમને પચાસન કરવાની તકલીફ પડે. ફ્લેક્સિબિલિટીસનો અભ્યાસ કર્યા પછી ધીરે ધીરે બે-ત્રાણ અઠવાડિયાંમાં કે બે-ત્રાણ મહિને પચાસન થઈ શકે છે, પરંતુ મયૂરાસન અને શીર્ષસિનના અભ્યાસ માટે ફ્લેક્સિબિલિટીની આવશ્યકતા નથી.

આ તો ગણિત જેવું છે. બે વત્તા બે એટલે ચાર જ થાય. તેવી જ રીતે મયૂરાસન અને શીર્ષસિનનો અભ્યાસ કરવાની એક સ્પષ્ટ અને સુરેખ રીત છે. તે પ્રમાણે કરીએ એટલે આ બંને આસનો ક્ષણવારમાં જ થઈ જાય. અહીં પ્રશ્ન છે; પણ પરી જઈએ તો ! તો સૌથી પહેલી અને આવશ્યક સૂચના એ કે ઊંધે માથે બીજી તરફ ગલોટિયું મારીને કદીય પડવું નહિ. જ્યાંથી-જે બાજુથી ઉપર પગ લઈ ગયા હતા, તે બાજુ-તે તરફ જ પગને જમીન ઉપર લઈ આવવા, જેથી કરીને વાગવા કે પરી જવાનો ભય ન રહે.

(૧) શીર્ષસિનના અભ્યાસ માટે સમતળ ભૂમિ ઉપર ચોવડો ધાબળો પાથરવો. તેની ઉપર વજાસનમાં બેસવું. ધૂટણ જોડેલાં.

(૨) બંને હાથની આંગળીઓ લેગી કરવી. હથેળી અંદર અને આંગળાંઓ બહાર રહે તે પ્રમાણે કરવું.

(૩) ટચલી આંગળી જમીન ઉપર અને અંગૂઠાનો ભાગ ઉપર રહે, આંગળીઓ

બહારની દિશામાં તથા હથેળીવાળો ભાગ શરીર તરફ રહે તે પ્રમાણે જમીન ઉપર-પાથરેલા ધાબળાની વચ્ચે રાખવા.

(૪) કોણીઓ પણ તે જ ધાબળા ઉપર રાખવી. હથની પકડ કે મુહીઓથી બીજી કોણી સુધીનું અંતર સરખું રહે - બંને બાજુએ તે પ્રમાણે માપી લેવું.

(૫) માથાના તાળવાનો ભાગ (Crown of the head)ને તે ધાબળા ઉપર એવી રીતે રાખવો કે પાછળના ભાગને હથેળીઓનો આધાર રહે. ત્યાં અંગૂઠા સીધા કરી નાખવા. તેનો પણ આધાર માથાને મળશે.

(૬) ધીરેથી કમરના ભાગને ઊંચો કરવો.

(૭) પગને તેના પંજા ઉપર રાખવા.

(૮) આમ હવે આખાય શરીરનો ભાગ ત્રિકોણ જેવો થશે. એક તરફ બંને હથના ત્રિકોણ વચ્ચે માથું જમીન ઉપર ટેકવેલું અને બીજી તરફ પગના પંજા ઉપર પગ ટેકવેલા. ઉપરની તરફ કમર અને નિતંબનો ભાગ ઊંચાયેલો રહેશે.

(૯) હવે ધીરે ધીરે પગના પંજા વડે ચહેરાની તરફ ચાલો. માથાની તરફ ચાલતાં - આંખો ખુલ્લી

રાખીને પોતાની તરફ આવતાં બંને પગને જોવા.

(૧૦) એક વખત એવી સ્થિતિ થશે કે શરીર સંતુલિત થઈ જશે અને બંને પગ સંતુલન સાથે જમીનથી

ઉપર ઊંચકાઈ જશે. બંને પગને એકસાથે ઊંચા કરવા. એક એક પગ ઊંચા કરીને ગોળબજાણિયાની જેમ ચુલાંટો મારવી નહિ.

(૧૧) પ્રારંભમાં આ બંને પગને નિતંબ સુધી લાવો. એટલે ઘૂંટણ જમીન તરફ લગભગ છાતી પાસે રહેશે. પગના પંજા જોડેલા. પગ બંને એકમેક સાથે સમાંતર રૂપે રાખવા.

(૧૨) હવે ધીરેથી બંને ઘૂંટણ જમીનથી સમાંતર રહે અને એડીઓ કમર સુધી આવે તેવી સ્થિતિમાં રહો.

(૧૩) જ્યારે અનુભવાય કે શારીરિક સંતુલન છે ત્યારે ઘૂંટણને છેક ઉપરની દિશામાં ઊંચા કરો. આમ થવાતી મોહું, નાક, છાતી, પેટ, સાથળ અને ઘૂંટણ બધું જ એક જ લાઈનમાં સીધાં થઈ જશે. હજુ ઘૂંટણ વાળેલાં જ રાખવાં.

(૧૪) અનુભવાય કે શરીર સંતુલિત છે ત્યારે આ જ અવસ્થામાં થોડી પળો શરીરને સ્થિર અને સંતુલિત રાખવાની કોશિશ કરો. જ્યારે અનુભવાય કે તમે આ સ્થિતિમાં નિર્ભય થઈને રહી શકો છો ત્યારે કોઈ પણ પણ પ્રકારની ઉતાવળ વગર ખૂબ જ ધીરે ધીરે વળેલાં ઘૂંટણને સીધાં કરવાં. આમ થવાથી એડીઓ, જે છેક નિતંબ સાથે હતી તે હવે માથું, પીઠ, કમર, નિતંબ, સાથળ અને પિંડીની લાઈનમાં જમીનથી સીધી લાઈનમાં (Perpendicular) શરીરની સ્થિતિ કરશે. પગના અંગૂઠાઓ અને આંગળાઓ મકાનની છત કે આકાશની તરફ Pointed થયેલા રહેશે.

(૧૫) આરંભમાં આંખો ખુલ્લી જ રાખવી.

(૧૬) શાસ સાધારણ કુદરતી રીતે જેમ લેવાય તેમ લેવો. શીર્ષસનની સ્થિતિમાં આરંભમાં પાંચથી વીસ સેકન્ડ સુધી સ્થિર રહેવું.

જો શીર્ષસનમાં વીસેક સેકન્ડ સ્થિર રહી શકતું હોય, ભયની લાગણી કે ભાવ ન અનુભવાતાં હોય તો શીર્ષસનમાં જ ઉપર પહેલાં જમણા પગને ડાબા સાથળ ઉપર અને પછી ડાબા પગને જમણા સાથળ ઉપર

મૂકો. (જો જમીન ઉપર બેસીને હાથથી પગને પકડ્યા વગર પદ્માસન થતું હશે તો જ આ પ્રમાણે ઉપર શીર્ષસિનની સ્થિતિમાં પદ્માસન થઈ શકશે.) આ સ્થિતિને પદ્મશીર્ષસન એવું કહેવાય છે.

શીર્ષસાનાની

અવસ્થામાં આરંભમાં વીસ સેકન્ડથી પાંચેક મિનિટ સુધી તો રહેવાનો અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ.

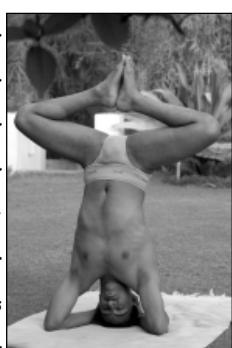

ભારતમાં હજારો લોકો પંદરેક મિનિટ સુધી શીર્ષસિનનો અભ્યાસ દરરોજ કરતા હશે. અમારા સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના શિષ્ય યોગીરાજ સ્વામી ભૂમાનંદજી મહારાજને મેં છ કલાક શીર્ષસિન કરતા જોયા છે. તેઓ શીર્ષસિનમાં જ સ્વાધ્યાય, ચિંતન, મનન કરવાને ટેવાયેલા હતા. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, શ્રી દુર્ગા સમશતી, શ્રી વિષ્ણુ સહસ્રનામ, શ્રી લલિતા

સહસ્રનામનો માનસિક પાઠ - મનન - તેઓ શીર્ષસિનમાં કરતા. તેવી જ રીતે શિવાનંદ આશ્રમનાં એક પાશ્યાત્ય

ભક્ત મહિલા સીમોનીતા કોલોના ડયસ્ક દ સેસેરો - મિલાન (ઈટાલી) પેરિસના સુપ્રસિદ્ધ ફેશન ડિઝાઇનરને પણ અમારા હથીકેશસ્થિત શિવાનંદ આશ્રમમાં આવી જ રીતે શીર્ષસિન કરતાં જોયેલાં છે. આ લોકોને પદ્માસન વાળીને ધ્યાનમાં શરીર સ્થિર રાખી કલાકો સુધી બેઠેલાં અનુભવ્યાં છે. આ હઠયોગ છે. આપણે સૌએ સર્વસાધારણ સ્થિતિમાં પંદર મિનિટથી વધુ શીર્ષસિન કરવું નહિ. ભારતના દિવંગત પહેલા વડા પ્રધાન અડ્ધો કલાક સુધી રોજ શીર્ષસિનનો અભ્યાસ અચૂક કરતા હતા. પહેલાં ઉત્તર પ્રદેશ અને પછી તામિલનાડુના ગવર્નર અને આંધ્ર પ્રદેશના ભૂતપૂર્વ મુખ્યમંત્રી યેમા રેડી આપણી પાસેથી યોગાભ્યાસ

શીર્ષા હતા અને અડ્ધો કલાક સુધી શીર્ષસિનનો અભ્યાસ રોજ નિયમિત રીતે કરતા હતા, પ્રારંભમાં પાંચેક મિનિટ સુધી સૌ નિર્ભય થઈ શીર્ષસિનનો અભ્યાસ કરી શકે છે.

હવે શીર્ષસિનની અવસ્થામાંથી પાછા આવતી વખતે જો આપણે પદ્માસન કર્યું હોય તો પહેલાં ધીરેથી પદ્માસન ખોલી નાખવું અને પગ એકદમ સીધા કરી નાખવા. શરીર સ્થિર છે, તેવું અનુભવાય ત્યારે ફરીથી પગને ઘૂંઠણમાંથી વાગવા. એડીઓ નિતંબ સુધી આવશે. ઘૂંઠણ ઉપર આકાશ તરફ રહેશે. પછી ધીરે ધીરે બંને પગ સાથળ અને ઘૂંઠણને જોડેલા રાખીને જ ઘૂંઠણને છાતી સુધી લાવવાં. અહીં થોડી પળો સ્થિર રહેવું. સ્થિરતા અનુભવાય પછી ખૂબ જ શાંતિથી ઉતાવળ વગર બંને પગના પંજાઓને જમીન પર ટેકવવા. બંને પગ ખૂબ જ શાંતિથી નીચે લાવવા. ફરીથી ઘૂંઠણને નીચે લાવો. નિતંબને નીચે લાવો. ત્યાર પછી વજાસનની સ્થિતિમાં બંને પગ રાખવા. બંને હાથની મુઢી વાળીને કપાળ તે મુઢી ઉપર ટેકવીને થોડી પળો વિશ્રાંતિ કરવી. શીર્ષસિન કર્યા પછી શવાસનમાં Relaxation - વિશ્રાંતિ અવશ્ય કરવી. હડબડ કરીને ઊઠી કે બેઠાં થઈને ભાગવું કે દોડવું નહિ.

દં શીર્ષસિન

શીર્ષસાનાની સ્થિતિમાંથી પાછા નીચે આવતી વખતે અથવા શીર્ષસિનમાં ઉપર જતી વખતે પગને ઘૂંઠણમાંથી વાય્યા વગર નાભિમાંથી એટલે કે પેટની ઉપરના શરીરને (શીર્ષસિનની સ્થિતિમાં ઉપર એટલે નીચેનું પેટ, સાથળ, ઘૂંઠણ, પિંડીઓ, પગ વગરે) ધીરે ધીરે જમીન તરફ લાવવું કે ઉપર લઈ જવું અને નીચે આવીએ ત્યારે પગના પંજાને જમીન પર ટેકવવા. જો પગને ઘૂંઠણમાંથી વાય્યા વગર ઉપર જઈ શકાય અને પાછું નીચે આવી શકાય તેને દં શીર્ષસિન કહેવામાં આવે છે.

ચેતવણી :

(૧) શીર્ષસિનના અભ્યાસ દરમિયાન શાસ સાધારણ કે કુદરતી રીતે જ લેવાનો છે.

(૨) માનસિક પ્રભુસ્મરણ અવશ્ય કરી શકાય, પરંતુ મોટેથી બોલવું કે વાતો કરવી નહિ.

(૩) સર્વાગાસનના અભ્યાસ સમયની તમામ સૂચનાઓનો અહીં પણ અમલ કરવો જરૂરી. એટલે બાર વર્ષથી નીચેનાં બાળકોએ શીર્ષસિન કરવું નહિ, કે તેમને આવું કરવા માટે પ્રેરણ આપવી નહિ.

(૪) જેમના કાનમાંથી પરુ વહેતું હોય, જેમની આંખો ખૂબ જ નબળી હોય - હાયમાયોપિયા હોય, શ્રીઓ માસિક ધર્મમાં હોય કે ગર્ભવતી હોય, બ્લડપ્રેશર ખૂબ જ ઊંચું રહેતું હોય અને ગોળીઓ ગળ્યા પછી પણ નિયંત્રણમાં ન રહેતું હોય, જેમને હૃદયનો કોઈ પણ રોગ હોય કે સર્વાઈકલ સ્પોન્ડિલોસિસ હોય તેમણે શીર્ષસિન કરવું નહિ.

(૫) શીર્ષસિનનો અભ્યાસ વહેલી સવારે, મોડી સાંજે અથવા જમ્યા પછી ચારેક કલાક પછી કરવો.

(૬) શીર્ષસિનમાં સ્થિર રહેવાનો અભ્યાસ ધીરે ધીરે વધારવો.

(૭) શીર્ષસિનના અભ્યાસ પછી શવાસન અવશ્ય કરવું.

(૮) જો શીર્ષસિન કરવાની ટેવ હોય તો પ્રમુખ આસનના અભ્યાસકર્મમાં સૌથી પહેલાં શીર્ષસિન કરી શકાય, પરંતુ જો શીર્ષસિનનો અભ્યાસ ન હોય તો સૌથી છેલ્લે તેનો અભ્યાસ કરવો.

(૯) આરંભમાં દીવાલ સાથે ટેકો લઈને અભ્યાસ

કરી શકાય, પરંતુ ધીરે ધીરે મનમાં જ્યારે પૂરેપૂરો ભરોસો ઉત્પન્ન થઈ જાય પછી દીવાલનો આધાર છોડીને જ શીર્ષસિન કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

લાભ

શીર્ષસિનના અભ્યાસથી સમગ્ર શરીરના રક્તપરિબ્રમણ એટલે લોહીની ફરવાની દિશા માથા તરફ થાય છે. ખાસ કરીને સમગ્ર શરીરની અવસ્થા ઊંધી (Topsy-turvy) થવાથી હૃદયને મસ્તિષ્ણ તરફ લોહી પહોંચાડવામાં શ્રમ કરવો પડતો નથી. રક્તપ્રવાહને મસ્તક પ્રતિ અગ્રસર કરવાનું કાર્ય સરળ બને છે. તેથી હૃદયની કાર્યક્રમતામાં પણ ઓજસ આવે છે. મસ્તક અને મુખમંડળસ્થિત ઈન્દ્રિયો આંખો, કાન, નાક, મૌં અને લલાટ તથા ચહેરાનું તેજસ અને પ્રજ્ઞા વધે છે. કરોડસંભાળમાં વહેતા સેરિબ્રમ ફિલ્યુઈડની દિશા પરિવર્તન થતાં ખરા અર્થમાં તે ઊધ્વરિતસ થાય છે.

શીર્ષસિનના અભ્યાસથી આંખોનું તેજ, નાકની ઘાણશક્તિ, કાનની શ્રવણશક્તિ, જિહ્વાની વાક્ષશક્તિ, મગજની કાર્યક્રમતા, માનસિક શક્તિનો વિકાસ, બ્લડપ્રેશરમાં નિયંત્રણ, મેધાશક્તિ, સ્મરણશક્તિ, સહનશક્તિ અને સુખદ સ્વાસ્થ્ય સાથે દીર્ઘયુધ પ્રામ થાય છે. સંભનશક્તિ વધે છે, એટલે કે તમે જેટલા લાંબા સમય સુધી શીર્ષસિન કરી શકો, તેટલા દીર્ઘ કાળ સુધી વીર્યસ્ખલન થતું નથી. શીર્ષસિન આસનોનો રાજી છે. જેમણે પણ શીર્ષસિનનો દીર્ઘ કાળ સુધી અભ્યાસ કરેલો છે, તે સૌને માનવજીવનની મહામૂલી સંપદા આત્મશાંતિ પ્રામ થઈ છે.

□ ‘યોગ એ જ જીવન’માંથી સાભાર

ઝાનદાનયઙ્ગ

ગુરુપૂર્ણિમા, શ્રાવણ માસ અને પવિત્ર આશ્રિત નવરાત્રી પર્વ નિમિત્તે શિવાનંદ સાહિત્યમાં વિશેષ વળતર. ૧લી જુલાઈ, ૨૦૧૦થી દિવાળી પભી નવેમ્બર ૨૦૧૦ સુધી ઝાનદાનયઙ્ગ નિમિત્તે શિવાનંદ સાહિત્યના વેચાણમાં નિભ લિખિત વળતર આપવામાં આવશે. સૌ મુમુક્ષુઓએ આ વળતરનો લાભ લેવા પ્રાર્થના.

(૧) રૂ. ૧૦૦ થી રૂ. ૧૦૦૦ સુધીની ખરીદદારી પર ૧૦%નું વળતર.

(૨) રૂ. ૧૦૦૧થી વધુ કિમતની ખરીદદારી પર રૂ. ૨૦%નું વળતર.

તે સિવાય ૧. શિવ આનંદ, ૨. શિવાનંદ કથામૂત્ત, ૩. મુક્તિપથ, ૪. સતાનું ચિત્તન, ૫. આત્મની ઓળખ, ૬. ભગવદ્ગીતા, ૭. સાધનામાં અંતર્દિષ્ટ, ૮. યોગના પાઠ ૧ થી ૨૬, ૯. જ્યોતિ શક્તિ જ્ઞાન, ૧૦. વિદ્યાર્થીઓનું યશસ્વી જીવન, ૧૧. ભજગોવિદ્યા, રૂદ્રમ અને વિષ્ણુસહસ્રનામ ત્રણ પુસ્તકોનો સેટ તથા આશ્રમની સીરી તથા તીવીડી પર ૪૦% વળતર આપવામાં આવશે.

સંપર્ક : સેકેટરી, દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, શિવાનંદ આશ્રમ, સેટેલાઈટ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫.

E-mail : sivananda_ashram@yahoo.com

પુસ્તકોના ઓર્ડર સાથે ‘દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ’ના નામનો ડી.રી. મોકલવા યોગ્ય કરવું. પેકિંગ, ફોરવર્ડિંગ તથા - દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ

ભારતનો આ સંત

- શ્રીમતી યુવોન લબ્દો

તારણાહિર

એક દિવસે આમ્સ્ટર્ડમમાં સ્વામીજીએ અમને સૌને એક શાકાહારી ઉપહારગૃહમાં જમવા માટે મોકલ્યા. અમને થયું કે તેઓ એકાંત ઈચ્છે છે.

એ સાંજે સત્સંગમાં એક મહિલા આવીને મારી પાસે બેઠી. એની આંખો લાલવૂમ હતી. એ રડતી હતી. હું એની સામું જોઈને સહેજ હસી તો મારી નજીક આવીને એ બોલી, ‘આજે બપોરે મેં ચિદાનંદને એક કલબમાં દાખલ થતા જોઈને હું તો આભી જ બની ગઈ. શહેરની આ કલબ સૌથી ગંદ્ધી અને ભયંકર જગ્યા છે. સૌથી વધારે દારુ પણ અહીં જ પીવાય છે. હું એમની પાછળ પાછળ અંદર ગઈ. અંદર હું કેમ કરીને ગઈ, ભગવાન જાણો. ચિદાનંદ તો સામેના મંચ પર એકલા જઈને ઊભા રહ્યા. હું એમની નજીક ગઈ. કોઈનું ધ્યાન એમના તરફ નહોતું. સ્વામીજી પોતાની સમક્ષ ઊભેલા દારુમાં ચક્કૂર લોકો સામું જોઈ રહ્યા હતા. બાપ રે ! એવું ભયાનક દશ્ય હતું એ !

‘એમના હોઠ કશુંક ગણગણતા હતા. પછી મોટેથી એમણે પ્રાર્થના શરૂ કરી. એમની આંખો પર મારી નજર પડી. અવર્જ્ય પ્રેમ ! અપાર કરુણા ! હું તો એમાં તૂંબી જ ગઈ. ત્યાં અચાનક મને એમની વેદનાનો સ્પર્શ થયો. મારી આંખોમાંથી આંસુ સરવા લાગ્યાં. મારું ગણું સંધાઈ ગયું. મને કુસારોહણ કરી રહેલા ઈસુ દેખાયા. એમણે અનુભવેલી પીડાનો મને પહેલવહેલી વાર અનુભવ થયો.

‘ત્યાં એક જુવાનિયાનું ધ્યાન સ્વામીજી પર પડ્યું. ઊભો થઈને એ સ્વામીજી પાસે ગયો. દારુના નશામાં એની આંખો ચક્કૂર હતી. એની સાથે બીજા કેટલાક પણ ભજ્યા. એમણે સ્વામીજીની મજાક શરૂ કરી. એમનાં મોમાંથી અપશબ્દ નીકળવા લાગ્યા. હું તો થરથર કંપવા લાગેલી. એમનામાંના એકે સ્વામીજીની માથાટોપી કાઢી પોતાના માથા પર મૂકી.

‘સ્વામીજી તો એમની પ્રાર્થનામાં તલ્લીન હતા અને એમના મુખારવિન્દ પર પ્રેમની અદ્ભુત આભા

છવાયેલી હતી. એમની આંખોમાં અપાર તેજ ઝળપળતું હતું.

‘પણ ત્યાં તો મને ધક્કો વાગ્યો અને હું ફરીથી બહાર શેરીમાં ધકેલાઈ ગઈ. પણ હવે જાણો મારો ડર નાસી ગયો હતો. સ્વામીજી તો સિંહની ગુફામાં ડેનિયલની જેમ ઊભા હતા. એમને ક્યાં કશી આંચ આવે તેમ હતું !’

બીજે દિવસે સવારે એ સ્વામીજીને મળવા આવી. એ અત્યંત શાંત અને સ્વસ્થ હતી. એના હાથમાં કમળના ફૂલનો ગજરો હતો. આસિસીના સંત ફાન્સીસને કમળ ખૂબ ગમતાં. એને તો કાંઈ ખબર નહોતી, પરંતુ અમારામાંના ઘણા આ વાત જાણતા હતા કે પશ્ચિમના લોકો સ્વામીજીને ‘ભારતના સંત ફાન્સીસ’ કહેતા હતા. એ દશ્ય જોઈ અમને રોમાંચ થયો.

અમે એની ભાવના જોઈ હાલી ઉક્ખાં. રોજ કરતાં એ સાવ બદલાયેલી લાગી. માથું ઝુકાવીને, આસપાસના કશા ભાન વગર એ ચૂપચાપ ચાલી આવતી હતી. સ્વામીજી સામે આવીને એ બેઠી. આંખો બંધ કરીને પ્રતીક્ષા કરતી રહી. છેવટે સ્વામીજીએ તેને કાંઈક કહું ત્યારે તેણે સ્વામીજીનાં ચરણોમાં પુષ્પગુચ્છ ધર્યો.

એના મકાનમાં યોગાભ્યાસ કરવા ભાડે રહેલા તમામ લોકો તરફથી મળેલાં મકાનભાડાનાં નાણાં એક પરબીદ્યામાં મૂકી સ્વામીજી સામે તેણે ધરી દીધાં. એ વિધવા હતી અને આ ભાડામાંથી જ એની આજીવિકા ચાલતી હતી. એટલે એના માટે તો આ એક મહાન ત્યાગ હતો.

ધીમે ધીમે એના મોમાંથી શબ્દો સરવા લાગ્યા. એકદમ સીધાસાદા, સાચા અને હૃદય હલાવી નાંબે તેવા ! કહે, ‘ધ્યાનાં ધ્યાનાં વર્ષો બાદ આજે સવારે હું દેવળમાં ગઈ... તમે મને ઈસુનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો છે !’

આમ્સ્ટર્ડમમાં નૌકા-ધરમાં ચાર પાંચ સાધકો

સાથે અમે સત્તસંગ કરતા હતા. નાવડીની બધી બારીઓમાંથી અમને નહી અને એની ઉપર ઊડતાં જંગલી બતક દેખાતાં હતાં. સર્વત્ર શાંતિ પથરાયેલી હતી અને મેં અમારી યજમાન મહિલા સામું જોયું તો મને થયું કે એ તો જાણે મૂર્તિમંત શાંતિ જ હતી, એ જ વખતે મંદ મંદ હસતાં સ્વામીજી બોલ્યા, ‘હા, જે શાંત છે, એમાંથી જ શાંતિ જરે છે.’

ત્યાં સર્વત્ર કેવળ શાંતિ નહોતી, ત્યાં અપાર સુંદરતા પણ હતી. સ્વામીજી પદ્માસનની મુદ્રામાં બેઠા હતા અને એક મોટું કમળ એમની અડોઅડ પોતાની પ્રકાશવંતી પાંદડીઓને પ્રસારીને ઊભું હતું. પડખે જ વિવિધ ફૂલોનો ઢગલો અને સ્વામીજીના જભ્બા જેવાં જ ચમકતાં સંતરાંની એક ટોપલી હતી.

સભર હૈયે હું બધું નિહાળતી હતી, ત્યાં સ્વામીજી બોલ્યા, ‘હા, પ્રભુ સુંદરતા પણ છે...’

ત્યાં અચાનક એ નીરવતાનો ભંગ કરતો, આડેઘ ચાલી આવતી એક મોટરસાઈકલનો અવાજ સંભળાયો.

જોરથી બારણું અફાળીને માથા પર ટોપો જેમનો તેમ રાખીને એક ઊંચો કદાવર જુવાનિયો સામે આવીને ઊભો રહ્યો. સ્વામીજી સામે હાથ લાંબા કરી એ બરાક્યો, ‘હી યુ.’ સ્વામીજીએ પણ એનો હાથ હેઠો મૂકી જવાબ આપ્યો, ‘હી યુ.’

અને પેલો જુવાનિયો અમારી વચ્ચે આવ્યો. થોડી વાર સિસોટી વગાડતો રહ્યો અને પછી થોડી વારે એની મેળે જ શાંત પડ્યો. સત્તસંગ પછી એ મારી પાસે આવ્યો અને કલબમાં એ સ્વામીજીને કેવી રીતે મળેલો અને સ્વામીજી સામે થઈ રહેલી ગેરવર્તણૂક સાંખી નહીં શકતાં કેવી રીતે એ તેમની પડખે ઊભો રહેલો એ બધી વાતો કરી.

પછી તો એ અવારનવાર આવતો રહ્યો. સ્વામીજીથી એ એટલો બધો પ્રભાવિત થયો કે તેણે દાડું સંદર્તર છોડી દીધો.

લગભગ બે વર્ષ પછી, હું ભારત આવવા નીકળવાની હતી તે દરમ્યાન જ, અચાનક એના તરફથી મને પત્ર મળ્યો કે એ મને ફાંસમાં મળવા આવે છે. મારા આશ્રયની કલ્યાના કરી શકો છો? તેણે

પોતાનો અભ્યાસ ફરી પાછો શરૂ કરી, સફળતાપૂર્વક પરીક્ષાઓમાં ઉત્તીર્ણ થઈ હવે કુટુંબ સાથે સ્થિર થયો હતો. સાથે એની માનો પણ હૈયું હલબલાવી દે તેવો પત્ર હતો. તેણે લખ્યું હતું કે પક્ષાધાતને લીધે એ પોતે તો આવી શકે તેમ નથી, પરંતુ પોતાના દીકરાના જીવનમાં આવું મોટું ભારે પરિવર્તન કરી શકનારા અને પોતાની જિંદગીનાં સુખચેન પાછાં લાવી આપનારા ભારતના આ સાધુ અંગે વધારે જાણવા એ અત્યંત આતુર હતી. મેં એના દીકરાને આપેલી સ્વામીજીની એક છબી, ઈસુની પ્રતિમાની સાથોસાથ જ એણે રાખેલી, તે પણ એણે પત્રમાં જણાયું હતું.

યોગ અંગે પણ તેણે ખૂબ વાંચી કાઢેલું. એ અંગે પણ લખ્યું કે, ‘યોગ કહે છે કે જગતના તમામ ધર્મો એક જ ઉદ્દેશ તરફ લઈ જનારા વિવિધ પંથો માત્ર છે.’ પ્રિસ્તી તથા સૂક્ષી સાધુઓ વિશે હું ખૂબ વાંચતી રહું છું.

‘મારો દીકરો મને એકાંત દેવણમાં લઈ જાય છે અને અમે ત્યાં સાથે બેસી રહીએ છીએ. આ શાંતિનો અનુભવ મને ભારતના આ સાધુ તરફથી થઈ રહ્યો છે.’

સ્વામીજી જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ચમત્કારો સજ્યા.

ચિદાનંદે એક પતિતાનાં આંસુ પી લીધાં. હવે એ છોકરી લખે છે :

‘હું ભગવાન બુદ્ધનું જીવનચરિત્ર વાંચી રહી છું. મારે માટે તો એ જીવતા જાગતા જ છે, કારણ કે ચિદાનંદજીમાં મને એમનો જ સાક્ષાત્કાર થાય છે. મને એમનાં કરુણામય ચક્ષુનાં દર્શન થતાં રહે છે. મારા માટે આખું જગત જાણે બદલાઈ ગયું છે.

‘મારી આસપાસ કોધી માણસો મને ઘેરી વળે છે, ત્યારે હું તેમની ઘૃણા કે તિરસ્કારનો હરફેય ઉચ્ચારી શકતી નથી, કારણ કે ચિદાનંદજીએ મને સમજવાનો પ્રયત્ન કરી તેવી રીતે માફ કરી દીધી એ હું કદી ભૂલ્યી શકતી નથી. એમની આંખોમાં વસી રહેલાં કરુણા અને પ્રેમ મારી નજર સમક્ષ તરવરતાં રહે છે. એમના પ્રત્યે શ્રદ્ધા અને પ્રશંસાનો ભાવ હું અનુભવું છું અને મારા અંતરમાં શાંતિ છિવાઈ જાય છે અને હું કોઈનો સહેજ પણ વિરોધ કરતી નથી.

‘આમ તો હવે હું મારાં બે બાળકો સાથે રહું છું, મારા જીવનનિર્વાહ માટે સખત મહેનત કરું છું

અને રાત્રે સ્વાધ્યાય કરું છું. હવે મારા જીવનમાં આશા છલકાય છે. એ મને જ્યાં સુધી નહોતી મળી ત્યાં સુધી આખા જગત માટે મારા મનમાં કડવાશ ભરી હતી, કારણ કે જ્યારે જ્યારે મેં મારું જીવન બદલવાનો પ્રયત્ન કરેલો ત્યારે તેણે મને હુકરાવી દીધી હતી. પરિણામે નિરાશાના ખાડામાં હું વધારે ને વધારે ઉંડી બીતરતી ગયેલી.

હવે ચિદાનંદજીનો મેં અંગીકાર કર્યો છે, એમનાં ચરણોમાં નતમસ્તક થઈ પ્રાર્થું છું તો લોકો પણ બદલાતા હોય એવું મને લાગે છે.

‘એમણે મને કદ્યાનું સાંભરે છે.’ તું તો પ્રભુનું સંતાન છે અને એને માટે તું દોષાલી પણ છે. ભગવાન પાપ સામું જોતો નથી, આપણી અજ્ઞાનતા એ સમજે છે. તું તો મા છે. તારી દીકરી કોઈ ભયંકર સંજોગોમાં મુકાઈ જાય અને ભૂલ કરી બેસે તો તું એને ચાહતી અટકી જઈશ કે ?

‘તમારાં દુઃખો બીજાને સમજવામાં મદદગાર થાય તો એ જ સંકટો વરદાનરૂપ નીવડી શકે. એ સંકટોને પરિણામે પ્રેમ અને કરુણાનાં નાનાં નાનાં કાર્યો તમે કરી શકશો, તમારી આંખોમાં છલકાતાં આંસુ સાથે ગરીબોની સેવા કરી શકશો. ભલે ને એ બધાં કાર્યો બહારથી સામાન્ય, જીવનના સીધાસાદાં કર્તવ્યોરૂપ હોય, તોપણ એમાં પ્રેમનો પ્રકાશ જળહળતો હશે.

‘જીતામાં મેં વાંચ્યું છે કે તમારા પોતાના

અંતરમાં વાસના કે ઘૂણા ન હોય તો વાસના અને ઘૂણાભર્યા વાતાવરણમાં પણ સલામતીપૂર્વક ટકી શકો. મારા માટે આવો દિવસ ઊગશે. બલકે મને લાગે છે કે એવો દિવસ આવી ગયો છે અને એ માટે હું એમની કરુણા અને પ્રેમને આભારી છું. સાચે જ તેઓ કરુણાના અવતાર છે !’

પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આપણે માનવતાના એક પૂજારી વિશે વાંચીએ છીએ. ગરીબો અને દલિતોના એક સેવક એક દિવસ જ્યારે સ્વર્ગની દુનિયાના પ્રાંગણમાં જઈને ઊભો રહે છે, ત્યાં પૃથ્વીના એક ખૂણામાંથી એક અવાજ ઊઠતો એ સાંભળે છે, ‘અરે, હું ભારે મોટા દુઃખમાં છું, છે કોઈ એવું જે મારી વહારે ધાય ?’ ત્યારે પેલો સેવક કહે છે, ‘ના, ના, મને આ સ્વર્ગનો આનંદ ન ખપે. મને પાછો જવા દો. મારી પૃથ્વી પાસે, દુઃખમાં ઘરાયેલા મારા બાંધવ પાસે !’

જ્યારે મેં આ વાંચ્યું ત્યારે ચિદાનંદ મારી નજર સમક્ષ આવીને ઊભા રહ્યા, જે ભગવાન બુદ્ધની જેમ પ્રેમ અને કરુણાના ધામ છે. અને હું વિસ્મયના સાગરમાં ડૂબી ગઈ.

એક દિવસ ચિદાનંદ કહેલું તે મને યાદ આવ્યું. ‘મંદિરોના પૂજારીઓના મંત્રોચ્ચારના પ્રચંડ ધ્વનિધોષોમાં જે પવિત્ર સંગીત છે, તેના કરતાં વધારે પવિત્ર સંગીત ગરીબ અને પીડિત લોકોની સેવામાં ગુજુ ઊઠે છે.’

□ ‘ભારતનો આ સંત’માંથી સાભાર

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘના સહયોગથી શ્રમજીવી મહિલા પરિવાર સંઘ દ્વારા તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓનું સંપર્ક સંભાળ કરવાના કાર્યક્રમ સંપત્તિ

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘના સહયોગથી શ્રમજીવી મહિલા પરિવાર સંઘ, અસારવા, અમદાવાદ દ્વારા અમદાવાદના અલ્યુવિકસિત વિસ્તારો બાપુનગર, સરસપુર, ચમનપુરા, અસારવા, શાહપુર, મેઘાણીનગર વિસ્તારના ગરીબ વિધવા અને ત્યક્તા દેવીપૂજક પરિવારોના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓનું સન્માન તથા નોટબુકો ચોપડા વિતરણ અંગેનો સાદગીભર્યો કાર્યક્રમ તા. ૨૦-૬-૨૦૧૦ના રોજ રવિવારે, ઘન્વત્તરી સેવા ટ્રસ્ટ-દવાખાનું સંતોષીમાતાના મદિર પાસે, અસારવા, અમદાવાદ ખાતે યોજાઈ ગયો. જેમાં પૂ. સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી અને પૂ. સ્વામી મુક્તાનંદજીના વરદ હસ્તે આશરે ૬૦ જેટલા તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓનું સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. વંદનીય સંતોષે શિક્ષણને મહત્વ આપી, વ્યસનોથી દૂર રહી, પરિવારના વિકાસમાં જોડાવવા તેમ જ સ્વચ્છતા અને નીતિમતાનું ધોરણ ઊંચું લાવવા આશીર્વયન આપ્યા હતા. ૧૬૩૫ ગરીબ વિદ્યાર્થીને નોટ-ચોપડાનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું.

આ પ્રસંગે મુખ્ય મહેમાન તરીકે ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘના ટ્રસ્ટીઓ શ્રી સંજ્યભાઈ પટેલ તથા અતિથિવિશેષ તરીકે શ્રી અરુણભાઈ ઓઝા તેમજ સામાજિક કાર્યકર શૈલેખભાઈ શાસ્ત્રી, શ્રી કાનજીભાઈ પટેલ, શ્રી ચંદુભાઈ તળપઢા વિગેરે મહાનુભાવો ઉપસ્થિત રહ્યો હતી. કાર્યક્રમનું આયોજન ગુજરાત દેવીપૂજક મંચના મહામંત્રી શ્રી ભરત પટેલી તથા શ્રમજીવી મહિલા પરિવાર સંઘના અધ્યક્ષ શ્રીમતી નર્મદાબેન પટેલી તથા ડૉ. સુરેશ પટેલી અને અન્ય હોદેદારો દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

શ્રીમોટાનાં સંસ્કરણો

- શ્રી નંદુભાઈ શાહ

આજથી ૫૫ વર્ષ પહેલાં-૧૯૮૮માં હું કુંભકોણમ્માં હતો ત્યારે હેમંતભાઈ દ્વારા મોટાની જાગ્રત્ત થઈ. મારો વિચાર પોંડિયેરીમાં આવેલ શ્રી અરવિંદ આશ્રમમાં જોડાવાનો હતો, પણ પછી કુંદંબ સાથે ત્યાં ના રહેવાતું હોવાથી અને પૂજય મોટાની સાથે એમ થઈ શકતું હોઈ, હરિજન આશ્રમ, સાબરમતીમાં રહેવાનું કર્યું. સાબરમતી આશ્રમમાં આઠેક મહિનાથી રહેવા આવ્યો હતો. પૂજય મોટાને મળ્યો. આમ તો ત્યાં મળેલા, પણ આશ્રમમાં વાતચીત થયેલી નહિ. એક સીધા સાદા કલાર્ક તરીકે હું એમને જાણતો હતો. તેમને મેં વાત જણાવી. એમણે મને કહ્યું કે ‘મારી પાસે કોઈ ચમત્કાર નથી. હું તમને સાધનાની અમુક પદ્ધતિ બતાવું તે પ્રમાણે તમે વળગીને કર્યા કરો અને પરિણામ જુઓ.’ મેં તે સ્વીકાર્યું દીક્ષાના આરંભમાં પહેલું જ એમણે મને કહ્યું કે ‘તમારે કોની સાથે અણબનાવ છે ? જેની સાથે અણબનાવ હોય તેની પહેલાં માફી માગી આવો.’

મેં કહ્યું, ‘એ અણબનાવમાં મારો વાંક નથી.’

તો મોટા કહે, ‘એની સાથે મારે નિસ્ખલત નથી. તમારો વાંક હોય કે ના હોય, તમે માફી માગો. આપણે જેવા થવાનું છે તેની આ શરૂઆત છે.’

મેં તે સ્વીકાર્યું અને એક વડીલભાઈને અને બીજા એક વડીલભાઈને અમદાવાદમાં એમના બેર જઈને તેમની ક્ષમા માગી. તેઓ ખૂબ રાજી થયા. મને ભેટ્યા અને આશીર્વાદ આપ્યા. એ દિવસથી એમની સાથે મારી સાધના શરૂ થઈ.

મોટા અને હું પૂજાના ઓરડામાં બેઠા. એમણે બનિયન અને ધોતિયું પહેરેલું. મેં પણ બનિયન અને ધોતિયું પહેરેલું. બંનેનાં બનિયનને બટનો હતાં. દેશી દોરાનાં બટનો હતાં. એમણે દોરી લીધી અને પોતાના બનિયનના બટનની સાથે મારા બનિયનના બટનને દોરી બાંધી દીધી. એટલે કે દોરી દ્વારા સંદેશો મને પહોંચે ! મોટા મનમાં કંઈક શ્લોક બોલ્યા. પોતે પ્રાર્થના જેવું કર્યું અને પછી મને ‘હરિઃ ઊં’નો મંત્ર આપ્યો. પછી મને

કહે, ‘તમે ઊંખા સૂર્ય જાઓ.’

હું સૂતો. મારી આખી કરોડરજજુ પર એમણે કૂલથી સ્પર્શ કર્યો. પછી એક બ્લેડ લઈને ગુદાના ઉપરના ભાગમાં એક ચોકડી કરી. મને લોહી નીકળ્યું. એમણે ચુંબન કરીને એ લોહી ચૂસ્યું. સ્પષ્ટ ચોકડી થાય એવું મને અનુભવાયું હતું. લોહી નીકળ્યું એ પણ ખ્યાલ આવ્યો. એમણે ચુંબન કરી ચૂસ્યું, પછી હું બેઠો થયો. એ ધ્યાનમાં ગયા પહેલાં દોરી બાંધી હતી તે પ્રમાણે ફરી બાંધી, પછી એ ધ્યાનમાં ગયા. મને કહેલું, ‘તમે બને તેટલા નીરવ રહેવાનો પ્રયત્ન કરો.’ મારી જિંદગીમાં આવું ધ્યાન કોઈ દિવસ કર્યું નથી અને એકાએક હું ધ્યાનમાં ચાલ્યો ગયો. તંક્રા ન હતી એનો પણ મને ખ્યાલ છે, કારણ કે આમ જાગૃતિ હતી અને આમ વિચારની શૂન્યતા. પંદર મિનિટ આમ રહ્યું હશે, પછી એમણે ધ્યાન મૂકી દીધું અને બાંધેલી દોરી એમણે છોડી દીધી અને થોડાક જ સમયમાં મારી ગરદન ઉપર, પાછળ ડોકી ઉપર એક-દોઢ ઈંચ લાંબો, દોઢ ઈંચ પહોળો આકાર ઊઠી આવ્યો અને ચામડી જાણે ખરજવું હોય અને ફદ્ફદી ઊઠી હોય તેવી થઈ આવી. મને કહે, ‘તમે ગભરાશો નહિ. તમને બે દિવસમાં આપોઆપ મટી જશે. કોઈ દવા કરવાની જરૂર નથી. એને ઢાંકવાની પણ જરૂર નથી. સામાન્યપણે પહેરણ પહેરાય છે તે પહેરજો.’ ખરજવું થાય અને જે લાગણી થાય તેવું સ્પષ્ટ અનુભવાય અને જાણે ખરજવું જ છે તેવું ઘરનાંને લાગ્યું. તે વખતે મારી સાથે હેમંતભાઈ એકલા હતા અને મારાં પત્ની અને બાળક તો કુંભકોણમ્મ હતાં. હેમંતભાઈએ આ જોયું. મને થયું કે ‘આ ઉપાયિ ક્યાંથી આવી ?’ પણ બે જ દિવસમાં ખરજવું અદશ્ય થઈ ગયું. આ એમની સાથેનો મારો પહેલો અનુભવ. ખરજવું થયું અને મટી ગયું એ સ્થૂળ અનુભવ. જે બે મિનિટ પણ વિચારશૂન્યતા ના રહી શકે તે લગભગ પંદર મિનિટ સુધી રહી. તેમણે જ્યાં સુધી ધ્યાન ચાલુ રાખ્યું ત્યાં સુધી નીરવતા રહી તે સૂક્ષ્મ અનુભવ.

પછી મને કહેલું કે 'તમે ધ્યાન કરજો.' એક જગ્યાએ અમુક કિયાઓ બતાવી. આમ બેસવાનું, ભજન ગાવાનું. શરૂઆતમાં બે મિનિટ પછી 'હરિ: તું'નો જાપ કરવો અને પછી આંખો મીંચીને ધ્યાનમાં જવાનો પ્રયત્ન કરવો અને શું થાય છે તે જોયા કરવું. પંદર મિનિટ-ત્રીસ મિનિટ સુધી જેટલું થાય એટલું કરવું. શરીર ઉપર દબાણ કર્યા વગર કરવું.

મેં પૂછ્યું, 'ક્યાં સુધી મારે કર્યા કરવાનું ?'

તેમણે કહ્યું, 'એક વર્ષ તો તમે મને કહ્યું છે કે હું તમારી સાથે રહીશ, તો એક વર્ષ તો કરો. પછી આગળની વાત આગળ છે.' બે દિવસ મારી સાથે રહ્યા અને પછી તો કરાંચી ચાલ્યા ગયા.

એમણે ત્રાટક કરવાની રીત બતાવી. ત્રાટક એટલે આંખો ખુલ્લી રાખીને, પાંપણ પણ હાલવી ના જોઈએ અને હાલે તો એ વખતે આંખો બંધ કરી દેવાની અને થોડી વાર રહીને ખોલવાની.

આંખની ઊંચાઈએ દીવો રાખીને, જ્યોત હાલે નહિ એટલે આગળ ફાનસનો ગોળો મૂકી દેવો. સ્થિર નજરે જોયા કરવાનું. આંખ બળે, પાણી પણ કદાચ આવે તોપણ આંખ હાલવી ના જોઈએ. પાંપણ પણ હાલવી ના જોઈએ. આ એની શરત. હવે દીવો આપ્યો તે પહેલાં એમણે એક કુંડાણું કરાવેલું. પતરાનું ગોળ સર્કલ, એમાં સાત રંગો અને સર્કેદ રંગ વચ્ચોવચ્ચો. એના ઉપર આંખ ખુલ્લી રાખીને ત્રાટક કરવાનું હતું. ત્યાર પછી દીવાની જ્યોત આવી અને તે સાથે સાથે સવારના પહોરમાં વહેલા ઊઠીને સૂરજની સામે, એક મિનિટ, અડધી મિનિટ તો અડધી મિનિટ, એ ઊગતા સૂર્યની સામે આંખો સ્થિર કરીને જોઈ રહેવું. આવું એક વર્ષ સુધી કરવાનું કહેલું.

હું નિયમિત તેને વળગી રહ્યો. એક વર્ષ પછી તેઓ આવ્યા. વચ્ચમાં બેત્રાણ વખત તેઓ આવી ગયેલા. એક વર્ષને અંતે તેમણે કહ્યું, 'કેમ લાગે છે ?' મેં કહ્યું, 'ઠીક લાગે છે. મારામાં ખાસ કંઈ ફેર પક્ખો હોય તેમ લાગતું નથી.'

'બીજો કોઈ ચમત્કાર નહિ થાય, પણ તમારી પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થતો હોય તેવું તમને લાગવું જોઈએ.' મેં કહ્યું, 'ભલે.'

કેવી રીતે રહેવું, કેવી રીતે ફરવું એવી કેટલીક સૂચનાઓ આપી. એમ કરતાં ચારેક વર્ષ વીત્યાં. આ ગાળામાં શ્રી અરવિંદ આશ્રમમાં જવું કે એમની સાથે રહેવું એ હું દર વર્ષે નક્કી કરતો. મનથી જ નક્કી કરતો હતો કે ક્યાં રહેવું ? પણ પહેલું મારું ઓપનિંગ શ્રીઅરવિંદ આશ્રમમાં થયું. આમ તો તદ્દન નાસ્તિક. મન શું છે તેનો તો કંઈ ખ્યાલ પણ નહિ. ગુરુ કોને કહેવાય તેનું કોઈ દિવસ ચિંતન કે મનન કરેલું નહિ. જાણેલું નહિ ને જોયેલું નહિ, પણ એકાએક શ્રીઅરવિંદનાં દર્શને ગયેલા ને ત્યાં દર્શન પહેલાંના કલાક બે કલાક પહેલાં કંઈક ચમત્કાર થયો અને મારી આંખો જાણે ખૂલ્લી ગઈ. મને એમના માટે ભાવ થયો અને એમના માટે બધા નકામા વિચારો કરેલા તે બદલ દુઃખ થવા લાગ્યું. આંખમાંથી આંસુ નીકળવાં માંડ્યાં. અશ્વુભીની આંખે દર્શન કર્યા. દસપંદર સેકંડ, લાઈનમાં ઊભા રહીને ચાલી નીકળવાનું હતું. હું તો દર્શન કરીને તરત નીકળી ગયો. બીજું કંઈ થયું નહિ. પછી હું હેમંતભાઈ સાથે તરત પોડિયેરીથી ત્રિચિનાપલ્લી આવવા નીકળી ગયો. હેમંતભાઈ જ મને પોડિયેરી લઈ ગયેલા. હું તો કંઈ જવાનો ન હતો, પણ એમને સાથ આપવા માટે હું તો ગયેલો, પણ કંઈક થયું. રાત્રે રૂમમાં ઠીક ધ્યાન તો નહિ પણ ઠીક એવી શાંતિ થઈ. પછી ઘેર જઈને ધ્યાન કરવાનું શરૂ કર્યું. પછી શ્રીઅરવિંદના આશ્રમમાં જવાની સંભતિ માગી. તે પછી હેમંતભાઈએ કહેલું, 'કુટુંબ સાથે રહેવું હોય તો મોટાની સાથે રહીને સાધના શરૂ કરો.' ત્યાર પછી મેં સાધના શરૂ કરી.

ચારેક વર્ષ પછી મનમાં નિશ્ચિત થયું કે મોટાની સાથે રહેવું એ મારે માટે વધારે સગવડભર્યું છે. આ દરમિયાનમાં હું પોડિયેરી દર વર્ષે જતો. ત્રિચિની નજીક કેરાપણી કરીને એક ગામ હતું. ત્યાં હું સાધના અર્થે રહેલો. એમની સાથે જોડાયાને છાએક મહિના થયા કે ગાંધીજીની જેલમાં જવાની હાકલ વાગી. વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કરવા માટે હાકલ કરી. મેં મોટાની રજા માગી. 'હું તો ના કહું છું. જેલમાં જઈને કંઈ ફાયદો થશે નહિ. હું ચારપાંચ વાર જઈ આવેલો છું. ત્યાં તો બધો કોલાહલ, દ્વેષનું વાતાવરણ અઠીક હોય. ત્યાં નહિ

ફાવે.' એમ મોટાએ કહ્યું. 'ગાંધીજી મારા પહેલા ગુરુ એટલે કે હરિજન આશ્રમમાં આવેલો તે સાધનાને કારણે નહિ, પણ દેશની સેવાને માટે મારે જોડાવું હતું એટલે હું વેપાર છોડીને અહીં આવ્યો છું.' 'તો તમને ઠીક લાગે તેમ કરો.' એમ મોટાએ કહ્યું. એમનો કોઈ દિવસ આગ્રહ રહેલો ન હતો. શરૂ શરૂમાં સાધકની સાથે આગ્રહ બિલકુલ ના રાખવો. ઘણી વખત તો પોતાને અગવડ પડે તોપણ પેલાનું કહ્યું માને. તેનો ભાવ જગવવા તેમની આ ખાસ લાક્ષણિકતા હતી. સામાનો ભાવ જગવવા માટે સામાનું કહ્યું કરવું. અગવડ ભોગવીને પણ કરવું. એ વખતે કંઈ મને સમજ પડતી ન હતી. હું તો સત્યાગ્રહમાં જોડાયો. જેલમાં જવાનું થયું. છ મહિના જેલમાં જઈ આવ્યો, પણ મોટાએ કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે અનુભવ થયો. 'ત્યાં કંઈ કશી સાધના બાધના બારાબર થશે નહિ અને ફાવશે નહિ' એમ કહેલું. બહાર આવ્યો પછી મને કહે કે 'તમે હવે અહીં ના રહો. ૧૯૪૨ની કિવિટ ઈન્ડિયાની ચળવળ આવી કે તમને જેલમાં લઈ જશે. પાછા બધાને પકડી લેવાના છે. જો તમારે સાધના કરવી હોય તો જ્યાં ફાવે ત્યાં કુંભ સાથે એકાંતમાં ચાલ્યા જાવ.'

એ મેં સ્વીકાર્યું અને ત્રિચિનાપલ્લીથી ચારેક માઈલ દૂર એક નાનું સરખું મકાન લઈને ત્યાં રહેવા ચાલ્યો ગયો. મોટા દર વર્ષે ત્રણ ચાર મહિના ત્યાં આવતા. મારી સાથે રહે. એ પ્રમાણે હું ત્યાં આગળ ચાર વર્ષ રહ્યો. ૧૯૪૩થી મૌનમાં બેસવાનું શરૂ કર્યું. ઘરનાં બારીબારણાં બંધ રાખવાનાં. શૌચ પેશાબ બધું રૂમની અંદર જ કરવાનું. કોઈનું મોં જોવાનું નહિ. બહુ નાનો ઓરડો હતો. શરૂઆત સાત દિવસથી કરી.

એક વાર મને ગુદામાં ખૂબ લાય બળવા માંદી. કબજીયાત તો હતી જ, એટલે મેં કહ્યું, 'મને એનિમા માટેનું સાધન આપી દો.' એનિમાનું સાધન ઘરમાં હતું. કાંતાબા અને સિદ્ધાર્થ એ બે બહાર અને હું રૂમમાં. 'સાધન બાધન કંઈ આપવાનું નથી. રહેવું હોય તો રહો, નહિ તો નીકળો જાવ.' એમ મોટાએ કહ્યું. એ વખતે બીજું વર્ષ હતું એટલે પંદર દિવસ માટે બેઠેલો. હું પણ હઠીલો. સાધન ના આપવું હોય તો હું જમીશ નહિ ! સાત દિવસ બાકી હતા. જાજર થાય તો ગુદામાં

લાય બળે. 'તમારે જેમ કરવું હોય તેમ કરો.' સાત દિવસ તે પ્રમાણે મેં ગાય્યા. કંઈક સારું લાગ્યું. આ બન્યું ૧૮૪૪માં. હું મૌનની બહાર નીકળ્યો ત્યારે એકદમ સુસવાટા સાથે કાનમાં પવન પેઠો. રાત્રે દસેક વાયે હું સૂવા ગયો ત્યારે આપોઆપ મને બોલવાનું શરૂ થયું. હિન્દી અને અંગ્રેજીમાં. એકાએક મનમાં ભાવ જાગ્યો. વિચાર તો ઘણા વખતથી આવ્યા ન હતા. શ્રીઅરવિંદ આશ્રમનો મારી પાસે દાખલો હતો. ત્યાંના સાધકો પાર્થીવ સંપત્તિથી સંપત્ત હતા. તે શ્રીઅરવિંદને ચરણે કંઈક ધરતા. પોતે ખાલી થઈને રહેતા હતા. તે પ્રમાણે મેં મોટાને કહ્યું, 'મારી પાસે જે કંઈ છે તે મારે તમને આપી દેવું છે.'

એમણે મને કહ્યું, 'આપવાથી કંઈ વળશે નહિ, ભાઈ ! તેથી કંઈ તમારી પ્રગતિ થઈ જશે તેમ આશા રાખશો નહિ. માટે તે વાત જવા દો.' મેં તો હઠ લીધી. રાત્રે ૧૦-૧૧ વાગ્યાથી બોલવાનું શરૂ થયું તે લગભગ ૧૬ કલાક બોલ્યો. સતત અંગ્રેજ અને હિન્દી. ગુજરાતી બિલકુલ નહિ. હિન્દીનો મને બિલકુલ મહાવરો નહિ. હિન્દીમાં વચ્ચે વચ્ચે બોલું. અંગ્રેજીમાં મોટા ભાગે બોલું. મેં કહ્યું, 'મોટા, મારી પાસે જે કંઈ છે તે મારે તમને આપી દેવું છે અને પછી તમારી સાથે વધારે મજબૂત રીતે સાધનામાં જોડાવું છે.' એમણે મને વધારે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ હું સમજ્યો નહિ. વધારે ને વધારે ઉત્સાહપૂર્વક હું બોલતો ગયો. મારાં પત્નીને થયું કે આમની કંઈ ડાગળી તો છટકી નહિ ગઈ હોયને ! બધું આપી દેવાની વાત કરે છે ! એટલે મોટાએ મારા કપાળે હાથ મૂક્યો. મેં કહ્યું, 'ડોન્ટ ટચ મી. બી ઓફ (મને અડશો નહિ. આધા રહો). એમ બીજે દિવસે ર વાગ્યા સુધી ખુલ્લામાં તાપમાં પડી રહ્યો. ઊંઠો જ નહિ. 'ઉઠીશ નહિ. જ્યાં સુધી મારી પાસે જે કંઈ છે તે તમને આપી ના દંડન્-રજિસ્ટર્ડ કરીને પાકે પાયે. મારું મન પાછું કંઈ ફરી ના જાય. જ્યાં સુધી મારી પાસે જે કંઈ છે તે બધું તમને આપી નહિ દંડન્ ત્યાં સુધી ખાઈશ નહિ. પેશાબપણી નહિ કરું. ઊઠીશ નહિ. માટે રજિસ્ટ્રારને બોલાવો. ડોક્ટરને બોલાવો. વકીલને બોલાવો. બધાની સાક્ષી લો અને આમ આપું તે સ્વીકારી લો.' એમણે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો,

પણ ના માન્યો. એમણે કહ્યું, ‘સારું હું ડોક્ટરને બોલાવું છું.’ માણસોને મોકલ્યા. કહેણ આવ્યું- ‘વડીલ બહારગામ ગયા છે.’ ડોક્ટરે કહ્યું, ‘આવી બાબતમાં હું સાક્ષી થઈ જ ના શકું.’ મને કહ્યું, ‘તે તો બહારગામ ગયા છે. આ રવિવારનો દિવસ હતો. હવે વાત સોમવારે.’ મેં કહ્યું, ‘બીજે દિવસે નહિ કરી શકું. અત્યારે મને જે ઉત્સાહ છે તે પછી નહિ રહે. પછી મારું મન પાછું પડી જશે. એટલે મારે એમ કરવા દેવું નથી’, પણ એમણે એવું કર્યું કે કંઈ થયું નહિ અને મારે ઊઠવું પડ્યું. મોટાની ધન પ્રયેની નિરાસકિનો આ મારો પહેલો અનુભવ. લોભનો સંપૂર્ણ અભાવ. આજના લગભગ દોઢ કરોડ રૂપિયા થાય તેટલી રકમ મારી પાસે હતી. તે વખતે રૂપિયા હોય તો દોઢ કરોડ થાય. નાનીસૂની રકમ ન હતી. તેમને મન તો એ તુચ્છ હતું.

પછી તો હરિજન આશ્રમ-ગાંધીઆશ્રમમાં રહેવા આવ્યો. ઉત્તરોત્તર એમની સાથે જોડાતો ગયો. શરૂઆતમાં તેમની સાથે કેવી રીતે વર્તવું. એની સમજજી ના પડે. શું કરવું? કદીક ગુસ્સે પણ થઈ જતા. એક વખતે ૧૯૪૨ કે '૪૭માં એમને ખેનમાં જવાનું હતું. અમદાવાદમાં અમે ઘોડાગાડીમાં બેસી એરોડ્રામ જવા

નીકળ્યા અને મોટું થયું. ખેન ઊપરી જવાની સંભાવના હતી. તેમણે ગાડીવાળાને ખૂબ ગુસ્સાથી કહ્યું, ‘તું ઘોડાને જલદી ચલાવ. આજસ ના કર. ધીમે ધીમે ના ચલાવ.’ મને થયું કે સામાન્ય સંજોગોમાં પણ માણસ શાંતિ રાખી શકે તો મોટા કેમ આમ ગુસ્સે થાય છે? સમજતું ન હતું. હું બોલું નહિ, પણ મનમાં વિચારતો હતો. ખેનમાં ગયા પછીથી બધું સમજવા લાગ્યું કે જે ભાષામાં પેલો માણસ સમજ શકે તે ભાષા તે વાપરતા હતા. જ્યાં સૌભય બોલવાનું હોય ત્યાં સૌભય અને જ્યાં આકોશપૂર્વક-જોશપૂર્વક બોલવાનું હોય ત્યાં તે પ્રમાણે બોલતા. એટલે વાણી ઉપર તેમનો કાબૂ હતો. આકોશ ઉપર તેમનો કાબૂ હતો. જેને સાત્ત્વિક કોપ કઢીએ તેના પર તેમનો કાબૂ હતો. કેટલી માત્રામાં, શું કહેવું તેનો પૂરેપૂરો તેમને ખ્યાલ રહેતો. એ ત્યાર પછી મેં જોયું. બીજા મુક્તાત્માના પરિચયમાં આવવાનું ટીક ટીક બન્યું. રામદાસ સ્વામી, મહર્ષિ રમણ તો બોલતા ન હતા. શ્રીઅરવિંદ આશ્રમમાં માતાજીના ગુસ્સાની વાતો સાંભળી. તે ગુસ્સો ક્ષણિક હોય છે. તે ગુસ્સો સાચો નથી હોતો. એમ કરતાં કરતાં સાતેક વર્ષ નીકળી ગયાં.

□ ‘શ્રીમોટાની મહત્ત્વાંથી સાભાર

દિવ્ય જીવન સંઘના ભક્તોના બાળકોની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

શ્રી દિગંતભાઈ અંતાણીના સુપુત્ર ચિ. જ્યોતે ટ્યૂશન વગર ધો. ૧૦માં ૮૫.૩૮ ટકા સાથે સમગ્ર ગુજરાતમાં નવમા કમે અને અમદાવાદમાં ત્રીજું સ્થાન પ્રામ કરેલ છે. ચિ. જ્યોત અભ્યાસ ઉપરાંત સંગીતમાં હારમોનિયમ, ગુજરાતી સુગમ સંગીત, શાસ્ત્રીય સંગીતમાં વિશારદ સુધી પહોંચેલ છે. તેની ભવિષ્યમાં I.I.T.માં અભ્યાસ કરવાની ઈચ્છા છે.

શ્રી દેવેશકુમાર ગોહિલ, સુરતના સુપુત્ર ચિ. નમને ધો. ૧૨માં ગણિતના વિષયમાં ૧૦૦માંથી ૧૦૦ ગુણ મેળવી અનેરી સિદ્ધિ હાંસલ કરી છે. ચિ. નમને કુલ ૮૩.૬૦ ટકા ગુણ પ્રામ કર્યા છે. અતે ઉલ્લેખનીય છે કે ધો. ૧૦ની પરીક્ષામાં પણ ચિ. નમને ગણિતમાં ૧૦૦માંથી ૧૦૦ ગુણ પ્રામ કર્યા હતા.

શ્રી વિજયકુમાર આડેસરા (સોની)ના દીકરા ચિ. ઉત્સવ ધો. ૧૦ની પરીક્ષામાં ૭૮.૪૬ ટકા પ્રામ કરેલ છે.

આ ત્રણેય વિદ્યાર્થીઓને તેઓની સર્જણતા બદલ ખૂબ ખૂબ અભિનંદન. પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની અહેતુકી કૃપાનું વરદાન હંમેશા આ બાળકો પર રહે અને તેઓ સતત પ્રગતિના નવા સોપાનો હાંસલ કરે તેવી પ્રાર્થના.

- પ્રકાશક

જ્યુનો મહિમા

- ફાધર વાલેસ

હાથમાં માળા છે. મણકા આંગળીઓ વચ્ચેથી સરતા જાય છે. હોઠ ઉપર ભગવાનનું નામ છે. શાસ ધીરેથી, ભક્તિથી, લયથી લેવાય છે, અને પ્રાણ સાથે પ્રાર્થના વણાઈ જાય છે. નામની ઉપાસના છે. જ્યની સાધના છે.

સરળ પ્રક્રિયા લાગે છે. અભાણ માજુ એ કરી શકે છે. નાનો છોકરો કરી શકે છે. પણ એનો ઊંડો મર્મ છે. ભારે પુણ્ય છે. જો શ્રદ્ધાથી ને ખંતથી કરવામાં આવે તો એ જ્યયજ્ઞમાં માણસને આધ્યાત્મિક પંથે આગળ લાવવા ભારે સામર્થ્ય હોય છે.

જ્યમાં ભગવાનનું નામ છે, અને ભગવાનના નામમાં શક્તિ છે. એ મંત્ર છે, વેદ છે, ઓમકાર છે. માણસનું નામ જાણીએ એટલે એને બોલાવી શકીએ. પ્રિયતમાનનું નામ જાણીએ એટલે એનું રટણ કરી કરીને ધન્ય થઈએ છીએ. કોઈને બોલાવવા, પાસે લાવવા, મદદ મેળવવા ને પ્રેમ કરવા રહેલું સાધન તો નામ જ હોય છે. માટે ભક્તિ અને યોગ, ધ્યાન અને શુદ્ધિનું અગત્યનું પગલું જ્ય હોય છે. ભગવાનને યાદ કરવા, ભગવાનને બોલાવવા, અથવા તો ખરું કહીએ તો આપણને પોતાને ભગવાનનું સ્મરણ દેવરાવવા અને આપણી જાતને એની પાસે લઈ જવા નામસ્મરણ ને નામોચ્ચારણ અમોઘ સાધન છે. એ ખાલી બાહ્ય વિધિ નથી, હોઠનો બડબડાટ નથી કે હવાનો ખાલી તરંગ નથી. નામ દિલમાં છે એટલે જ જીબે ચુંદે છે, અને જીબ ઉપર આવે છે એટલે હૃદયમાં વધારે ઉડે ઊતરી જાય છે. બહારની કિયા અંદરના ભાવનો આવિર્ભાવ છે, અને અંતરનો ભાવ બહારની કિયાથી સુદૃઢ બને છે. નામ બોલવામાં ધન્યતા છે કારણ કે નામનો માલિક હૃદયનું સર્વસ્વ છે.

જ્યમાં મન અને દેહનો સુમેળ છે એટલે જ એનું મહત્વ છે. વિચાર છે ને કિયા છે, લાગળી છે ને મુદ્રા છે, શ્રદ્ધા છે ને શબ્દ છે. મણકાઓની માળા છે અને ભક્તિનો ઊભરો છે. જ્યમાં આંગળીઓ બોલે છે, હાથ બોલે છે, હોઠ બોલે છે ને શાસ બોલે છે. આખો દેહ

બોલે છે ને આખો આત્મા બોલે છે. એ પ્રાર્થના છે. આખા માનવની, સાધના છે હૃદયની ને દેહની. એમાં માનવીની બધી શક્તિઓ જોડાય છે, બધાં અંગો ભાગ લે છે. ને એ જુદા જુદા મણકા ધ્યાનની સૂક્ષ્મ દોરીથી બંધાય છે, સાથે રહે છે, એક અખંડ અવિરત માળા બની જાય છે. દોરી તૂટે તો મણકા વિભેરાય, અને ધ્યાન છૂટે તો જ્ય વિસરાય. મણકા તુલસીના હોય કે રૂદ્રાક્ષના હોય, ચંદનના હોય કે કાચના હોય, પણ એમને સાથે રાખનાર, દીક્ષા આપનાર, પ્રાર્થનારૂપ બનાવનાર એ દોરી છે, એ ધ્યાન છે, એ ભક્તિ છે.

ને માળા તો અનંત છે. એક સો આઈની સંખ્યા-પણ એક પૂરી થાય ત્યાં બીજી શરૂ થાય. ને એ પણ એ દોરીને પ્રતાપે. તે બાંધેલી છે, સાંધેલી છે એટલે એનો અંત ન આવે. ગોળ ગતિ છે, શાશ્વત ચક છે. માળાના ફરી ફરીને નવા અવતાર થાય. આપણી આંગળીએ એ પુનર્જન્મ પામે. એક માળા બીજી કરવાની તમના જગાડે. એક પૂરી થાય ત્યાં બીજી શરૂ કરવાનો વાયદો મૂકૃતી જાય. માળા હંમેશાં તૈયાર, આંગળીએ ભરાવા ઉત્સુક. અને અગત્યના કામ માટે એને છોરીને બીજું કંઈ કરવું પડે, હાથમાં બીજું કંઈ પકડવું પડે, ત્યારે પણ ખૂણે પડેલી એ માળા બોલતી જાય છે, સાક્ષી પૂરતી જાય છે કે અમે તો પેલી આંગળીઓના સ્પર્શથી ઘસાયેલા છીએ, ભગવાનના નામના ઉચ્ચારથી ઘડાયેલા છીએ, એટલે અમારો એ જ અવતાર છે, એ જ અર્થ છે, એ જ ભાષા છે; એ આંગળીઓ હમણાં અમને ફેરવી ન શકે તો એનું સ્મરણ અમે કરતાં રહીશું, એ હોઠ હમણાં એ પવિત્ર નામ બોલી ન શકે તો અમે એનો પડધો પાડતાં રહીશું. જ્યના અભ્યાસથી ઘસાયેલી માળા એ મૂર્તિમંત પ્રાર્થના, નિત્ય સંકેત, ભક્તિની સાક્ષી છે. એનો માલિક ન બોલે ત્યારે એ બોલે છે, એનો માલિક ઊંઘતો હોય કે કામ કરતો હોય ત્યારે એ એના હૃદયનો ભાવ જીલીને એના પ્રેમનો સંદેશ ભગવાનના ચરણો સુધી પહોંચાડતી જાય છે.

એક શ્રદ્ધાળું ભક્ત માળા પૂરી કરીને કામ ઉપર ઓફિસે જતા ત્યારે માળાને ઊંના આકારમાં ગોઠવીને જતા. ભાવના એવી હતી કે મારું મન હવે બીજા કામમાં પરોવાયેલું હશે અને મારો હાથ માળા નહિ પણ પેન લઈને કંઈક લખવામાં પવૃત્ત હશે તે દરમિયાન મારી આ માળા મારે ઘેર રહીને, ભગવાનની મૂર્તિ આગળ રહીને, ઊંના આકારમાં રહીને મારો એ જપયજ્ઞ ચાલુ રાખશે; મેં એના મણકેમણકામાં રોજની ઉપાસનાથી જે ભક્તિ ભરી છે એ બોલી ઊઠશે, બોલતી રહેશે. સુંદર ભાવના હતી, ને સાર્થક શ્રદ્ધા હતી. અને માળા કંઈ રૂપે ગળે પહેરીને ફરવામાં પણ એ જ ભાવના છે ને ! આંગળીએ નહિ તો ગળે, શબ્દોના ઉચ્ચાર સાથે નહિ તો મૌનમાં, પણ એ સ્મરણ, એ રટણ સતત જોઈએ, અને એનું પ્રતીક ગળે લટકાવેલી એ માળા છે. સ્વયંવરની માળા છે, દિગ્ભિજ્યની માળા છે, શરણગતિની માળા છે.

★

જપનો વિશેષ લાભ એ હોય છે કે થોડાક અભ્યાસથી ને પ્રયત્નથી એ લગભગ આઓ દિવસ ચાલુ રાખી શકાય. સંતો ને સાધકો એમ કરે છે એની સાક્ષી છે. ચાલતા હોઈએ ત્યારે પગની ગતિ સાથે નામનું રટણ ચાલે, બસમાં બેઠા હોઈએ ત્યારે એન્જિનના ધોંઘાટ સાથે મંત્રોચ્ચાર જોડાય, કામ કરતા હોઈએ ત્યારે વચ્ચે વચ્ચે ને વખતે સાથે સાથે પણ હોઠ ઉપર નામ આવી જાય, બોલાતું જાય, પૂજાતું જાય. હાથ બીજું કામ કરતા હોય અને હોઠ ભગવાનનું નામ ઉચ્ચારતા હોય એ શું આપણે જોયું નથી ? હોઠનો અભ્યાસ, શાસનો સહકાર ને હદ્યની જાગૃતિ હોય, પછી યજ્ઞ શરૂ થાય જ ને ! જપમાં લય છે અને જીવનમાં પણ લય હોય છે, તે એકબીજાની સાથે તાલ બેસાડીને ચાલે ત્યારે જીવનના છંદમાં ભક્તિનું સંગીત આવી જાય. શાસ ચાલે છે, નાડ બોલે છે, પગ ચાલે છે, ઘંટ વાગે છે, ને એ શાસ સાથે, એ હદ્યના ધબકારા સાથે, પગના પગરવ સાથે ને ઘંટના ટકોરા સાથે લયપૂર્વક, શ્રદ્ધાપૂર્વક એ સ્મરણ, એ ઉચ્ચાર, એ પવિત્ર નામ જોડાય છે. પ્રાણની પ્રક્રિયાઓની સાથે પ્રાણની ઉપાસના ભળે છે. દેહને ટકાવવા માટે લિધેલા શાસમાં ભગવાનનું નામ

મદાઈને આવે છે. પ્રાણ અને પ્રાણના માલિક, હદ્ય અને હદ્યના સ્વામીનું એ મંગળ મિલન છે.

બીજી ક્રિયાઓની સાથે જપનો કાર્યક્રમ ચાલી શકે એમાં એનું મહત્વ છે - અને એનું જોખમ પણ છે. મહત્વ, કારણ કે બીજી ક્રિયાઓની સાથે ચાલી શકે એટલે આખો દિવસ ને આખા જીવનમાં ચાલી શકે. અને જોખમ, કારણ કે એ ક્રિયાઓ શુભ ન હોય, યોગ્ય ન હોય, અરે નીતિમાન ન હોય ત્યારે પણ એ જપ ચાલી શકે છે અને એનો વિપરીત ઉપયોગ થઈ શકે છે. હોઠ ઉપર ભગવાનનું નામ હોય અને આંખમાં કુદાણ હોય કે મનમાં વેરભાવ હોય એ શક્ય છે - અને વિકૃત જ છે. એ અનર્થ ટાળવા જપમાં ભગવાનનું નામ લેવાય ત્યારે ધ્યાનથી, ભાનથી, પૂજયભાવથી લેવું ઘટે, જેથી એ પુણ્ય નામના ઉચ્ચાર સાથે વિચારો ને ભાવો, કાર્ય ને સંકલ્પ પણ મંગળ ને પવિત્ર રહે.

★

જપની સાધના સરળ છે એમાં પણ એનું મહત્વ છે ને એનું જોખમ છે. મહત્વ, કારણ કે સરળ હોવાથી કોઈ પણ માણસ એ આદરી શકે, સિદ્ધ કરી શકે અને એ સુલભ ઉપાયથી ભારે પુણ્ય મેળવી શકે છે. પરંતુ જોખમ પણ, કારણ કે આધ્યાત્મિક પ્રગતિનું એ જબરું સાધન આટલું સરળ હોવાથી માનવીને લાગી પણ શકે કે બસ, સસ્તામાં મૌઘો સોઢો પતાવવાની યુક્તિ હાથ આવી ગઈ ! હવે સિદ્ધ થવું આપણા હાથની વાત છે. માળા લઈને બેસીશું. રોજ આટલી માળા, આટલા જપ. હું સમય નક્કી કરું એટલી જ વાર. પછી હું આંગળીઓ ચલાવું એટલે માળા ફરશે, હોઠ ચલાવું એટલે નામોચ્ચારણ થશે. ને એની પાછળ આપોઆપ ધ્યાન આવશે, પુણ્ય આવશે, સિદ્ધિ આવશે. બસ. મારું કામ ને મારો પ્રયત્ન. મારો નિર્ણય ને મારી સફળતા. જપનો આટલો મહિમા છે ને આટલી સરળતા છે તો એનો લાભ લઈને હું મારા બળથી જ મહાન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીશ.

એવા વલશમાં ભારે ભૂલ છે. અને ઘડી વખત જપનો પ્રયોગ નિર્ણય જવાનો ખુલાસો પણ એમાં છે. ઘડા જપ કર્યા પણ કોઈ પરિણામ ન આવ્યું, અસંખ્ય વખત ભગવાનનું નામ લીધું પણ ભગવાન ન આવ્યો,

પછી જ્યાનું ફળ કેવું ને મહિમા કેવો ? આટલી માળાઓ કરી, આટલાં વર્ષો સુધી પ્રયત્ન ચાલુ રાખ્યો, પણ જીવન સુધર્યું નથી, મનમાં સ્થિરતા આવી નથી, પછી એ માળાનો અર્થ શો ને અસર શી ? હા, આટલું તપ તો કર્યું. પણ મનનો હેતુ જરા વાંકો હતો, વિકૃત હતો, એટલે ધાર્યું પરિણામ ન આવ્યું. મનમાં એમ હતું કે હવે હું કરીશ, હું બતાવીશ. માળા પકડતાં મને કોણ રોકી શકે ? નામ ઉચ્ચારતાં મને કોણ અટકાવી શકે ?

પછી આટલી માળાઓ એટલે આટલું પુણ્ય, આટલા જ્ય એટલે આટલો અધિકાર. અને એ અધિકારથી સિદ્ધિ, વરદાન, મુક્તિ મળે. મારી સાધના હશે, મારી સફળતા હશે - હા, અને મારું અભિમાન ને મારો અહંકાર ને મારી મૂર્ખાઈ પણ હશે ! મારું મારું કરીને ધર્મનું કામ કેમ કરાય ? ફક્ત પોતાનું જોર અજમાવીને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? અહં ભુલાવવાનું કાર્ય અહં પોષીને કેમ થાય ? એ જોખમ હતું, અને એ જોખમમાં પડીએ તો આખો પ્રયોગ નિષ્ફળ જાય.

માટે કેટલી માળાઓ થઈ એની ગણતરી જરૂરી નથી, કેટલા જ્ય કર્યા એનો હિસાબ પડા આવશ્યક નથી. એ ગણિત ધર્મમાં ન શોભે. એ વેપાર અધ્યાત્મમાં ન ચાલે. આ કોઈ હરીઝાઈ નથી કે તેના વિકલ્પ નોંધાય, કોઈ પરીક્ષા નથી કે માર્કનો આંકડો જાહેર થાય. આ પ્રેમનો વિષય છે, શ્રદ્ધાનો વિષય છે, ભગવાનની

કૃપાનો વિષય છે. આટલા જ્ય કર્યા એટલે આટલાં વરદાનોના અધિકાર બન્યા એમ નથી. અધિકારનો સવાલ નથી. શરણાગતિનો છે. ભગવાનનું નામ બોલીએ છીએ કારણ કે ભગવાનને માટે પ્રેમ છે; અને એ પ્રેમ તીવ્ર છે, ઉંડો છે, સતત છે, એટલે એ પૂજ્ય નામ સતત બોલવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. જ્યાનો પાયો ભક્તિ છે, તેનો આધાર શ્રદ્ધા ઉપર છે; અને તેનું પરિણામ ભગવાનની કૃપાથી જ આવે છે.

જ્ય માટે ખરી તૈયારી ને ખરી લાયકાત નભતાની, આદરની, પૂજ્યભાવની છે. ભગવાનનું નામ લેવાના છીએ. એ શું એમ ને એમ લેવાય ? મલિન હોઠ ઉપર લેવાય ? અશુદ્ધ શ્વાસે ઉચ્ચારાય ? જ્યમાં ભગવાનનું નામ લેવા માટે પ્રથમ તો એની આજ્ઞા માગીએ, એની રજા લઈએ. રાજાની આજ્ઞા વિના રાજાનું નામ ન લેવાય. ભગવાનના અનુગ્રહ વિના જ્યયજ્ઞમાં ન બેસાય. પણ ભગવાનનો અનુગ્રહ તો સતત છે, આજ્ઞા તરત મળે છે. એ આજ્ઞા માથે ચડાવીને અને એ ભાવ દિલમાં ઊતરવા દઈને હવે શાંતિથી, ભક્તિથી, ધ્યાનથી જ્યમાળામાં બેસીએ. હાથમાં માળા લઈએ. આંગળીઓને વેગ આપીએ. શ્વાસ સાથે લયબદ્ધ, સતત, દિનરાત ભગવાનનું નામ લેતા જઈએ. અને એની કૃપાથી જ એનાં મંગળ ફળ અનુભવતા રહીએ.

□ ‘ધર્મભંગલ’માંથી સાભાર

(પ્રમ આનંદ - અનુસંધાન પાના નં.૧૪ ઉપરથી ચાલુ)

કહેવામાં કંઈ જ ખોટું નથી. તમે કોઈના ગુલામ તો નથી જ. સમાજ માટે વધુ મહત્વની કોઈ વસ્તુ કરવાની તક મળે તો ભગવાનનું કામ સમજીને તેને સ્વીકારી લેવી. એ ભૂલશો નહિ કે તમારી પ્રથમ જવાબદારી તમારા પતિ કે પત્ની તરફ છે, પણ તેઓ તેમને માટે જરૂરી હોય તેના કરતાં વધુની માગણી ન કરે. તમારું જીવન આ રીતે બરાબર વિભાજિત હોવું જોઈએ. પાંચ બાળકો હોય તેવી આ વાત છે. જો તેમાંનું એક બાળક સતત તમારું ધ્યાન જેંચતું જ રહે; ‘મને તેડ મખ્મી, મને તેડ.’ અને જો તે કહે તેમ તમે કર્યા કરો તો બાકીનાં ચારે બાળકો તરફ ધ્યાન આપી ન શકવાથી અન્યાય થાય. સુભ્રમજ્ય ભારતી એક મહાન સંત-કવિ હતા. તેઓ વીસમી સદીની શરૂઆતમાં થઈ ગયા. તે અગમયેતીવાળા હતા અને તેમના શબ્દો જાગૃતિ લાવતા હતા. તેઓ યોગના નિષ્ણાત હતા. એક કાવ્યમાં તેમણે લખ્યું છે : ‘ધર્મગ્રંથોનો સાર કર્મયોગ છે. તે એકલો પણ આપણને બચાવી શકે છે. સેવા, સેવા, સેવા આપણા માટે આ પૂરતું છે.’

ગુરુદેવ શિવાનંદ હંમેશાં કહેતાં : ‘સેવા કરો, પ્રેમ કરો. સેવાનું સ્થાન પ્રથમ છે. પ્રેમ સાથે સેવા કરો, કારણ કે પ્રેમ વગર તમે સેવા કરી શકો નહિ. તમે ફક્ત સેવા કરવાથી યોગી બની શકશો. બાકીનું બધું આપમેળે આવી મળશે. બીજાની સેવા કરવાની એકે તક જવા દેતા નહિ.’

□ ‘આતમની અટારીઅથી...’માંથી સાભાર

પ્રાર્થના કરતી વખતે કચા નિયમો ચાદ રાખવા જોઈએ ?

- ડૉ. ચંદ્રકાંત મહેતા

એક માણસ પ્રાર્થના કરી કરી થાક્યો, પણ એને ઈચ્છિત ફળ મળ્યું નહીં. એ થાક્વા માંડચો, નિરુત્સાહી બન્ધો અને એણે મનોવાંછિત સ્વમને જાકારો આપી દીધો. પરિણામે એ સ્ફૂર્તિવાન રહેવાને બદલે મડદાલ થઈ ગયો.

માણસને અભિલાષાઓ કરતાં આવતે છે, પણ અભિલાષાઓની માવજત કરતાં નથી આવડતું. અભિલાષા ચિરજંખના બની તેની પરિપૂર્ણતા માટે મન અને હૃદયને ભાવનાત્મક રીતે અભિલાષા સાથે તાદાત્મ્ય સાધવા ન દે ત્યાં સુધી અભિલાષાઓ ઈચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ માટેનું પ્રવેશદ્વાર બની શકતી નથી. ઉચ્ચ લક્ષ્ય પણ ઉચ્ચ આયાસ, ઉચ્ચ સાધના અને સર્વોત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા વિના સિદ્ધ થતું નથી.

જે વસ્તુની આપણે અંતઃકરણપૂર્વક પ્રતીક્ષા કરતા હોઈએ, તેને આડે આવતાં આંધી અને તોફાન આપણને વિચલિત ન કરી શકે અને સફળતા માટેનો દીપક સદાય જલતો રાખી શકીએ તો સિદ્ધિ વહેલી-મોડી પણ આપણે બારણે આવીને ઊભી રહેવાની જ ! એટલે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે આત્મા પાસે જેની આશા રાખવામાં આવે છે, તેની જ તે ઈમારત બાંધશે.

માણસ ઉચ્ચ અભિલાષા સેવે છે, ત્યારે કુદરત પણ એની આકરી કસોટી માટેનું આયોજન કરતી હોય છે. માણસનો માર્ગ સંકટમય બને એટલે એ માનસિક દસ્તિએ તનાવગ્રસ્ત બને, અકળામજા અનુભવે, સ્વભાવે ચીતિયો બને, વિના કારણે બળાપો અને કોધ વ્યક્ત કરે, સ્વજનો-પરિજનો-નોકર-ચાકરને છણકા-છાકોટા કરે. પરિણામે એની સહજ ઊર્જા, સ્ફૂર્તિ અને ઉત્સાહમાં ઓટ આવે ! લક્ષ્યપૂર્તિ માટે સ્વસ્થતા જોઈએ. લક્ષ્યવંચિત થવા માટે આંતરિક અસ્વસ્થતા, અંદર ચાલતું-વેરવિભેર વિચારો, ગુંચવાડાઓ, અસંતોષો અને કચવાટના કૌરવોનું યુદ્ધ માણસને ક્યારેય વિજયી થવા દેતું નથી. શિવસંકલ્પને તમારો સારથી બનાવો એટલે અડધું યુદ્ધ તમે આપોઆપ જીતી લીધું છે એમ માની લેવાનું.

સર્વોત્તમની અભિલાષા એ જ ઈશ્વરના અનુગ્રહથી આપણા સંકલ્પને ભીજવવાનું એક પ્રબળ સાધન છે.

ઈચ્છાશક્તિમાં હિંદુતા પણ છે અને ભવ્યતા પણ ! હિંદુતાને નોતરવા માટે સંપૂર્ણ સમર્પણભાવ જોઈએ. કામમાં ચીવટ અને એકાગ્રતા, પ્રયાસમાં નિષ્ઠા અને શ્રદ્ધા. પરસેવો પાડવામાં કચાશ એ સફળતાના ગળે ટૂંપો દેવાનો વિધાતક પ્રયાસ છે. પરાજ્યનો વિચાર જ પરાજ્યનો યજમાન બની જતો હોય છે.

અહીં ‘સકારાત્મક વિચારની શક્તિ’માં વર્ણવાયેલો કિકેટના જેલાડીઓનો પ્રસંગ નોંધવા જેવો છે. સેન એન્ટોનીઓ કલબના મેનેજર જોશ ઓ’રેલી પાસે સમર્થ રમતવીરોની એક મજબૂત ટીમ હતી. એ પૈકી સાતેક કિકેટવીરો તો ત્રણસોથી પણ વધુ રન સહેલાઈથી કરી શક્યા હતા. એમાંનો દરેક જેલાડી એમ માનીને ચાલતો હતો કે તેઓની ટીમ ચેમ્પિયન બનવાની જ છે. પરંતુ એ ટીમ દ્વારા રમવામાં આવેલી વીસ મેચો પૈકી સતત રમતોમાં તે ટીમનો કારમો પરાજ્ય થયો. ટીમનો દરેક જેલાડી ખરાબ દેખાવ માટે બીજાને દોષિત માનતો હતો.

એક મેચમાં ઓ’રેલીની ટીમ ફરી એક વાર પરાજિત થઈ ત્યારે મેનેજર જોશ ઓ’રેલીએ વિચાર્યુ કે પોતાની ટીમમાં સમર્થ રમતવીરોનો ઝમેલો છે, છતાંય ટીમ હારે છે, એનો અર્થ એ થયો કે એમના વિચારોમાં કશીક ઊણાપ છે. સર્વોત્કૃષ્ટ સાબિત થવાની પ્રબળ આકંક્ષા અને શ્રદ્ધા ધરાવવાને બદલે તેઓ પાછળ પડી રહ્યા છે, એવા ઘ્યાલનો શિકાર બની ચૂક્યા છે. એમનામાં સ્વાભાવિક સ્ફૂર્તિ અને શક્તિનો ધોધ કોઈક કારણસર અટકી ગયો છે.

સદ્ગ્રામ્યે એ વિસ્તારમાં શ્લેટર નામના એક ધાર્મિક સંત અત્યંત લોકપ્રિય હતા અને તેઓ માણસને શ્રદ્ધાશીલ બનાવવાના ઉપચારો કરવાનો દાવો કરી રહ્યા હતા અને લોકોને એનાં આશ્રયજનક પરિણામો પણ મળી રહ્યાં હોય એમ જણાતું હતું. લોકો તે સંતની શક્તિમાં શ્રદ્ધા ધરાવતાં હતાં.

મેનેજર ઓ’રેલીએ પોતાની હતાશ ટીમના જેલાડીઓને કહ્યું કે દરેક બેટ્સમેન પોતાનાં બબ્બે બેટ્સ કાઢીને પોતાને આપી દે. અને પોતે સંત શ્લેટરને મળીને

પાછો આવે તેની રાહ જુએ.

મેનેજર ઓ'રેલીએ બધાં બેટ્સ એક ગાડીમાં ભર્યા અને સંત પાસે જવા રવાના થયો.

એક કલાક પછી એ પાછો ફર્યો. અને મલકાતા ચહેરે એણે બધા જ ખેલાડીઓને કહું કે સંત શ્લેટરે બધાં જ બેટ પર આશીર્વાદ વરસાવ્યા છે. એને પરિણામે બેટ્સમાં એવી આધ્યાત્મિક શક્તિ આવી ગઈ છે, જેને સહારે તમે દુનિયાની કોઈ પણ ટીમને હરાવી શકશો. અને બીજે દિવસે ઓ'રેલીની ટીમે પ્રતિસ્પદ્ધ ઉલાસની ટીમને કચડી નાખી જણહળતો વિજય હાંસલ કર્યો અને ચેમ્પિયનશીપ મેળવી લીધી.

એમાં સંત શ્લેટરના આશીર્વાદ કરતાં મહત્વનું તથ્ય એ હતું કે એ ખેલાડીઓ સંતના આશીર્વાદની વાતથી વધુ શ્રદ્ધાવાન બન્યા હતા. તેમની હતાશાનાં વાદળો વીખરાઈ ગયાં હતાં. મનોવલશ સંપૂર્ણ રીતે બદલાઈ ગયું હતું. એટલે ખરાબ દેખાવ અને નબળા પરિણામની આશંકામાંથી મુક્ત થઈ તેઓએ નવીન થનગનાટ અનુભવ્યો હતો. બેટ તો એનાં એ જ હતાં, પણ ખેલાડીઓમાં જીત માટેની પ્રબળ આકંક્ષા અને શ્રદ્ધા જન્મી હતી.

આપણે જેવું જંખતા હોઈએ એવું જીવન પાસેથી અને જીવનદાતા પાસેથી માગવાનો આપણાને અધિકાર છે. માગવામાં પણ શ્રદ્ધા સાથે દફ્તા હોવી જોઈએ. મનને આશાવાદી બનવાની આદત પાડવી જોઈએ.

આપણા વિચારો, આપણું ચિંતન, આપણા આદર્શો અને કર્મનિષ્ઠા જેટલી ઉત્તમ હોય છે, ફળ પણ તદનુસાર જ પ્રામથાય છે. પ્રાર્થના અંતે તો સદ્ગુરીની કસરત છે. સદ્ગુરીના પાક માટે મનના ખેતરને ખેડવાની વિનમ્ર પ્રવૃત્તિ છે. કુદરત મનુષ્ય સાથે ઉપહાસ કરવાની નહીં પણ ઉપકાર કરવાની વૃત્તિ ધરાવે છે. એ ઉપકાર કરવાની પળ પણ કુદરત માણસની સાથે રહીને જ નિર્ધારિત કરતી હોય છે. માણસ પોતાનાથી જેટલો દૂર રહે, કુદરતની કૃપા પણ માણસથી તેટલી દૂર સરી જતી હોય છે.

આવશ્યકતા એ વાતની છે કે આપણે શું ઈચ્છાએ છીએ તેની ઊંડી તપાસ કરીએ. એ પછી એ વાતની પણ ખાતરી કરી લઈએ કે આપણે જે કાંઈ ઈચ્છાએ છીએ તે સાચું કે યોગ્ય છે ખરં? એટલું નિર્ધારિત કર્યા

પછી એ કામને પાર પાડવા માટે શુદ્ધ અને એકાગ્ર મનથી તમારી ક્ષતિઓ દૂર કરી તમારા સંકલ્યને બર લાવવા માટે તમારી જાતમાં જરૂરી પરિવર્તન આણો. અને આત્માની પવિત્રતાને હેમખેમ રાખવા સદાય યતનીલ રહો. ઈશ્વર સદાય તમારી સાથે છે, એવો દઢ વિશ્વાસ રાખી ઈશ્વર પાસે આશીર્વાદ અને સર્જનતા માગવામાં સંકોચ ન રાખો. કુદરત કંજૂસ પણ નથી અને ઉડાઉ પણ નથી. એની પાસે પોતાનાં આગવાં ત્રાજવાં છે અને આગવાં કાટલાં. તમારી શ્રદ્ધા, પ્રસ્તેદ્ભીના પરિશ્રમ અને એકાગ્રતા અનુસાર એ કસી-કસીને આપશે.

પ્રાર્થના દ્વારા પ્રભાવશાળી પરિણામો હાંસલ કેવી રીતે કરવાં એના દસ નિયમો ડૉ. એન.વી. પીલે આ મુજબ વર્ણવ્યાં છે :

૧. દરરોજ કેટલીક મિનિટોનો સમય અલગ ફાળવો એ દરમિયાન કશું બોલશો નહીં. માત્ર ઈશ્વર વિશે વિચારો. એમ કરવાથી તમારું મગજ આધ્યાત્મિક રીતે જ ગ્રહણશીલ બનશે.

૨. ત્યારબાદ સરળ અને સ્વાભાવિક શર્દોમાં પ્રાર્થના કરો. તમારા હદ્યમાં જે કાંઈ હોય તે ઈશ્વરને જણાવી દો. એવું ન વિચારશો કે પ્રાર્થના માટે જુનવાળી ધાર્મિક વાક્યોનો પ્રયોગ કરવો આવશ્યક છે. તમે તમારી ભાષામાં જ ઈશ્વર સાથે વાત કરો. ઈશ્વર તમારી ભાષા સમજે છે.

૩. વેપાર દરમિયાન, મુસાફરી દરમિયાન કે મોટર અથવા ગાડીમાં કે તમારી ખુરશીમાં બેઠા બેઠા પ્રાર્થના કરો. તમારી આંખો બંધ કરીને દુનિયા પ્રત્યેથી તમારું ધ્યાન હટાવી લો અને ઈશ્વરની હાજરી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી નાની-નાની પ્રાર્થનાઓ કરતા રહેશો, તમને ઈશ્વરની હાજરીની તેટલી જ અનુભૂતિ થતી રહેશો.

૪. પ્રાર્થના કરતી વખતે હુમેશાં માગતા ન રહેશો. એને બદલે એવો વિશ્વાસ વ્યક્ત કરતા રહો કે ઈશ્વરે તમને કેટલાં સુખ આપ્યાં છે અને તમારી મોટા ભાગની પ્રાર્થનાઓમાં ઈશ્વરની કૃપા માટે તેનો આભાર માનો.

(અનુસંધાન પાના નં.૪૩ ઉપર)

શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામસ્તોત્ર

[પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજના પ્રાકટ્ય દિન ઉજવણી (૨૦૧૦) પ્રસંગે દિવ્ય જીવન સંધુ, અમદાવાદ તરફથી પ્રકાશિત 'શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ સ્તોત્ર'માંથી સાભાર.]

'શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ' મહાભારતનો એક અમૂલ્ય ભાગ છે. મહાભારતના 'અનુશાસન પર્વ'ના ૧૪૮મા અધ્યાયમાં ભગવાન વિષ્ણુનાં સહસ્ર નામોનું નિરૂપણ છે. પૂર્વભૂમિકા એવી છે કે મહાભારતના ઘોર યુદ્ધમાં થયેલા મહાસંહારને કારણે યુધિષ્ઠિર દારુણ શોકથી ઘેરાઈ ગયા છે. એમના ચિત્તને કોઈ રીતે શાતા વળતી નથી. આવી શોકગ્રસ્ત સ્થિતિ જોઈ ધ્યાન દ્વારા શ્રીકૃષ્ણે સમરાંગણમાં બાણશથ્યા પર સૂતેલા ભીખ પિતામહને યુધિષ્ઠિરને રાજ્યર્મ શીખવવા વિનંતી કરે છે. પછી યુધિષ્ઠિરને સલાહ આપતાં કહે છે : “કૌરવોના ધુરંધર ભીખનો આ પૃથ્વી પરથી જ્યારે અસ્ત થશે ત્યારે તેમની સાથે સર્વ પ્રકારનાં જ્ઞાનો પણ અસ્ત થશે; માટે હું તમને કહું છું કે તેમની પાસે જઈને જ્ઞાનોપદેશ ગ્રહણ કરો.” શ્રીકૃષ્ણની સલાહને માન્ય રાખી યુધિષ્ઠિર બાણની શથ્યા પર સૂતેલા ભીખ પિતામહ પાસે જાય છે.

ભીખ તેમને શોકરહિત થવા સમજાવે છે. તે સમયે યુધિષ્ઠિર તેમને વિવિધ પ્રશ્નો પૂછે છે. યુધિષ્ઠિરના આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી ભીખ પાપના ભયને છણનાર વિષ્ણુનાં સહસ્ર-હજાર-નામ સંભળાવે છે તે જ આ 'વિષ્ણુસહસ્રનામ' અને છેલ્લે પાઠની ફલશ્રુતિ પણ કહે છે.

વિનોબાળ કહે છે કે, સ્નાન કરવાથી જેમ શરીર નિર્મળ થાય છે અને પ્રસન્નતા અનુભવાય છે તેમ ભગવાનના ચિંતનથી આધ્યાત્મિક સ્નાન થાય છે અને બહુ પ્રસન્નતાનો અનુભવ થાય છે. નામસ્મરણથી પ્રસન્નતા કેવી રીતે નિર્માણ થાય છે, એ કોણ બતાવશે? હું ગીતાનો પરમ ભક્ત છું, તેમ છતાં ગીતાના પઠનની મારી ઉપર એ અસર થતી નથી જે વિષ્ણુસહસ્રનામના પઠનથી થાય છે. ગીતામાં ચિંતન-મનન થાય છે, પણ

વિષ્ણુસહસ્રનામથી પવિત્ર સ્નાનની અનુભૂતિ થાય છે. મન ધોવાઈ જાય છે. આમ તે એક વિશેષ અનુભૂતિ છે.

આપણો જે વિષ્ણુસહસ્રનામ બોલીએ છીએ, તેમાં કેવળ પારાયણની જ વાત છે, ત્યાં તે કેવળ 'સ્મરણમાત્રોષ' શુદ્ધ થાય છે. આમ તો બધાં નામ એક ભગવાનનાં જ છે, પરંતુ એકનું એક નામ હજાર-હજાર વાર બોલવામાં આવે તો તેમાં માણસને ક્યારેક થાક કે કંટાળો પણ લાગે. તેને બદલે વિવિધતા હોય તો થાક ન લાગે. વિષ્ણુસહસ્રનામમાં એક હજાર જુદાં જુદાં નામ છે તેથી તેના પારાયણમાં થાક લાગતો નથી-નીરસતા આવતી નથી. તેમાં ચિંતન-મનનની અપેક્ષા નથી. કોઈ તેનું ચિંતન-મનન કરે તો પણ લાભ છે, ન કરે અને કેવળ પારાયણ જ કરે તો પણ લાભ છે.

શંકરાચાર્યે અનેક ભાષ્યો લખ્યાં, પણ આખરે સામાન્ય જનો માટે 'ભજ ગોવિન્દમુ' પણ લખ્યું. તેમાં શું કહ્યું ? 'ગોયં ગીતા-નામસહસ્રમુ' ગીતા અને વિષ્ણુસહસ્રનામના નિત્ય પાઠની વાત કરી. આવું શા માટે કહ્યું ? એટલા માટે કે લોકોમાં ભક્તિભાવના હોય છે, તે ભક્તિભાવનાને દફ કરવાની હોય છે. સામાન્ય લોકો માટે આ જ પરમાર્થનું સાધન છે. એમના માથે જ્ઞાન લાઈને આ ન કરી શકીએ. તુકારામે કહ્યું : 'આ હજાર નામ આપણાં હજાર હથિયાર છે.' ટૂકમાં, કહેવાનું એટલું જ કે વિષ્ણુસહસ્રનામના પારાયણ માત્રથી જ લાભ થઈ જાય છે.

પારાયણમાં જે લાભ થાય છે તેમાં પ્રગટ લાભ તો છે જ છે, પણ મુખ્ય લાભ છે તે ગૂઢ લાભ છે. પ્રગટ લાભ એ છે કે વાણી જરા સ્વચ્છ થાય છે, વાંચતાં આવે છે અને ગૂઢ લાભ એ છે કે પારાયણમાં સ્નાન થઈ જાય છે. નદીમાં સ્નાન કરવાથી આખું શરીર શુદ્ધ થઈ ઠંડક અનુભવે છે. તેવી જ રીતે પારાયણ કરવાથી

મનને આંતરિક ઠંડક-શાંતિ થાય છે. તેનાથી કેવળ બુદ્ધિને કે વાણીને જ લાભ થાય છે એવું નથી, તે સર્વાગીણ સ્નાન છે. તેનાથી સમયનો સદ્ગુપ્ત્યોગ પણ થાય છે.

એ અંતર્યામી ભગવાન કેવો છે. તે વિવેકથી જ જાણી શકાય છે. તેનાં હજાર શું અનંત નામ હોઈ શકે છે. તેના ગુણોનો અંત નથી. એક-એક ગુણનું એક-એક નામ બને છે. આ રીતે તેનાં અનંત નામ છે. પણ ભગવાન શ્રી વ્યાસે સહસ્ર નામ જ બનાવ્યાં. એને લગભગ પાંચ હજાર વર્ષ થઈ ગયાં છીતાં આ નામોનો પાઈ આજે પણ આપગા ધર્મમાં ઉત્સાહથી થાય છે.

દિવ્ય નામના ગાન કે ઉચ્ચારણનું ભક્તિ માર્ગ બોધેલી શિસ્તમાં મહત્વનું સ્થાન છે. દિવ્ય નામની આ ભક્તિ બે સ્વરૂપે થાય છે - જપ દ્વારા અને સ્તોત્ર દ્વારા. જપમાં મૂક રહીને દિવ્ય નામનું નિયત મંત્ર દ્વારા રટણ કરવાનું હોય છે; પરંતુ સ્તોત્રમાં તેને મોટેથી ગાવાનાં હોય છે. તેમાં ઈશ્વરનો મહિમા તથા ઐશ્વર્ય દર્શાવતાં વિવિધ પદોનો સમાવેશ થાય છે. શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ એ ભક્તોમાં વધુમાં વધુ લોકપ્રિય પવિત્ર સ્તોત્ર છે.

‘સહસ્રનામ’ શબ્દનો અર્થ ભગવાનનાં હજાર નામ થાય. વેદની પરંપરા પ્રમાણે ‘પરબ્રહ્મ’ને દર્શાવતો એક જ શબ્દ છે અને તે છે ‘ઓમ્-ॐ’. જેવી રીતે એક ‘પરબ્રહ્મ’ ઘણા દેવતાઓના રૂપે પૂજાય છે તેમ પરબ્રહ્મનાં વિવિધ દિવ્ય ઐશ્વર્યો અને શ્રેષ્ઠતાઓને દર્શાવવા માટે પરબ્રહ્મનો ઊં અનંત ધ્વનિનાં રૂપો ધારણ કરે છે. સહસ્રનામ કદાચ દિવ્ય નામનું વધુમાં વધુ વિસ્તૃત સ્તોત્ર હશે. હિંદુ ભક્તિમાર્ગનું પરમેશ્વરની ઉપાસનાનું આ વિશિષ્ટ લક્ષણ છે.

એક પ્રશ્ન થાય કે નામની પારાયણથી-ઉચ્ચારણથી એવો કયો ભક્તિનો હેતુ સરતો હશે. ભક્તિમય અભ્યાસ-સાધના-નો અનિવાર્ય ગુણ આંતરિક એકાગ્રતા છે; પણ આંતરિક એકાગ્રતાને મેળવવી ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. એટલે ભક્તિમાર્ગના જિજ્ઞાસુઓએ દિવ્ય સાથે તાદાત્મ્ય સાધવા માટે

વિવિધ સૂક્ષ્મતાવાળો અભ્યાસ અપનાવવો પડે છે. ઈશ્વર સાથે તાદાત્મ્ય સાધવા માટે એકાગ્ર ધ્યાન એ ઉચ્ચતમ સાધનાનું સ્વરૂપ છે. તે પછીનો માર્ગ જપ છે અને છેલ્લો માર્ગ સ્તોત્ર અને બાધ્ય ભક્તિનો છે. ધ્યાન અને જપ પૂર્ણ રીતે કરવાનું મોટા ભાગના લોકો માટે શક્ય નથી, થોડાક જ તે સંતોષકારક રીતે કરી શકે છે, પરંતુ સ્તોત્રગાન અને બાધ્ય ભક્તિનો માર્ગ બધા જ લઈ શકે છે અને તેમાં સફળતાનો સંતોષ લઈ શકાય છે.

ભક્તો માટે ‘વિષ્ણુસહસ્રનામ’ની ખાસ ભલામણ આદિ શંકરાચાર્ય તરફથી કરવામાં આવી છે. આનું કારણ એ છે કે તે સર્વસંગ્રહક છે. હિંદુસ્તાનમાં જેટલા પંથ છે તે બધાની તરફ વિષ્ણુસહસ્રનામ સમાન દસ્થિ જુએ છે. વિષ્ણુનાં સહસ્ર નામ છે તેથી વૈષ્ણવોનું સમાધાન થાય છે. ‘શિવ’, ‘સ્થાણુ’ જેવાં ભગવાન શંકરનાં નામ તેમાં છે એટલે શૈવોનું સમાધાન થઈ ગયું. ‘સિદ્ધાર્થ’ ગૌતમ બુદ્ધનું નામ છે, તેથી બૌદ્ધોનો ઉલ્લેખ થઈ ગયો. ‘વર્ધમાન’ મહાવીરનું નામ છે, એટલે જૈનોનો સંગ્રહ થઈ ગયો. ‘સ્કંદ’ એટલે કે કાર્તિકસ્વામી, એમનો દક્ષિણ હિંદમાં એક સ્વતંત્ર પંથ છે. સૂર્યના ઉપાસકો માટે વિષ્ણુસહસ્રનામમાં અનેક વાર ‘સૂર્યः, અર્કઃ, ભાનુः વગેરેનો ઉલ્લેખ આવ્યો છે. ‘અજિનः’ નામથી અજિનપૂજકોનું સમાધાન થાય છે. આ રીતે જુદા જુદા ધર્મપંથોનો તેમાં ઉલ્લેખ છે.

નામ અને ગુણચિંતન ઉપરાંત ભગવતસમરણનો ત્રીજોથે એક મહિમા છે. ગુણચિંતનથી ગુણવિકાસ થાય છે. નામસમરણથી ચિત્તની એકતા સધાય છે અને અનેક ભક્તોએ તેમણે કરેલા નામસમરણ દ્વારા ભાવનાનો જે સંપુર્ણ કર્યો એ શક્તિનો લાભ મળે છે. પૂર્વનુંબંધ જોડાય છે. પણ આ ઉપરાંત ત્રીજી એક ચીજ પણ નામસમરણમાં છે. તે છે શ્રદ્ધા. જેવી જેની શ્રદ્ધા હશે, એવું થશે. નામસમરણ દ્વારા આપણે ભગવાનની ગોદમાં છીએ એવી ભાવના રહેશે અને ઈશ્વર-અનુસંધાન સાધી શકાશે. અલબત્ત તે માટે ઈશ્વરની સાથે મનનો અનુબંધ જોઈએ, ઈશ્વરના

અસ્તિત્વમાં નિષા જોઈએ.

કેટલાકનું એમ કહેવું છે કે જ્યે કે પાઠ કેવળ મૌખિક ન બની રહેવો જોઈએ. તેનો અર્થ પણ ચિત્તમાં વસવો જોઈએ. જ્યારે બીજા કેટલાક એમ કહે છે કે જ્યે કે પાઠને માટે લીધેલ શર્દુ અર્થવાળા હોવા જ ન જોઈએ.

‘વિષ્ણુસહસ્રનામ’ના પ્રવક્તા ભીખ્દેવની શું અપેક્ષા છે તે જોઈએ. વિષ્ણુનાં સહસ્ર નામોને તેમણે ‘યાનિ નામાનિ ગૌણાનિ’ એટલે કે ગુણવાચક નામો કહ્યાં છે. ઈશ્વરનું દરેક નામ એના એક એક ગુણનું સૂચક છે. અર્થાત્ જે તે નામની સાથે જે તે ગુણનું ચિંતન સાથે કરવું જોઈએ. સાથોસાથ આચરણ પર પણ ભાર મૂક્યો છે.

“સર્વાગમાનાચારઃ પ્રથમં પરિકલ્પતે ।

આચારપ્રભવો ધર્મો ધર્મસ્ય પ્રભુરચ્યુતઃ ॥”

બધાં શાસ્ત્રોનો પાયો આચાર છે. આચારમાંથી ધર્મની ઉત્પત્તિ છે અને ધર્મના સ્વામી પરમેશ્વર છે.

આમાં ભાવ એ છે કે એ ધર્મ-સ્વામી પરમેશ્વરના નામસ્મરણ અને એના ગુણોના ચિંતનથી સદાચારની પ્રેરણા મળે છે. તેથી ઈશ્વરના નામનું

સ્મરણ કરવું એ ‘સર્વધર્માંધર્મઃ અધિકતમો ભતઃ’

- બધા ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ ભત છે. ‘વિષ્ણુસહસ્રનામ’માં કેટલાક નામોનું પુનરાવર્તન છે. અચ્યુતઃ, અજઃ, ઈશ્વરઃ, કૃષ્ણઃ, પાવનઃ જેવાં કેટલાંયે નામનું પુનરાવર્તન બે વખત છે તો પ્રાણઃ, માધવઃ, વસુઃ, વીરહા, સત્યઃ જેવાં નામોનું ત્રણ વખત થયેલું છે. આ પુનરાવર્તિત નામો એના એ જ અર્થમાં બધાં સ્થાનોએ પ્રયોગાં હોય એમ લાગ્યું નથી. ત્યાં અગાઉના અર્થનું પુનરાવર્તન ન કરતાં શક્ય તેટલો સુસંબંધિત અર્થ લેવો જોઈએ.

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસે વારંવાર દર્શાવ્યું છે કે ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર માટેના બધા માર્ગોમાં ઈશ્વરના નામનું ગાન-સ્મરણ એ સૌથી સરળ માર્ગ છે. શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ એક એવું અનન્ય સ્તોત્ર છે જેમાં જેના ગુણ ગાયા છે તે વિષ્ણુ કોઈ સાંપ્રદાયિક દેવ નથી, તે તો વિશ્વને દોરનાર મૂળભૂત અંતિમ તત્ત્વ છે. બધાં જ નામ મધુર છે અને જો તેમનું ગાન અર્થની સમજ સાથે કરવામાં આવે તો તે ગાન ભક્તને અસાધારણ શાંતિ અને પરમાનંદ આપી શકવા શક્તિમાન છે.

(પ્રાર્થના કરતી વખતે..... અનુસંધાન પાના નં.૪૦ ઉપરથી ચાલુ)

૫. એવા વિશ્વાસ સાથે પ્રાર્થના કરો કે સાચા દિલથી કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનામાં એટલી શક્તિ હોય છે કે તે તમારી પ્રિય વ્યક્તિઓના જીવનમાં ઈશ્વરનો પ્રેમ અને સંરક્ષણ લાવી શકે છે.

૬. પ્રાર્થનામાં નકારાત્મક વિચારોનો પ્રયોગ કરાપિ ન કરશો. માત્ર સકારાત્મક વિચારોનાં જ પરિણામો મળે છે.

૭. હંમેશાં ઈશ્વરની ઈશ્શનાં સ્વીકાર કરવા સમ્મત રહો. તમે જે ઈશ્શતા હો તે માગો, પરંતુ સાથે સાથે એ પણ કહો કે ઈશ્વર તમને જે આપશે તેનો પણ તમે સહર્ષ સ્વીકાર કરશો. એ પણ શક્ય છે કે ઈશ્વર તમે માગેલી વસ્તુ કરતાં પણ વધુ સારી વસ્તુ આપી રહ્યો હોય.

૮. દરેક વસ્તુને ઈશ્વરના હાથમાં સોંપવાની ટેવ પાડો. સર્વશ્રેષ્ઠ કામ કરવાની યોગ્યતા માપો. અને પરિણામને પૂર્ણ વિશ્વાસ સાથે ઈશ્વરના હાથમાં સોંપી દો.

૯. જે લોકો તમને નથી ગમતા અથવા જેમણે તમારી સાથે ખરાબ વર્તન કર્યું હોય તેમને માટે પણ પ્રાર્થના કરો. નફરત કે ઈચ્છા આધ્યાત્મિક શક્તિની પ્રથમ નંબરની દુષ્મન છે.

૧૦. એ લોકોની યાદી બનાવો, જેમને માટે તમે પ્રાર્થના કરવાના હો તમે બીજા માટે જેટલી પ્રાર્થના કરશો, ખાસ કરીને અજાણ્યા માટે, તમને તેટલું જ સુખદ પરિણામ પ્રાપ્ત થશે.

સુખી રહેવું, સુખી થવું અને સુખ ભોગવવાં એ ત્રણેય વચ્ચેની ભેદરેખા આપણે ન સમજીએ એમાં ઈશ્વરનો શો વાંક ?

□ ‘ધર્મ કરે છે સાદગીની સાભાર

ઉપનિષદ-યાત્રા

શ્રી ગુજરાતં શાહ

અદ્યાત્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સેતુબંધ

અધિના શબ્દો : અન્થં ભુવનમ् અન્થસ્ય પ્રકાશં તુ સુચક્ષ્ણામ् । (વરાહ ઉપનિષદ, અધ્યાય બીજો, મંત્ર-૨૨)
ભાવાર્થ : અંધજનો માટે વિશ્વ અંધારથી ભર્યું !

ભાગે જે આંખથી સારું તેને સર્વત્ર તેજ છે.

ભગવાન બુદ્ધ શિષ્યોને કહ્યું

ભગવાન બુદ્ધ શિષ્યો સાથે હળવી વાતો કરી રહ્યા હતા. વાતવાતમાં એમણે સૌને પ્રશ્ન કર્યો : ‘ધારો કે તમે મોટી નદી પાર કરવા ઈચ્છા છો, પણ કિનારે કોઈ હોડીવાળો ન હોય તો શું કરશો ?’ શિષ્યોએ મૌન સેવ્યું ત્યારે તથાગતે વાત આગળ ચલાવી. ‘તમે વૃક્ષ પરથી થોડાં લાકડાં કાપીને બેગાં કરશો અને લાકડાંને સાથે ગોઠવીને તરાપો બનાવશો. તરાપા પર બેસીને હલેસાં મારીને તમે સામે કંઠે પહોંચી જશો.’ શિષ્યો એકાગ્ર ચિત્તે તથાગતના શબ્દોને હૃદયમાં ઉતારી રહ્યા હતા.

થોડીક કષણો માટે તથાગત શાંત રહ્યા. ધ્યાનસ્થ મુદ્રામાં બેઠેલા ગુરુને સૌ શિષ્યો પ્રાર્થનાભાવે નીરખી રહ્યા હતા. તથાગતે તરાપાવાળી વાત આગળ ચલાવી. ‘સામે કિનારે પહોંચી ગયા પછી તમે તરાપાનું શું કરશો ?’ એ તરાપાને કિનારે છોડીને આગળ વધશો કે એને ખલ્લે ઊંચકીને બધે ફરતા રહેશો ? તમે એવું નહીં વિચારો કે જે તરાપો એ તમને નદી પાર કરાવી આપી, તેનો ઉપકાર કેમ ભુલાય ? તમારે એ તરાપો છોડવો જ રહ્યો. બરાબર એ જ પ્રમાણે તમને મેં જે ધર્મ સમજાવ્યો તે તો સાધન ગણાય, સાથ નહીં. ધર્મ તો સામે કિનારે આવેલા નિર્વાણ સુધી પહોંચાડનાર તરાપો છે. ધ્યેય પ્રામ કરવાનું એ સાધન છે. અસલ ધ્યેય તો નિર્વાણ જ ગણાય. તરાપો આખરે છૂટવો જ જોઈએ.’

ગુરુચે શિષ્યમોહથી બચવું રહ્યું

લોકો કેવા વિચિત્ર હોય છે ? કેટલાક લોકો તરાપા ઉપર બેસે છે, પણ હલેસાં નથી મારતા. ક્યારેક તો તેઓ ભૂલી જાય છે કે નદી પાર કરવા માટે પોતે તરાપા પર બેઠા છે. તેઓ તરાપાને વધારે સગવડયુક્ત

બનાવવાની મથામણ કરતા રહે છે. ઘણા લોકો તરાપા ઉપર લોભનું છાપરું બાંધે છે અને મોહનું ફર્નિચર વસાવે છે. કેટલાક લોકો તરાપાને ઘર માનીને કુટુંબ-કિલ્લોલમાં આયખું પૂરું કરે છે. કેટલાક લોકો કિનારે ઊભા રહીને તરાપાના ડાંડા ગણે છે અને ડાંડાની લંબાઈ માપતા રહે છે. ઘણા લોકો શાસ્વાર્થ કરતા રહે છે. તરાપાનાં લાકડાં કયા વૃક્ષનાં છે તથા એ વૃક્ષ ક્યાં અને ક્યારે કપાયું તેની લાંબી લાંબી ચર્ચા કરતા રહે છે. વળી ઘણા ઘેલા લોકો એવું પણ કહેતા ફરે છે કે તરાપો પોતાનો છે અને તે એમને વારસામાં મળેલો છે. તેઓ એ તરાપો લઈને સામે પાર નથી જતા. તેઓને તો એક જ બાબતમાં રસ હોય છે કે તરાપો તેમની વંશપરંપરાગત માલિકીનો છે.

ધર્મના નામે ચાલતા અને પરંપરાના નામે પોખાતા અજ્ઞાનનો કોઈ પાર નથી. ગુરુ આંગળી ચીંધીને ચંદ્ર બતાવે છે. લોકો ચંદ્રને જોવાને બદલે ગુરુજીની આંગળીને જ જોયા કરે છે. ઘણાખરા લોકો જીવનભર તરાપો માથે ઊંચકીને ચાલતા રહે છે. તેઓ તથાકથિત ધર્મના ભારથી દબાઈ જાય છે અને ધર્મોદય બાજુએ રહી જાય છે. આવું તરાપામૂલક અજ્ઞાન દૂર કરે એવું સૂત્ર આપણને વરાહ ઉપનિષદના રચનારા ઋષિ ઋભુ તરફથી મળ્યું છે. આંખ ન દેખે ત્યાં સુધી અંધારું ટકે, પણ જાયાં આંખ દેખતી થાય ત્યાં અજવાણું ! જે કંઈ અંધકાર છે તે અજ્ઞાનનો ઓશિયાળો છે. જાયાં જ્ઞાન લાધું ત્યાં તો સર્વત્ર જળાંહળાં ! દીપકની જયોત જાયારે અન્ય કોઈ અપ્રજ્વલિત દીપક પાસે જઈને જયોતને પેટાવે ત્યાર પછી પ્રથમ જયોત બીજી જયોતને વળગી રહે છે ખરી ? ગુરુ શિષ્યને જ્ઞાનદીક્ષા આપે પછી શિષ્યને જીવનભર છોડતા કેમ નથી ? ઘણા તો પોતે જીવે ત્યાં સુધી શિષ્યો પાસે ગુલામી કરાવે છે. પુત્રમોહની

જગ્યાએ શિષ્યમોહ ગોઠવાઈ ગયો ! મોહ અને લોભ ન ટળે ત્યારે જ આવું બને.

ઋભુએ વરાહ પાસે શું માંગ્યું ?

ઋભુએ વર્ષો સુધી તપ કર્યું. તપશ્ચયાને અંતે ભગવાન વરાહસ્વરૂપે પ્રગટ થયા અને ઋભુને વરદાન માગવા કર્યું. ઋભુએ બીજું કંઈ ન માર્ગ્યું અને કહ્યું : ‘મને બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપો.’ વરાહ ભગવાને જે ઉપદેશ ઋભુને આપ્યો તે વરાહ ઉપનિષદમાં પ્રગટ થયો. વરાહ ભગવાને કહ્યું : ‘હે ઋભુ ! તે બ્રહ્મ જ જ્ઞાનરૂપ છે, પણ જેમ અંધજન પ્રકાશમાન સૂર્યને જોતો નથી (અજ્ઞાનચક્ષુર્નેક્ષેત ભાસ્વન્ત ભાનુમન્યવત्), તેમ અજ્ઞાની મનુષ્ય આત્માને ભાગતો નથી. બ્રહ્મના વિશેષ જ્ઞાનથી મનુષ્ય અમર થાય છે. પ્રજ્ઞા એ જ બ્રહ્મ છે અને તે સત્યમય પ્રજ્ઞાનું લક્ષ્ણ ધરાવનારું છે (પ્રજ્ઞાનમેવ તદ્દ બ્રહ્મ સત્યપ્રજ્ઞાનલક્ષ્ણમ્).

આપણા ઋષિઓએ જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશનો મહિમા કરવામાં કોઈ કસર છોડી નથી. એ પ્રકાશનો મહિમા કરતું ઉત્તમ સૂત્ર છે : તમસો મા જ્યોતિર્ગમય | આજે દુનિયામાં ઈન્ટરનેટની બોલબાલા છે. બધી માહિતી અકંધ પહોંચી જાય છે. માહિતીની આ કાંતિ આજે દુનિયાની સરહદોને ખતમ કરનારી છે. માહિતીની કાંતિનું સામૈયું કરતી વખતે પણ માનવીના મનની અગાધ શક્તિઓની ઉપેક્ષા ન થવી જોઈએ. જગતના સૌથી કાર્યક્ષમ કોમ્પ્યુટર કરતાં પણ બુદ્ધિલ માણસના મહિષિકની શક્તિ વધારે હોવાની. માત્ર માહિતી પ્રસરે તેમાં બધું આવી જતું નથી. એવું ઘણું છે, જે છૂટી જાય છે. મગજ ગમે તેટલું શક્તિશાળી હોય તોય મન જ્યાં જ્યાં પહોંચે ત્યાં મગજ ન પહોંચે. ઉપનિષદ જેને મનોब્રહ્મ તરીકે ઓળખાવે છે તેનો વ્યાપ કેટલો ? પર્વતને આંગળી વડે ખોતરવા જેવી આ વાત છે.

આવનારાં વર્ષોમાં થનારી ચાર કાંતિઓ

ઇન્ટરનેટ આવકાર્ય છે; કોમ્પ્યુટર આવકાર્ય છે અને માહિતીની કાંતિ તો અપરિહાર્ય છે. શું આપણે માહિતીના તરાપાને જ ઊંચકીને ચાલતાં રહીશું ? જે ભૂલ ધર્મના ક્ષેત્રે થઈ, તે જ ભૂલ ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે પણ થઈ રહી છે. લોકો સાધનને સાધ્ય માનીને જીવનભર હીડિતા રહે છે. વર્ષો પહેલાં પેસ્ટેલોગ્ઝી

નામના શિક્ષણકારે ટોણો મારેલો : ‘બિચારા માસ્તરો ! તેઓ શું શીખવે છે ? શબ્દો...શબ્દો... અને શબ્દો !’ માહિતી તો ચંદ્રને ચીધનારી આંગળી છે, ચંદ્ર નહીં. આવનારા દસ્કાઓમાં આકાર લેનારી ચાર કાંતિઓ પ્રસ્તુત જણાય છે :

પ્રથમ કાંતિ : માહિતીની કાંતિ (ઇન્ફોર્મેશન રિબોલ્યુશન)

બીજી કાંતિ : જ્ઞાનની કાંતિ (નોલેજ રિબોલ્યુશન)

બીજી કાંતિ : શાશપણની કાંતિ (વિજ્ઞાન રિબોલ્યુશન)

ચોથી કાંતિ : અંતરચેતનાની કાંતિ (કોન્સિયસનેસ રિબોલ્યુશન)

આપણી ભીતર રહેલી પ્રયોગશાળા

ડૉ. પોલ બ્રાન્ટન ભારતના મહાન સંતોને મળ્યા. હિમાલયમાં તપશ્ચર્યા કરનારા મહાત્માઓ સાથે એમણે દિવસો ગાયા. એ બ્રિટિશ ફિલસ્ફૂઝ છેવટે રમણ મહર્ષિના શિષ્ય બન્યા. એમના પુસ્તક ‘A Message from Arunachala’માં બ્રાન્ટને ગાંઠ બાંધવા જેવી એક મજાની વાત કરી છે :

સૌથી વધારે આશ્રયકારક

બાબતો તો ત્યારે શોધાશે,
જ્યારે

આપણા વિજ્ઞાનીઓ થોડાક સમય માટે
ધાતુ, પથ્થર અને ઈલેક્ટ્રિસિટીને
બાજુએ મેલીને માનવીની

ભીતર વસેલી પ્રયોગશાળામાં

સ્વ અંગેનું નિરીક્ષણ-પરીક્ષણ કરશે.

આજનું વિજ્ઞાન અધ્યાત્મને સામે છેડે આવેલું નથી. ફીટજોફ કાપ્રા, ગેરી જુકાવ, ગ્રોફ ચ્યુ, ડેવિડ બ્હોમ, કાર્લ સેગન, જીન હ્યુસ્ટન, આઈન્સ્ટાઈન અને કાર્લ પ્રિબ્રામ જેવા વિજ્ઞાનીઓએ વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મ વચ્ચેના સેતુને વારંવાર પ્રગટ કર્યો છે. વરાહ ભગવાન તો ઋભુને સ્પષ્ટ કહે છે : ‘જેઓ સ્વયંપ્રકાશિત, નિરાધાર અને સુનિશ્ચિત એવા આત્મતત્ત્વને જાણે છે, તેઓ જ વિજ્ઞાનસંપત્ત છે એવું હું ચોક્કસપણે માનું છું.’

(અનુસંધાન પાના નં.૪૭ ઉપર)

શ્રી સદગુરને ચરણો - ચતુંંગ

(ગુજરાત ૧૨મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૦)

પોતાના રૂમ ભણી ગ્રણેક ડગલાં ચાલ્યા પછી સ્વામીજી રોકાઈ ગયા અને બોલ્યા ‘દિલહી અને પદ્મમદાઈ સ્થિવાયની બાકી બધી જ મુલાકાતો મુલતવી રાખવી પડ્શે.’

સેવકે કહ્યું, ‘જ હા સ્વામીજી ! આપનું શરીર ખૂબ જ દુર્બળ થઈ ગયું છે. વારંવાર મરડો થયા કરે તો ભલભલા પહેલવાન પણ ઢીલા પડી જાય અને સ્વામીજી તો ઘણા લાંબા સમયથી પીડાઈ રહ્યા છે. મારે આપને આ વાત બહુ પહેલાંથી જ કહેવી જોઈતી હતી, પરંતુ સ્વામીજીને કોઈની વાત સાંભળવાની ટેવ જ નથી, જાણીને મૌન સેવ્યું હતું.’

‘જુઓ !’ સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘મને એમ હતું કે જ્યાં સુધી શરીર સાથ આપે છે ત્યાં સુધી તેને ચલાયા કરવું... પરંતુ હવે આ સ્થિતિ એવી થઈ ગઈ છે... આપણે શું કરી શકીએ.’

સ્વામીજી હરિયાળી લોનમાં થોડું ચાલ્યા અને પછી ઓસરીમાં મૂકેલા સોફા પર બેસી ગયા. કારપેટ પર પોતાના પગ લાંબાવીને બેઠા, ત્યારે બિગેડિયર સબરવાલ સાહેબે ઉર્દુમાં એક શેર કહ્યો...

અગર સર જુકાને કા નામ હૈ સજદા,
તો સારી દુનિયા કરતી હૈ સજદા.

મગર; સર જુકાને કા નામ નહીં હૈ સજદા,
ખુદ કો મીટાને કા નામ હૈ સજદા.

જો મસ્તક જુકાવવાનું નામ જ પ્રાર્થના હોય તો આખી દુનિયા પ્રાર્થના જ કરે છે. પરંતુ માત્ર માથું જુકે તેટલું જ પૂર્સું નથી, પ્રાર્થના માટે તો કરવી પડ્શે નાખુંદી અહંકાર પોતાનાની.

સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘હા ! માણસજાતમાં રહેલો તેનો અહંકાર જ તેની મોટી સમસ્યા છે. તે જ માણસના સાચા સ્વભાવને ઢાંકી દે છે. જેવું આ ઢાંકણ ઊંચકાય કે સત્તવે તમામ સમસ્યાઓનો અંત આવી જાય. સમસ્યા છે, ‘અહમ્’. સર્વ સાધારણ માણસમાં આ અહમ્ શું છે ? આપણે અનુભવીએ છીએ કે હું અમુક-તમુક છું. હું આમનો દીકરો છું. અમુક અમારાં માતાપિતા છે. મારો આ પરિવાર છે. અમુક જાતિનો

હું છું, અમો અમુક ખાનદાનના છીએ. હું ભારત, અમેરિકા કે જર્મનીનો છું. મારી કાર આવી છે, અમારા સંબંધો અમુક વ્યક્તિ કે પરિવાર સાથે સંકળાયેલા છે. આપણી સમગ્ર ચેતના આ સ્થૂળ સંબંધો સાથે જ વણાયેલી છે, તેને કારણે જ આપણે નામ-રૂપોમાં અટવાયેલા છીએ. આ બધું જડ છે, શારીરિક બંધનો જ છે.’

‘જ્યારે આવી દુન્યવી માન્યતાઓથી જ આપણું ચિત્ત વેરાયેલું રહે તો ત્યાં ઈશ્વરાભિમુખતા ક્યાંથી સંભવે ? અને જો પ્રભુપ્રેમનું અંકુર ફૂટે તો પણ ક્ષણવારમાં નાખુંદ થઈ જાય કારણ કે આપણી માનસિક સ્થિતિનું સાતત્ય તો જગત વ્યવહારોમાં જ વીટણાયેલું છે. આધ્યાત્મિક ચેતનાનો અભિગમ જ આ દુન્યવી વિચારેના વમળમાંથી મુક્તિ અને તેનું ઈશ્વરીય ચેતનામાં પરિણાતિ જ છે.’ પછી સ્વામીજીએ ગુરુદેવને પ્રિય એવું ભજન ગાયું ‘ધેન શૈલ આઈ બી ઝી વેન શૈલ સીજ ટુ બી’ મારો મોક્ષ કર્યારે... હું તું મળી જઈએ ત્યારે...’

થોડી વારે રહીને સબરવાલ સાહેબે ફરીથી પૂછ્યું, ‘શારીરિક સુખોપભોગમાં જ આત્મહનન થાય છે, શારીરિક દુઃખોમાં જ આત્માનો આનંદ છે એટલે શું ?’

સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘જ્યાં સુધી માણસ તંદુરસ્ત છે ત્યાં સુધી તે તમામ પ્રકારના ઈન્દ્રિયજન્ય સુખોપભોગ ભોગવે છે અને તેથી તેમના ચિત્તમાં પ્રભુસ્મરણ જેવું તત્ત્વ રહેતું નથી તેથી તે ઈશ્વરાભિમુખ થઈ શકતો નથી. પરંતુ જ્યારે તે એક અથવા બીજી મુશ્કેલીઓમાં મૂકાય છે, ત્યારે આકાશ્મિક જ તેને ભગવાન ભજવાની વૃત્તિ જાગે છે, જે ખરેખર તેના આત્માના કલ્યાણનો માર્ગ છે. આ જીવનમાં દુઃખ અને યાતના વગર કંઈ પાણ મેળવી શકાતું નથી. ધ્યેયની પ્રાર્થિ માટે પરસેવો પાડવો જ પડશે, મહેનત-મજૂરી (સાધના) કરવી જ પડશે. જે મુમુક્ષુ છે તેણે તેના જીવનમાં પહેલાં કે પછી આ તમામ અસુવિધાઓમાંથી પસાર થવું જ પડે છે.

‘પૂર્ણતાની પ્રાર્થિ માટે સધન સાધના કરવી જ પડશે અને એક અથવા બીજી રીતે શૂરવીરની જેમ

જગૂમવું પડ્યા પડશે. જ્યારે આપણે આપણી વૃત્તિઓને સત્ત્વથી ભરી દઈશું તારે જ આપણને માનસિક શાંતિ મળી શકે. જે જે દિવ્ય આત્માઓએ આત્મસાક્ષાત્કારને માર્ગે સંઘર્ષ કર્યો છે અને મિથ્યા અભિમાન તથા મૂર્ખતાને જાકારો આપ્યો છે, તે જ આ પરમતાવને પામ્યા છે. ઈશ્વર અને મુમુક્ષુ વચ્ચેનું અનુસંધાન એટલે જીવનની સમસ્યાઓ અને દુવિધાઓની ભર્ણીમાં શેકાવાનું જ છે.

‘આ માનસિક વિટંબજ્ઞાઓ છે. ૨૪૪સવૃત્તિ છે. ઈશ્વરાઓ અને ઉત્પાત કે અશાંતિ, અને તમોગુણ કે જે અજ્ઞાન અને જડતા છે, પ્રમાદ છે. પોતાની જાતને સંપૂર્ણપણે સાત્ત્વિક બનાવીને આ બંને ગ્રહૂતિ ઉપર વિજય મેળવવો જ પડશે. તો જ માનસિક શાંતિ મળી શકે. અને માનસિક શાંતિ વગર ખરા અર્થમાં એકાગ્રતા કે ધ્યાન સંભવ નથી. તમો જો પૂર્વ કે પશ્ચિમના સર્વે સંતોનો ઈતિહાસ વાંચો તો જણાશે કે આ સૌનાં જીવન આ સર્વે દુવિધાઓમાંથી એક માત્ર ગહન ધ્યાનના અત્યાસથી જ પૂર્ણતાને પામ્યા હતા.

‘જગતના સર્વે મહાન આધ્યાત્મિક ગ્રંથોએ કામ,

(ઉપનિષદ-યાત્રા અનુસંધાન પાઠાંભાતં નિરાધારં યે જાનન્તિ સુનિશ્ચિતમ્ | તે હિ વિજ્ઞાનસંપત્તા ઈતિ મે નિશ્ચિતા ભતિ: |) આવનારી સદીઓમાં વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મ વચ્ચેનો સેતુબંધ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ થતો જરો એ નક્કી જણાય છે. માનવજાતને એ સેતુબંધની ગ્રતીક્ષા રહેશે.

ભલ અનંત છે છતાંય એક છે

જે. કૃષ્ણમૂર્તિનો પ્રભાવ શિષ્યભાવે જીલનારો જાણીતો કવોન્ટમ પદાર્થવિજ્ઞાની ડેવિડ બ્હોમ કહે છે કે નાનામાં નાનો પરમાણુ કે તેની તરંગરૂપ ગતિ અનંત બ્રહ્માંડમાં દૂર દૂર સુધી અસર પમાડી શકે છે. આ ઉત્કલ્પનાને ‘હાઈપોથીસિસ ઓફ નોન-લોકલ એક્શન’ કહે છે. કદાચ એ જ પ્રમાણે સાધના દ્વારા પ્રામ્ય થયેલી મનશક્તિ કે આત્મશક્તિની અસર પણ અતિવ્યાપક અને વિશ્વગત હોઈ શકે છે. કોઈ જીવ પૃથ્વે નથી. આવી ચરમ એકતા અંગેની સમજણ એટલે જ સારું ભાળનારી આંખ (સુચક્ષુઃ). વેદમાં આત્મજ્ઞાનીને ‘ચાક્ષુષ પુરુષ’ કહ્યો છે. આત્મજ્ઞાન થાય પછી અજ્ઞાનનું અંધારું ટકી જ ન શકે. વૈદિક ચિંતનમાં આવી ચરમ એકતાનો

કોધ અને લોભને જ અધ્યાત્મપથના અવરોધો ગણાવ્યા છે. કામનાની અપૂર્તિમાંથી જ કોધ ઉપજે છે. વાસનાનો વિકાર જ કોધ છે. તે આપણા શરીરની પ્રકૃતિને વિકૃત કરી નાખે છે. આપણાં શરીર, મન, ચેતના, સંવેદનાને આધ્યાત્મિક માર્ગેથી જડમૂળથી ઉઝેડી નાખે છે, અને ત્યારે માનસિક શાંતિ કે પ્રભુપ્રીતિ સંપૂર્ણપણે અસંભવ બની જાય છે. માટે ધ્યાન માટેના આ પ્રમુખ અવરોધો કામ, કોધ અને લોભનો સમૂળગો સફાયો કરવો જ પડે. આ સફાયાથી મન અને શરીરને દુઃખ અને યાતના પહોંચવાનાં જ છે. કારણ કે મન અને શરીર સદા ઐન્દ્રિયજન્ય સુખોપભોગ માટે જ લાલાયિત રહે છે. ગરીબ લોકો જે શેરીમાં પડી રહે છે, જુંપડપઢીમાં જ જીવન ગાળે છે, તેમના દુઃખના પ્રમાણમાં આપણાં દુઃખો કંઈ નથી. આપણે ન તો રોટી કપડાં મકાન બધી જ પૂરી સગવડતા પ્રામ્ય છે. માટે સાવધાન ! ગુરુ નાનકટેવ કહે છે... જે નર દુઃખમાં દુઃખ નહીં માને, ન માને માન અપમાન, તે નર પર ગુરુ કીરતા કરશે, તેને જાણો સુજાન.’ ઊં શાંતિ.

(ભાવાનુવાદ - At the feet of the Master)

પાના નં.૪૪ ઉપરથી ચાલુ)

મહિમા થયો છે. બ્રહ્મ અનંત છે, છતાં એક છે અને એમાં અંદરોઅંદર પ્રત્યાયન કે આંતરક્કિયા થયા જ કરે છે. આવી સમજણ એ જ પ્રજ્ઞાની આધારશિલા ગણાય.

સંગીતકાર એલ્ટન જહોન કહે છે : ‘મારી પાસે માત્ર એક જ અંગળી બચે તો હું પ્રેમ પામવા માટે પિયાનો વગાડું.’ લગભગ એ જ રીતે આપણે જાતને પૂર્ણતા રહ્યું : ‘જીવનના છેલ્લા દિવસે હું શું કરું ?’ કદાચ છેલ્લા દિવસ સુધી થોભવાની જડુર નથી. ધ્યાનસ્થ ચિંતે વિચારની ડૂબકી લગાવીએ તો કદાચ સમજાય કે આપણે કેવળ શરીર, કેવળ સંવેદન, કેવળ મન કે કેવળ બુદ્ધિ કે કેવળ ચિત્ત કે કેવળ અહંકાર નથી. આપણી પાસે એ બધી સંપત્તિ હાજર છે છતાંય એ સંપત્તિનો સધળો આધાર આપણી ભીતર પડેલી ચેતના પર જ રહેલો છે. એ ચેતનાનું વિસ્મરણ થાય એ જ અજ્ઞાન. એ ચેતનાનું સ્મરણ એ જ જ્ઞાન ! દેહ બળે તોય એ ચેતનાનું સ્તાત્ત્વ ખોરવાતું નથી એવી સમજણને જ આત્મવિદ્યા કહેવામાં આવે છે. આવી સમજણ વિકસે તે માટેનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન પણ મૂલ્યવાન છે.

□ ‘પતંગિયાની અમૃતયાત્રા’માંથી સાબાર

અષ્ટાવક્તગીતા તત્ત્વાવલોકન

ડૉ. કલાબહેન પટેલ

આત્માનુભવોપદેશ વર્ણન નામ

પ્રકરણ-૧ (VIII)

તું નિઃસંગ, નિષ્ઠિય છે, સ્વયંજ્યોતિ નિરંજન !
તારું બંધન એ જ છે, સમાધિમાં અનુતિષ્ઠ. ॥૧૫॥ (પ્ર.૧)

● અષ્ટાવક્ત કહે છે, તું જ સ્વયંપ્રકાશ ચૈતન્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ હોઈ, તારો પ્રકાશ જ સૂર્ય, ચંદ્ર, અજીને પ્રકાશિત કરી શકે છે. તારા સ્વયંપ્રકાશ સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરવા બીજા કોઈ પ્રકાશની આવશ્યકતા નથી. તું પોતે જ સ્વયંજ્યોતિ સ્વરૂપ છે. તું જ તારા શરીર, ઈન્દ્રિયો, મન, બુદ્ધિને ચૈતન્યવંતા પ્રકાશિત કરી તેમને સત્તા અને ચૈતના આપે છે.

● આત્મા જ્ઞાન પ્રકાશ ચૈતન્યસ્વરૂપ હોઈ તે નિરંજન એટલે કે શુદ્ધ, કોઈપણ પ્રકારના દોષથી મુક્ત છે.

કેટલીક વેળા ચિત્તનિરોધ કરનારા સમાધિસ્થ યોગીને આપણે જ્ઞાની ગણીએ છીએ. પરંતુ વાસ્તવમાં તેઓ યોગી છે, જ્ઞાની નથી. તેમને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન થઈ શકે એમ નથી. ત્યાં તો ચિત્તવૃત્તિનિરોધની નિદ્રા જેવી શાંત અવસ્થા છે. પોતે સર્વનું અધિક્ષાન ચૈતન્યસ્વરૂપ હું છું, એવા સર્વવ્યાપક આત્માનું જ્ઞાન થયાં હોતું નથી. ત્યાં અજ્ઞાનરૂપ કારણશરીર રહે જ છે. કારણ કે આત્મા તો તેનાથી પણ પર અસંગ છે.

માટે જ, અહીં નિરંજન શબ્દ પ્રયોજને મનને અનેક દોષોથી શુદ્ધ કરવાનો ઉપદેશ છે. સોયના નાકામાં મેલ હોય તો દોરો પરોવી શકતો નથી, તેમ યોગીનું ચિત્ત ગમે તેટલો સમય શાંત હોય, પણ તે આશાતૃષ્ણારૂપી કામનાઓથી ભરેલું રહે તો, ત્યાં આત્મજ્ઞાન થવું અસંભવિત છે. થોડીવાર યૌગિક પ્રક્રિયાથી મનને ભલે શાંત કરો, પરંતુ તેથી મનમાં રહેલી અનેક વિપરીત માન્યતાઓ અને સંસ્કારો, અહંકાર વગેરે કાંઈ કાયમ માટે દૂર થઈ શકનાર નથી. સમાધિ લગાવવાની કોશિશ પણ એક પ્રકારની કિયા જ છે ને ? માટે જ, તેવો પ્રયત્ન બંધનકારક જ હોવાનો. ત્યાં કેવળ મનનો વિક્ષેપ શમી જાય છે. તેવી

કેળવાયેલી વિક્ષેપરહિત એકાગ્ર શાંત સ્થિતિ, શબ્દપ્રમાણ દ્વારા આત્મજ્ઞાન સંપાદન કરવા ઉપયોગી છે, પરંતુ કેવળ સમાધિ દ્વારા મનના વિક્ષેપો કાયમ માટે શમી જતા નથી. તે તો બુદ્ધિમાં સમજ દ્વારા જ શમે છે.

વળી, યાદ રહે કે, જગતના પદાર્થો તો જડ છે. તે તમને ચૈતન્યને કદી આસક્ત કરી શકે એમ નથી. પણ ચૈતન્યાયુક્ત ચંચળ મન, વિક્ષિમ મન જ, પદાર્થોમાં આસક્ત થઈ બંધનકારક નીવડે છે. તેને પ્રયત્નપૂર્વક વિચાર કરતું બંધ કરો, તો તેટલા સમય પૂરતું શાંત થશે, પરંતુ તેનો પોતાનો સ્વભાવ-પ્રકૃતિ, તેમાં ભરેલી કામનાઓ, માન્યતાઓ, ઈચ્છાઓને તે છોડનાર નથી.

આવા કામનાયુક્ત ચંચળ મનને પણ ચૈતના તો ચૈતન્યઆત્મામાંથી જ મળે છે, જે પોતે અસંગી અને નિષ્ઠિય છે. અજ્ઞાનીનું મન પણ ચૈતન્યરૂપ આત્માથી જ પ્રકાશિત ચૈતનામય છે. પરંતુ તેમાં રહેલ કામનાઓ જે અજ્ઞાનને કારણે ટકી રહે છે, તેનો બાધ થઈ શકતો નથી. તેથી યોગીને સમાધિમાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવામાં મુશ્કેલી છે. તેને આત્મજ્ઞાન થઈ શકતું નથી.

અંધકાર અને પ્રકાશ એક બીજાથી સ્વભાવે વિરુદ્ધ છે. તેથી બંને એકસાથે કદી રહી શકે નહીં. તે જ રીતે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન પણ એક બીજાથી વિરુદ્ધ છે. બંને એક સાથે કદી રહી શકે નહીં.

સૂર્ય કદી અંધકારને જાણે નહીં.

તેમ જ્ઞાની કદી અજ્ઞાની હોઈ શકે નહીં.

તેથી આત્મજ્ઞાન અને અજ્ઞાન બંને સાથે બુદ્ધિમાં રહી શકે નહીં. જ્ઞાન પણ બુદ્ધિમાં થાય. અજ્ઞાન બુદ્ધિમાં જ છે. બુદ્ધિ તો જડ છે. તે ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્માથી પ્રકાશિત ચૈતનામયી છે. હવે તેમાં જ્ઞાન થવા માટે જડબુદ્ધિમાં સ્વયંજ્યોતિ નિરંજન એવું આત્મજ્ઞાન શું છે, તેનો પ્રકાશ થવો જોઈએ. તે માટે બુદ્ધિમાં રહેલું વિપરીત મિથ્યાજ્ઞાન કે મર્યાદિત જ્ઞાન હઠવું જોઈશે.

આત્મવિચારણાની પ્રક્રિયા જ અજ્ઞાનબુદ્ધિમાં રહેલ મિથ્યા જ્ઞાનને હઠાવવા માટે છે. જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીનો આત્મા તો એક જ છે. પરંતુ અજ્ઞાનીની બુદ્ધિમાં રહેલ વિપરીત જ્ઞાનને સ્થાને, આત્મસ્વરૂપના સતત ચિંતનથી તેવી બુદ્ધિમાં રહેલ મિથ્યા હકીકતનો બાધ થઈ શકે છે.

આમ, જ્ઞાન થવામાં બુદ્ધિ પારદર્શક શુદ્ધ હોય તો, બુદ્ધિમાં મિથ્યા, દૈત્યમાત્રનો બાધ થવો મુખ્ય આવશ્યક છે.

મિથ્યા બુદ્ધિમાં મિથ્યા દૈત્યમાત્રનો બાધ થતાં જ કેવળ નિરંજન સ્વયંજ્યોતિ આત્મા પ્રકાશે છે. પરંતુ અજ્ઞાની યોગીને એક ભ્રમ છે કે, ‘મને મારા આત્માનું જ્ઞાન થાય’, તેથી તે સમાધિ લગાવવાની ચિત્તવૃત્તિનિરોધની કોશિશ કરે છે. પછી ત્યાં આત્માને શોધવા પ્રયત્ન કરે છે. તેને ખબર નથી કે આત્મા તો સર્વવ્યાપક હોઈ ત્યાં છે જ, પણ તેની મલિન બુદ્ધિ અજ્ઞાનને કારણે તેમાં સ્થિત થતી નથી, કારણ કે તેણે બુદ્ધિમાંથી વિકારરૂપ મિથ્યા જ્ઞાનમાત્રને બાધિત કર્યું નથી. કેવળ ચિત્તનિરોધથી ચિત્ત, બુદ્ધિ, શાંત થાય, એટલે ત્યાં શાંતિ તો અનુભવાય, પણ તેવી શાંતિ તો નિદ્રાની શાંતિ જેવી જ છે. આત્માની શાશ્વત, મુખ્ય સ્વરૂપશાંતિ નથી. માટે જ, અધ્યાવકજ્ઞને કહેવું પડ્યું કે, ‘સમાધિમાં અનુભૂતિ, એ જ તારું બંધન છે.’ તું બંધનથી મુક્ત કદી થઈ શકે એમ નથી.’

સારાંશ એ જ છે કે જ્ઞાન માટે, જે જે અનાત્મા કે મિથ્યા છે, જે વિપરીત અજ્ઞાન બુદ્ધિમાં દઢ રીતે સ્થિર થયેલું છે, તેને આત્મસ્વરૂપના જ્ઞાનથી બુદ્ધિમાં બાધિત કરવું જ રહ્યું. એટલે કે જે જે મિથ્યા છે, તે સર્વ બુદ્ધિમાંથી વેરાગ્યરૂપે ખરી જવું જોઈશે. અજ્ઞાનીની બુદ્ધિમાં, દેહાત્મબુદ્ધિ છે, તેથી અહંકાર છે. હવે, તેની તેવી બુદ્ધિની ધન દઢતા, નિરહંકારી આત્મસ્વરૂપમાં બાધિત થવી જોઈશે. એને જ સ્થિતમજ્ઞ કહેવાય છે.

અજ્ઞાનીમાં મિથ્યા જ્ઞાનને કારણે દૈત્ય ભેદબુદ્ધિ છે. જ્ઞાન, જ્ઞેય, જ્ઞાતાની ભેદભરી ત્રિપુટી છે. તે સર્વ અનાત્મા છે. અનાત્માને પણ જે પ્રકાશિત કરે, તે એકમાત્ર સૌથી પર મુખ્ય છે. એટલે કે તે જ ત્રિપુટીનું એકમાત્ર સમાન અધિકાર છે. તે જ અદ્વિતીય

ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા છે. એકવાર એકાત્મામાં સ્થિત થયા પછી, તેના સિવાય બીજું કંઈ જ રહેતું નથી. મિથ્યા બુદ્ધિ પણ રહેતી નથી.

માટે દેશ, કાળ, સર્વ વસ્તુઓ અને પરિસ્થિતિઓથી પર એવી આત્માકાર, અખંડાકાર વૃત્તિ બનાવવા માટે ગુરુના સાન્નિધ્યમાં આત્મવિચારણા છે. આત્મસ્વરૂપનું સૂક્ષ્મ રીતે ચિંતન થતાં થતાં આત્મસ્વરૂપમાં તદ્વાપ કર્યારે થવાય, જ્યારે સર્વ અનાત્મા કે મિથ્યામાત્રનો, દૈત્યનો, બુદ્ધિમાંથી સંપૂર્ણ બાધ થઈ જાય. એકવાર બાધ થઈ ગયો કે આત્મ વિષયક વિપરીત વિસ્મરણ પણ ચાલી ગયું, અને અસંગ આત્મસ્મૃતિ કાયમને માટે જાગી ગઈ.

આત્માનું વિસ્મરણ હોવાથી જ મન દશ્ય વિકારી નામરૂપી દૈત્યજગત જુએ છે. આત્મા પરત્વે તેનું ધ્યાન જ નથી. મન પોતાના અધિકારને જોઈ શકતું નથી, જેના આધારે તેનું અસ્તિત્વ છે, તેની સત્તા છે. તે તો ફક્ત બહુમુખી હોઈ નામરૂપ જગતને સમજવા તેમાં રસ લેવા કોશિશ કરતું રહે છે, તેમાં જ મશગૂલ રહ્યું છે.

● જો મન, બુદ્ધિ પોતાના મૂળ અધિકારને શોધવા પ્રયત્નશીલ થશે, તો જ અધિકારનમાં સ્થિત પણ થઈ શકશે. તે માટે ફરી આગળ વિચારો.

તમારું ભોજન કોણ પચાવે છે ?

‘આત્મા તો કિયાહીન છે. જડ અહંકાર એકલો શું કરે ?’

હવે પેટમાં જે કોઈ ઘટના ઘટે છે, તેમાં પ્રાણશક્તિ કામ કરે છે.

હવે, આ પ્રાણશક્તિને ચેતના તો સ્વયંપ્રકાશ ચૈતન્યમાંથી જ મળે છે.

માટે, આત્મસ્થિતિમાં, પ્રાણની ગતિ પણ કિયાહીન થવી રહી. તેનો બાધ થવો રહે.

તો જ તેમે સર્વના અધિકારનમાં સ્થિત થઈ મૂળ અધિકારની અનુભૂતિ કરી શકશો.

વિશ્વતારાથી છે વ્યામ, તારામાં છે ઓતપ્રોત,

યથાર્થ તું શુદ્ધબુદ્ધ, ન વશ કુદ્ર ચિત્તને. ॥૧૬॥ (પ્ર.૧)

● અહીં વિશ્વમાં રહેલ પામર જીવની લધુતા ગ્રથિને, કુદ્ર ચિત્તને સંપૂર્ણ રીતે છોડી દેવાનો સંદેશ છે.

જો મારામાં જ સંપૂર્ણ, વિશ્વ વ્યામ છે, સર્વ વિશ્વ મારામાં જ સમાયેલ છે, તો હું અનેક નામરૂપ ગૌણ વિકારી જગત નથી, પણ તે સર્વનું એક અધિકાન છું. આ જ સાચી યથાર્થતા છે.

પારમાર્થિક દાખિયે જગત છે જ નહીં.

● વ્યવહારિક રીતે, અજ્ઞાનકાળે જે જગત દેખાઈ રહ્યું છે, તે આત્મા અધિકાન પર નામરૂપ આરોપમાત્ર છે, એટલે કે તે અધિકાન વગર હોઈ શકે નહીં. અધિકાનરૂપ આત્મા જ જાણે કે આરોપરૂપે અનેક નામરૂપે અભિવ્યક્ત થાય છે. જેમ દોરી પોતે જ સર્વ રૂપે ભાસે છે, અભિવ્યક્ત થાય છે, તેમ આત્મા જ મુખ્યત્વે વિશ્વવ્યામ છે. એટલે કે હું જ વિશ્વનું અભિનન્દિત ઉપાદાનકારણ છું. હું કારણ હોવાથી કાર્યરૂપે વિશ્વમાં સર્વવ્યામ છું. માટી કારણ હોવાથી કાર્યરૂપે અનેક ઘડામાં વ્યામ છે. જ્યાં ઘડો છે ત્યાં માટી વ્યામ છે.

તું શરીરરૂપી હાડયામનો કેવળ પિંડ નથી, પણ સમગ્ર બ્રહ્માંડ છે. એટલું જ નહીં, તેનું કારણ અધિકાન શુદ્ધબુદ્ધસ્વરૂપ ચૈતન્યઆત્મા છે.

● આ પ્રમાણે તું વ્યક્તિ તરીકે શરીર છે, એવી હીન બુદ્ધિનો, કુદ્ર વિચારનો, અનાત્મનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ અપાયો છે. વાસ્તવમાં સંપૂર્ણ સૃષ્ટિ તારામાં વણાયેલી છે.

સ્વપ્રજગત અર્ધજગત મનને કારણે જ સર્જય છે. ત્યાં સર્જન પણ મન છે અને સ્વપ્ર રચનાર પણ મન જ છે. સ્વપ્રસૃષ્ટિ મનનું જ કેવળ પ્રક્રોપણ છે. સ્વપ્રસૃષ્ટિનો ભોક્તા, ભોગપદાર્થી અને ભોગ મન જ છે.

● આ જ પ્રમાણે જગતમાં સંપૂર્ણ સૃષ્ટિના સર્વ નામરૂપ પદાર્થો, ચૈતન્યસ્વરૂપ શુદ્ધબુદ્ધ આત્મામાં જ વણાયેલા છે. તું જ સંપૂર્ણ સૃષ્ટિનું મુખ્ય અધિકાન છે. તારા પર જ નામરૂપ સૃષ્ટિનો આરોપમાત્ર છે. તું જ ભોક્તા, ભોગ્ય પદાર્થ રૂપે સર્વત્ર રમી રહ્યો છે. ‘બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે.’

આ પ્રમાણે અખંડ ચિત્તનથી વિવેક વિચાર દ્વારા સમગ્ર સૃષ્ટિ મારામાં આરોપિત છે, પરંતુ હું આત્મા તેનાથી અસંગ છું, આ જ્ઞાન થઈ શકે છે.

● માટે જ, અહીં ચિત્તની એટલે કે મનની કુદ્રતાને પડકારાઈ છે. જો આત્મા જ તારું મુખ્ય સ્વરૂપ છે, તેથી ચિત્તમાં પણ તું જ વ્યામ છે. તો પછી ગૌણરૂપ મિથ્યા એવા આરોપિત ચિત્તની વળી સમાધિ કેવી ? દેહભાવરૂપી ભાંતિ હોય તો જ સમાધિ કરવાની બ્રમજા પણ રહે. એ માટે જ, પોતાના ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા જ સર્વનું મુખ્ય અધિકાન હોઈને તેમાં જ સ્થિત થવાનું સૂચન કર્યું છે. ‘મા ગમઃ કુદ્ર ચિત્તતામ् ।’ ‘શુદ્રચિત્તને વશ ન થા.’ જે સ્વસ્વરૂપમાં જાગે છે, તે સૃષ્ટિના સર્વ નામરૂપ આરોપોને ઓળંગી જઈ શકે છે.

● હું એક વ્યક્તિ, એક જીવરૂપે માનવશરીર રૂપે છું, એવો વિચાર કુદ્ર વિચાર છે. હું આત્મસ્વરૂપે સદા સર્વત્ર વ્યામ છું. મારો કદી અભાવ શક્ય જ નથી. એ ઉત્તમ વિચાર છે.

● હું કેવળ મારા શરીરનું અધિકાન નથી, પરંતુ સમગ્ર સૃષ્ટિનું અધિકાન છું. જડ, ચેતન, સર્વ સૂષ્ટિ, મારાથી આચ્છાદિત છે. આવા વ્યાપક ઉત્કૃષ્ટ વિચારથી, મર્યાદિત સ્વાર્થી અહંકારી માન્યતાઓ નાણ થઈ શકે છે.

● હું એક શરીરમાં રહેલો જીવ છું, એ તો તુચ્છ એવી હીન માન્યતા જ છે. પોતાના સાચા સ્વરૂપના અજ્ઞાનના કારણે એક વ્યક્તિ તરીકે જીવઉપાધિની મહત્ત્વાં સ્વીકારી કર્તાભોક્તાના મર્યાદિત ઘ્યાલોમાં બ્રમિત થવાયું છે. જીવ એક ભાંતિ કે ગ્રંથિમાત્ર છે. માટે જ, ઉપાધિ શરીર પણ ક્યાંથી સાચું હોવાનું ? ચૈતન્યસ્વરૂપ, નિરાકાર, નિર્વિકારી, હું આત્મા-સાકાર, વિકારી, જડ, દેહ, કેવી રીતે હોઈ શકું ? જો સાકાર દેહ હું છું એવું માનીશ તો એ શરીરનાં સગાંવહાલાં પોતાના થશે અને બાકીનાં બીજાં બધાં જે સગાં નથી, તે પારકાં બનીને મારા સ્વરૂપમાં જ દૈત્યત્વાવ સર્જશે. પરિણામે, મમતવના કારણે ત્યાં બ્રહ્મરૂપી ભેદ ઊભો થઈ પારકા પ્રત્યે, ભયનું સર્જન ઉપસ્થિત થશે. વધુમાં રાગદ્વેષનો અનુભવ સતત થતો રહેશે. પરિણામે હું બંધનને પાત્ર નીવીશ, મર્યાદિત બની જઈશ. માટે જ, મર્યાદિત જીવના ચિત્તની કુદ્રતાને સમજને કંજૂસ ન બનવાનું સૂચન થયું છે. વિચાર કર, કે ‘હું તો સાચા સ્વરૂપે નિરાકાર, નિર્વિકારી, સર્વવ્યામ હોઈ સર્વનું

અધિકાન છું.’

● શરીરને જ હું માનનારો, હું હિન્દુ, હું મુસલમાન, હું પાપી, હું પુણ્યશાળી, જેવી કુદ્રવિચારણાને આધીન થઈ પોતાના દેહ અભિમાનને પોષી, નવા નવા બેદો અને ભય ઉભા કરું છું.

● શરીરના જન્મથી કદી વ્યક્તિ બ્રાહ્મણ, શુદ્ધ, બનતી નથી, પરંતુ જેનામાં આવા મર્યાદાપણાનો વિચાર છે, તેની કુદ્રવૃત્તિ છે. વળી, જે પોતાને મરણશીલ માને છે, તે શરીરના મરણના કારણો હોઈ કુદ્રવિચાર છે. સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી જ પોતાનામાં કુદ્રવૃત્તિ જેવી લઘુતાગ્રંથિ, પીડાજનક બંધનભાવ પેદા કરી, પોતે ચિત્તમાં અશાંતિ પણ અનુભવે છે. આ પ્રમાણે ચિત્ત અશાંત કુદ્રવૃત્તિના કારણો જ હોવાનું. તેમાંથી છૂટવા માટે ધર્મના વાડાઓ કદી કામ આવશે? જો હું આત્મસ્વરૂપે સર્વવ્યામ છું જ, તો પછી શરીર મર્યાદાનો કુદ્રભાવ કે માન્યતાને હું કેવી રીતે પોષી શકું? તે માટે તો શરીરભાવ છોડવામાં જ શાંતિ હોવાની. તે માટે, પોતે જ સમગ્ર સૂચિનું અભિન્ન નિભિત્ત ઉપાદાન છું, તેવા કારણનો વિચાર બુદ્ધિમાં

પરિપક્વ થવો જોઈશે. ‘જહાં દેખું રાજી રામહી રામ’ પ્રમાણે, પોતાના ચૈતન્યસ્વરૂપને સર્વ નામરૂપોના અધિકાન તરીકે જુઓ, અનુભવો.

શ્રી ભગવાને ગીતામાં સમદર્શી થવાનું કહ્યું છે તે આ અર્થમાં છે. હાથી, કૂતરો, ચાંડાલમાં સમચિત્ત આ અર્થમાં છે. જેમ કોઈ વખ્તમાં ચિત્ત વ્યામ છે, તે તેના તંતુના આધારે છે, તેમ આત્મા સમગ્ર સૂચિના તંતુ સ્વરૂપે છે. જ્યાં જ્યાં મન જાય ત્યાં ત્યાં અધિકાન પોતાને જુઓ. એ જ તો નિર્વિકલ્પિત સમાધિ છે.

● જો કોઈએ ભૂલ કરી, અવ્યવસ્થા સર્જ, વિકૃતિ પેદા કરી, તો તેનું અધિકાન હું આત્મા છું, એવું સમજ વધુ સંવાદશીલ, સંવેદનશીલ, આત્મભાવ સાધો. પોતે કોઈ મર્યાદિત કુદ્રચિત નથી, માટે ચિત્તનો વિકાસ સાધો. હકીકતે તો વ્યાપક શુદ્ધ આત્મા જ સર્વ જગતને પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે. એનું મનન ચિત્તન ચાલુ રાખો, કુદ્રચિતની સંભાળ લ્યો. દૂષણોથી દૂર રહો. સાત્ત્વિકતા અને સદ્ગુણો વધારો. કારણ કે તે જ આત્માથી વધુ નજીક છે. (કમશઃ)

સાચું સુખ

શ્રી કિશોરભાઈ દડિયા

જન્માક્ષર, જન્મકુંડલી, કે જોખ જોવડાવવાના જમા-ઉધારી જંજટમાં, જન્મારો જુહાજુગારમાં જતો કરવાને બદલે, જગત અને જીવન, તે જ જગત છે, જાણો, જાળવો, તો જીવન જીવવા, જીતવાની જિગીયા અને જિજ્ઞાસા બનશે જિંદગીની જબ્બર જત, ને કરશે જીવનને જાગૃત અને જીવંત.

જુઠી જાજ જરૂરિયાતો, જીવઉકળો બની જીવલેણ બનશે... જ્યારે જરૂરિયાતો જાણી જતિભાઈઓની, જગાવીશું જતમહેનતની જવાબદારી... ત્યારે જાત-અનુભવની આવી જ્યોત, જોત-જોતામાં જુસ્સાભરી જાગૃતતા જગાવશે.

જીવન જીવવામાં જંજાળ અને જોખમ તો છે જ... પણ, જ્યારે જીવલે જ મળેલ છે જન્મ આ જગતમાં....

ત્યારે, જિંદાદિલ અને જાજરમાન આવા જીવનનો કોઈ જોટો જડશે નહીં.

જીવનશક્તિ તે જ જીવનવિકાસ તેવા જીવનમંત્રને જાણી, જીવનસંગ્રહને જોડીશું, જીવન સાફલ્ય માટેના જરૂરી જુસ્સા સાથે...તો જતી જવાશે જગતના જટીલ અને જબ્બર જંગો પણ...અહીં ! આજે !

જીભમાંના જોખમી અને જુઢા ઝેરને જડમૂળથી જુદા કરીને, જવાબદારી જગાવીશું તો જીભના જ્યોત જેવા જાહુને... તેમ જ જગ્યા-ત્યારથી-જાણું... તેવું જાગૃતિને જાણીશું; તો જતી જવાશે... જોશ-જોમ ભરી જીવનરૂપી આ જાત્રા... અને જાહોજલાલીથી જોડાયેલ જગત જેવા જરૂરી “સુખો”નો જયજયકાર સર્જશે જયસ્તંબ ! અહીં... આજે જ !!!

પાતાલ-ભુવનેશ્વર ગુફા-૧

શ્રી ભાગદેવ

પાતાલ-ભુવનેશ્વર કૂમાર્યલનું એક મહત્વપૂર્ણ તીર્થ તો છે જ, પણ તેથીએ વિશેષ તો તે પ્રકૃતિની એક ઘણી વિશિષ્ટ કરામત છે.

પાતાલ-ભુવનેશ્વર પિથોરાગઢ જિલ્લાના ડીડીઠાટ તાલુકામાં આવેલ છે. ચારે બાજુ પહાડોથી ઘેરાયેલું આ પાતાલ-ભુવનેશ્વર એક રમણીય પ્રાકૃતિક સ્થાન છે. સમુક્રતટી આ સ્થાનની ઊંચાઈ ૪૦૦૦ ફૂટ છે. હવામાન ખુશનુમા હોય છે.

જે સ્થાન પર મોટર-માર્ગ પૂરો થાય છે, ત્યાંથી બે પગદંડીઓ ફૂટે છે. એક પાતાલ-ભુવનેશ્વર ગામ અને ગામમાં રહેલાં મંદિરો તરફ જાય છે અને બીજી પગદંડી પાતાલ-ભુવનેશ્વર ગુફા તરફ જાય છે.

અમે પાતાલ-ભુવનેશ્વર ગુફા તરફ ચાલ્યા. અહીંથી ગુફાના મુખ સુધી પાકી પગદંડી બાંધેલ છે. પાતાલ-ભુવનેશ્વર ગામ અને ગુફા વચ્ચે લગભગ એક ફર્લાગ જેટલું અંતર છે. વસ્તું: આ ગુફા કોઈ સામાન્ય ગુફા નથી, પરંતુ મહાગુફા છે. એક આખો પહાડ જ અંદરથી પોલો છે. આ મહાગુફાની અંદર એક મંદિર નથી, આ તો મંદિર-સંકુલ છે, કારણ કે આ મહાગુફા-મંદિરમાં એક નહિ પરંતુ અનેક દેવદેવીઓ પ્રતિષ્ઠિત છે. આ દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ શિલ્પકારો દ્વારા ઘાણી નથી, અહીં કોઈના દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત થઈ નથી, પરંતુ આ મૂર્તિઓ પ્રાકૃતિક રીતે જ બનેલી અને પ્રાકૃતિક રીતે જ પ્રતિષ્ઠિત છે.

અમે પૂજારી સાથે ગુફાના દ્વાર પાસે પહોંચ્યા. હવે અમે એક એવા સ્થાનનાં દર્શન માટે જઈ રહ્યા છીએ, જે હિમાલયની એક અજાયબી છે. પ્રકૃતિની એક અજબ રચનાનાં દર્શન માટે અમે નીકળ્યા છીએ. જોઈને હેરત પામી જવાય અને જોયા પછી વિસરાય નહિ, એવું આ સ્થાન છે.

અમે એક પહાડની સામે આવીને ઉભા રહ્યા છીએ. ગુફાના દ્વાર પાસે કાંઈક મંદિર જેવું લાગે તેવી થોડી રચના છે. ગુફાને લોખંડનો દરવાજો છે. તાણું માર્યું છે. ગુફામાં કોઈ અનિયછનીય વ્યક્તિ કે જંગલી જાનવરો પ્રવેશે નહિ, તે માટે આ દરવાજો અને

દરવાજે તાણું રાખવામાં આવેલ છે.

પૂજારીજીએ તાણું ખોલ્યું અને સાથે આવનાર બીજા ભાઈએ જનરેટર ચાલુ કર્યું. ગુફામાં પ્રકાશ પથરાયો. અમે બુટ-મોઝાં બહાર ઉતાર્યાં. ગુફામાં પ્રકાશ હોવા છતાં પૂજારીજીએ હાથમાં એક નાની ટોર્ચ રાખી છે. કોઈક કારણસર જનરેટર કાર્ય કરતું બંધ પડી જાય તો ? તેવા સમયે ટોર્ચના અજવાણે કામ ચાલી શકે.

આગળ પૂજારી અને પાછળ અમે ગુફામાં પ્રવેશ્યા. ગુફાનું દ્વાર સાવ નાનું છે. માંડ માંડ પ્રવેશી શકાય છે. ગુફાના દ્વાર પાસે જ એક લિંગ છે, જેને ક્ષેત્રપાલ કહે છે. પ્રવેશદ્વારથી ૮૨ પગથિયાં ઉત્તરવાનાં છે. આ ઉત્તરાં લગભગ ૮૦ ફૂટ જેટલું છે. પગથિયાં ઘડીને બનાવેલાં નથી, પ્રાકૃતિક રીતે જ બની ગયેલાં છે, એટલે સાવ ઉબડખાબડ છે. માંડ માંડ ઉત્તરી શકાય છે. ઢાળ બહુ આકરો છે અને ઉપરથી પહાડમાંથી પાણી ટપકે છે, એટલે પગથિયાં ભીનાં રહે છે અને લીસાં બની ગયાં છે. આમ હોવાથી આ ગુફામાં ઉત્તરવું કઠિન અને જોખમી પણ છે. બીક લાગે તેવું પણ છે.

આ ઉત્તરાંશમાં લગભગ અર્ધે પહોંચીએ, તે સ્થાને લિંગસ્વરૂપે ભગવાન નૃસિંહ બિરાજમાન છે. અહીંથી બહારનો ભાગ અને ગુફાની અંદરનો ભાગ, બંને જોઈ શકાય છે. મારંબથી અંત સુધી એક લોખંડની સાંકળ બાંધેલી છે. ઉત્તરાં દરમિયાન આ સાંકળને સતત પકડી રાખવી પડે છે. પગને પગથિયાનો આધાર છે અને હાથને આ લોહશૂંખલાનો આધાર છે. આમ, અમારી આ અજાયબ પાતાલલોકમાં પહોંચવાની યાત્રા ચાલે છે.

આખરે અમે ગુફાના ભૌયતળિયે પહોંચ્યા. પગથિયાં ઉત્તરીને નીચે પહોંચીએ એટલે એક મોટો ચોક આવે છે. આ ચોક ધણો મોટો છે, તેથી તેને ગુફાની અંદરનું મેદાન પણ કહી શકાય. આ વિશાળ મંદિર-સંકુલનું તે કેન્દ્રસ્થ પ્રાંગણ છે.

આ પ્રાંગણની ડાબી બાજુ શેષનાગની વિશાળ મૂર્તિ જોવા મળે છે. શેષનાગે વિશાળ ફેણ ફેલાવેલી છે અને ફેણ પર પૃથ્વી ધારણ કરેલી છે. આગળના રસ્તા પર

શેષનાગનું શરીર લંબાઈને પડ્યું હોય તેવો સ્પષ્ટ આકાર રસ્તા પર દેખાય છે. શેષનાગના આગળના ભાગમાં હવનકુંડ છે. પૂજારી અમને સમજાવે છે કે આ હવનકુંડમાં પરીક્ષિતપુત્ર જન્મેજાયે ઉત્તંગજ્ઞબિના નિર્દ્દશ અનુસાર સર્વયજ્ઞ કર્યો હતો. કુંડની ઉપરના ભાગમાં પરીક્ષિતને ઉંખ મારનાર તક્ષકનાગની આકૃતિ જોવા મળે છે.

શેષનાગની ફેણની ડાઢી બાજુ ઐરાવત હાથીના ચાર પગ જોવા મળે છે. તેની બાજુમાં મનઃકામનાદેવીનું સ્થાન છે. સામે સુખીગંગાનું મેદાન છે. અહીંથી આગળના રસ્તા પર શેષનાગનું શરીર લંબાઈને પડ્યું હોય તેવી આકૃતિ જણાય છે. આગળ ચાલતાં ગણેશજ્ઞનું કપાયેલું મસ્તક જોવા મળે છે, જેને સંદિગ્ય ગણેશ કહેવામાં આવે છે. ઉપર અષ્ટદલક્મળ છે, તેમાંથી ગણેશના મસ્તક પર સતત પાણી ટપક્યા કરે છે. પૂજારીજીએ અમને સમજાવ્યું કે ગણેશજ્ઞના કપાયેલા મસ્તક પર આ અમૃત ટપકે છે. પૂજારીજીએ અમને શિવજીએ પોતાના જ પુત્ર બાળક ગણેશને ન ઓળખવાથી તેમનું મસ્તક કાપી નાખ્યું તે કથા પણ કહી. ત્યાર પછી પાર્વતીજીના આગ્રહથી શિવજીએ મસ્તક પર કમળથી અમૃતનો છંટકાવ કર્યો હતો. પ્રસ્તુત આકૃતિ દ્વારા આ પ્રસંગ અહીં મૂર્તિમંથ થયો છે.

તેમની સામે એક નિકોણાકાર લિંગ છે, તે કેદારનાથ છે. બાજુમાં જ એક સર્ફેદ રંગનું, બરફનું હોય તેવા સ્વરૂપનું લિંગ છે, જે અમરનાથ છે. બાજુમાં લિંગ-સ્વરૂપે બદ્રીનાથ પણ છે. આ ત્રણે મહાન દેવોની ડાઢી બાજુ કાળભૈરવની મૂર્તિ છે. ખુલ્લું મુખ છે અને જીબ લટકે છે. જીબમાંથી લાળ ટપકતી હોય તેમ પાણી ટપકે છે.

આ બધી મૂર્તિઓ કાળમીઠ પથ્થરની બનેલી છે, કારણ કે ગુફા જે પહાડમાં છે, તે પહાડ કાળમીઠ પથ્થરનો છે. આ આકૃતિઓ અને મૂર્તિઓ કોઈએ છીણી અને હથોડીથી ઘડી નથી પણ પ્રાકૃતિક રીતે જ બનેલી છે. આ પહાડમાં વચ્ચે વચ્ચે ચૂનાના થર પણ હશે. તો જ આવી આકૃતિ પ્રાકૃતિક રીતે બની શકે.

કાળભૈરવની મૂર્તિની બાજુમાં ગોરખનાથની જોળી જોવા મળે છે. કાળભૈરવની મૂર્તિના આગળ ભાગમાં ભગવાન શંકરનું હસ્તિયર્માંબર લટકતું જોવા મળે છે. બાજુમાં મુંડમાળા ધારણ કરેલી પાતાલચંડીની મૂર્તિ જોવા મળે છે. તેની બાજુમાં દેવીના વાહન સિંહનું મુખ જોવા

મળે છે. અહીંથી ઉપરના ભાગમાં એક મંચ પર ચાર યુગની ચાર આકૃતિઓ જોવા મળે છે. અહીં ચાર દ્વાર છે - પાપદ્વાર, રણદ્વાર, ધર્મદ્વાર અને મોકદ્વાર. પૂજારીજીએ અમને સમજાવ્યું કે તેતાયુગમાં રાવણા મૃત્યુ પછી આ પાપદ્વાર બંધ થઈ ગયું છે. દ્વિતીય દ્વાર રણદ્વાર મહાભારતના યુદ્ધ પછી બંધ થઈ ગયું છે. તૃતીય દ્વાર ધર્મદ્વાર અને ચતુર્થ દ્વાર, મોકદ્વાર ખુલ્લાં છે, જે અનુક્રમે કલિયુગ અને સત્યયુગની સમાપ્તિ વખતે બંધ થશે.

મોકદ્વારની આગળ એક મેદાન છે. આ મેદાનના મધ્યમાં પુષ્પો અને પણ્ણોથી સુશોભિત સુંદર પારિજાતવૃક્ષ છે. આ વૃક્ષ દ્વાપરયુગમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અમરાવતીમાંથી પૃથ્વીલોક પર લાવ્યા હતા. આ મેદાનની આગળ કદલીવન નામનો માર્ગ છે. બાજુમાં એક ગુફામાં તપશ્ચર્યા-રત ઋષિ માર્કિયજી છે. અહીં જ તેમણે માર્કિયપુરાણની રચના કરી હતી. ઉપર કામધેનુ ગાયના સ્તનની આકૃતિ છે, તેમાંથી જળ ટપકે છે, જે નીચે બ્રહ્મકપાલ (બ્રહ્માજ્ઞનું કપાયેલું પાંચમું શિર)માં પડે છે. અહીં પિતૃતર્પણ કરવાનો મહિમા છે. અહીં બાજુમાં એક શિવલિંગ તથા લીમસેનની ગદા છે.

ત્યારપછી જળયુક્ત સાત-કુંડનું દર્શય દિણગોચર થાય છે. આ કુંડનું પાણી કોઈ પી ન શકે તે માટે બ્રહ્માજ્ઞાએ ચોકીદાર તરીકે પોતાના વાહન હંસને નિયુક્ત કર્યો, પરંતુ તે હંસ જ કુંડનું પાણી પી ગયો, તેથી શાપ દ્વારા હંસનું મુખ ઉલટું થઈ ગયું છે, તે પણ જોઈ શકાય છે. બાજુમાં ભગવાન શંકરની વિશાળ જટા છે, તેમાંથી ગંગાજ્ઞની ધારા સતત નીકળી રહી છે.

નીચે અનેક લિંગસ્વરૂપે દેવોનો સમૂહ નત મસ્તકે આરાધના-રત હોય તેમ જણાય છે. તેની મધ્યમાં નમદિશ્વર છે. બાજુમાં નંદી અને વિશ્વકર્મા-કુંડ છે. અહીં આકાશમંડલ અને સમર્પિણ સુંદર દર્શય દેખાય છે.

બાજુમાં રાધાકૃષ્ણ અને શિવજ્ઞની માનવનિર્ભિત આરસની મૂર્તિઓ બેસાડેલી છે. આ આખા ગુફામંદિરમાં માત્ર આ બે જ મૂર્તિઓ માનવનિર્ભિત અને બહારથી લાવીને બેસાડેલી છે. બાકીની બધી જ મૂર્તિઓ પ્રાકૃતિક સ્વરૂપે જ છે.

થોડે આગળ જતાં એક સ્થંગિલ પર ત્રણ શિવલિંગ બનેલાં છે, તેમનાં દર્શન થાય છે. આ ત્રણ લિંગ

પ્રાકૃતિક છે, પરંતુ તાંબાનું સ્થંડિલ ઉપરથી બેસાડેલું છે. આ ત્રણ લિંગને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ કહે છે. આ ત્રણે લિંગ પર વારાફરતી પાણીનાં બિંદુઓ ટપકે છે. પ્રાકૃતિક રીતે જ તેમના પર સતત અભિષેક ચાલુ છે. આ ત્રિમૂર્તિને જ પાતાલ-ભુવનેશ્વર કહે છે. આ ગુફામંદિરનું પ્રધાન સ્થાન આ જ છે. અહીં જ વિધિવત્તુ પૂજા-અભિષેક થાય છે. અમે દર્શન-વંદન કર્યો. જલાભિષેક તો પ્રાકૃતિક રીતે સતત ચાલુ જ છે. અમે અભિષેકના પંચવક્ત્ર-મંત્રો બોલવાનો પ્રારંભ કર્યો, પણ રામ રે ! મંત્રો બોલવામાં ઘણી તકલીફ પડે છે. અતિશય હાંફ ચેડે છે. અભિષેક તો અમે અનેક વાર કર્યો છે. મંત્રો તો અમે રોજ બોલીએ છીએ. મંત્રો બોલતી વખતે આવી અને આટલો હાંફ તો ક્યારેય ચર્ચા નથી. આજે આમ કેમ બને છે ? સમજાયું. ગુફામાં ઓક્સિજન ઓછો છે, તેથી આટલો હાંફ ચેડે છે. મારો એકનો જ નહિ, અમારા સૌનો શાસ ધમણની જેમ ચાલી રહ્યો છે. ગુફામાં ઓક્સિજનનું પ્રમાણ ઓદ્ધું છે અને અમને હવે મૂંગવણ થાય છે. મેં તરત વધુ ઓક્સિજન લેવા માટે ભસ્ત્રિકા પ્રાણાયામ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો અને મિત્રોને પણ તેમ કરવા સૂચયું, પણ અહીં તો વગર ભસ્ત્રિકાએ ભસ્ત્રિકા જ ચાલી રહ્યો છે.

આ ગુફામંદિરના પ્રધાન દેવ શિવજી છે. તેમનું નામ અહીં પાતાલ-ભુવનેશ્વર છે. અહીં શિવજી બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશના સંયુક્ત સ્વરૂપે છે. તેમના જ નામ પરથી આ આખા ગુફામંદિરને પાતાલ-ભુવનેશ્વર કહે છે અને તેથી જ આ ગામ અને સ્થાનને પણ પાતાલ-ભુવનેશ્વર કહેવામાં આવે છે.

એમ મનાય છે કે વર્તમાનકાળમાં આ પાતાલ-ભુવનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા અને પૂજાનો પ્રારંભ ભગવાન આદિ શંકરાચાર્ય કર્યો છે. શનિપ્રદોષ હોય ત્યારે આ પાતાલ-ભુવનેશ્વર મહાદેવની અભિષેક-પૂજાનો ઘણો મોટો મહિમા છે.

અહીંથી આગળ જતાં હવે થોડી ઊંચાઈ પર ચડવાનું છે. નીચેના ભાગમાં કશીપુરીનો માર્ગ દર્શિગોચર થાય છે. ઉપર પહોંચીએ ત્યારે ત્યાં જટા ફેલાવેલી અને સર્પો ધારણ કરેલી ભગવાન કોટેશ્વર મહાદેવની મૂર્તિનાં દર્શન થાય છે. અમે સૌ ઉપર તો

ચડ્યા, શિવજીનાં દર્શન પણ કર્યો, પરંતુ તે સ્થાન પર તો શાસ તીવ્ર ગતિથી ચાલતી ધમણની જેમ ચાલવા લાગ્યો. અમે તરત નીચે આવી ગયા.

અંતમાં પાછા આવતી વખતે પાંડવોના સ્વર્ગારોહણનું દશ્ય જોવા મળે છે. બાજુમાં ચોપાટ રમતાં શિવ-પાર્વતી અને પાંચ પાંડવોની મૂર્તિઓ જણાય છે.

પાછા ફરતાં એક સ્થાને બંને દિશાના રસ્તા પુનઃ મળી જાય છે. ઉપર જતાં પગથિયાંની એક બાજુ એરાવત હાથી અને તેની બાજુમાં ભગવાન શંકરનું કંંડલું છે.

ગુફામાં કેટલીક એવી સાંકડી ગલીઓ છે કે આપણે એક બાજુથી જઈને આંટો મારીને બીજી બાજુથી મૂળ સ્થાને પાછા આવીએ તો ખબર પણ ન પડે કે આપણે ક્યાંથી ગયા હતા અને ક્યાં આવી ગયા. અંદર જંતરમંતરની ભુલભુલામણી જેવું છે.

પૂજારીજીએ અમને સમજાયું કે સ્કંદપુરાણના માનસખંડમાં આ ગુફામંદિરનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં એમ પણ બતાવવામાં આવ્યું છે કે આ ગુફાના ત્રણ વિભાગો છે. તેમાંથી માત્ર એક જ ભાગનાં દર્શન થાય છે. બાકીના બે ગોપનીય છે. પર્વતની વિશાળતા અને રચના જોતાં એમ લાગે છે કે આ પર્વતની અંદર આવા બીજા પણ ગુફા-ખંડો હોઈ શકે છે.

આ ગુફામંદિરમાં બીજી નાની નાની પેટા-ગુફાઓ પણ અનેક છે તેમજ આડીઅવળી, વાંકીચૂંકી ગલીઓ પણ છે. અજાણ્યો માણસ પ્રથમ વાર જાય તો ભૂલો પડી જાય તેવું છે. ગુફાઓ એકસાથે સેંકડો માણસો આવી શકે તેટલી તે વિશાળ છે. ખરેખર તો આ આખો પહાડ જ પોલો છે. આ માત્ર ગુફા નથી, આ તો ગુફાનગરી છે, જેમાં એક નહિ અનેક દેવોનાં મંદિરો છે.

અહીંથી બહાર જવું ગમતું નથી. પરંતુ શાસોચ્છવાસ ધમણની જેમ ચાલી રહ્યો છે. હવે આ ગુફામાં બહુ લાંબો વખત રહેવું જોખમી છે. ઉપર રહેલા પૂજારીજીના સાથી પણ હવે વચ્ચે વચ્ચે લાઈટ બંધ કરીને અમને ઉપર આવી જવા માટે તાકીદ કરી રહ્યા છે. આખરે અમો સૌ પગથિયાં પાસેના પ્રાંગણમાં ફીરીથી એકઠા થયા.

અમારી પાતાલ-ભુવનેશ્વરની યાત્રા પૂરી થઈ. અમે બહાર આવવા માટે પગથિયાં ચડવાનો પ્રારંભ કર્યો.

લોભંડની સાંકળ પકડીને પગથિયાં પર પગ મૂકતાં-મૂકતાં અમે ઉપર ચડવા માંડ્યા અને આખરે હંફતા-હંફતા બહાર આવી ગયા.

અમે બહાર આવીને જોયું કે અમારાં હાથ, પગ, મુખ અને કપડાં પર પણ મેશના ડાધા થઈ ગયા છે. બહાર એક નળ છે. અમે હાથ-પગ-મુખ તો ધોયાં, પણ કપડાં પરના મેશના ડાધા તો રહી જ ગયા. ગુફામાં આટલી બધી મેશ કેમ છે? વીજળીની વ્યવસ્થા થઈ ત્યાર પહેલાં જે યાત્રીઓ અહીં આવતાં તેમણે વર્ષો સુધી, સદીઓ સુધી અંદર જતી વખતે અજવાળા માટે મશાલોનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ મશાલોના ધુમાડાને લીધે ગુફામાં આટલી મેશ એકઠી થઈ છે, જે આજે પણ યાત્રીઓનાં હાથ-પગ-મુખ અને કપડાં બગાડે છે.

પ્રશાસન દ્વારા કે સ્થાનિક વ્યવસ્થાપકો દ્વારા એક વાર આ મહાગુફાની મહાસર્ફાઈ ન ગોઠવી શકાય? એક વાર જે આ મહાગુફાને મેશથી મુક્ત કરી દેવામાં આવે તો હવે નવી મેશ એકઠી થવાની તો શક્યતા જ નથી.

ગુફાની અંદર શાસ લેવામાં તકલીફ પડે છે, તે

વિશે પણ પૂજારીજી સાથે વાત થઈ. તેમણે અમને કહ્યું કે વર્ષાકાળ દરમિયાન આ તકલીફ રહે છે. આ પહાડમાં તિરાડો હોય છે. તેમાંથી હવાની અવરજવર થતી હોય છે. વર્ષાકાળમાં માટી અને ઘાસને લીધે આ તિરાડો બંધ થઈ જાય છે, તેથી હવાની અવરજવર બંધ થઈ જાય છે. ગુફાના નાના દ્વાર સિવાય બીજું કોઈ દ્વાર તો છે નહિ. યાત્રીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. બધાં જ યાત્રીઓ ગુફાનો ઓક્સિજન વાપરે છે અને કાર્બન ડાયોક્સાઇડ મૂકતાં જાય છે. એક જ નાના દ્વારેથી હવાની અવરજવર ન થઈ શકે. આમ, ગુફામાં નવો ઓક્સિજન જતો નથી. ગુફામાં કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. આ પરિસ્થિતિ જોખમી છે. ક્યારેક કોઈ યાત્રી ગુફામાં જ બેભાન થઈ જશે તો તેને બહાર કેવી રીતે કાઢવો?

ગુફામાં તાત્કાલિક ઓક્સિજનનાં નાના સિલિન્ડરો મૂકવાં જોઈએ અને કાયમી ધોરણે એવો ઉપાય વિચારવો જોઈએ કે ગુફામાં હવાની પર્યાત્ત અવરજવર થાય. ગુફામાં ઓક્સિજનનો આવશ્યક પુરવઠો જળવાઈ રહે તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જોઈએ.

વીસ સોનેરી નિયમો

૧. પ્રેમ, ધૈર્ય અને સેવા દ્વારા કોધનું નિયંત્રણ અને શમન કરો.
૨. કોઈની નિંદા, ચુગલી, બદનામી કરી ન કરો.
૩. બીજાના દોષ ન જુઓ.
૪. સત્ય અને પ્રિય વચન બોલો.
૫. પરમાત્મા, વેદ, ગુરુવાણી, કર્મબંધન અને તમારી પોતાની જાતમાં વિશ્વાસ રાખો.
૬. વ્યર્થ ન બોલો.
૭. ચોરી ન કરો.
૮. જીવન સાહું, સરળ રાખો.
૯. જૂહું ન બોલો.
૧૦. મધ્યપાન ન કરો.
૧૧. બીજાના ધનની લાલચ ન રાખો. લોભનો નાશ કરો.
૧૨. પરસ્ક્રીગમનનો ત્યાગ કરો.
૧૩. અહંકાર, ધૃત્યા વ. દુર્ગુણોને નિર્મૂળ કરો.
૧૪. સંતો અને ઋષિઓનો સત્સંગ રાખો.
૧૫. માસ, માછલી, હંડા વ.નો ત્યાગ કરો. શાકાહારી બનો.
૧૬. ટેનિક આધ્યાત્મિક ડાયરી રાખો.
૧૭. પ્રતોનું પાલન કરો.
૧૮. નભ્ર, સહિષ્ણુ, શુદ્ધ, ગંભીર, આજ્ઞાધારક, સાહસિક, સંયમી, ગુણવાન, વિવેકી અને નિઃસ્પૃહ બનો.
૧૯. ભલા બનો, ભલું કરો.
૨૦. ધુન સાથે પ્રાર્થના કરો. પ્રભુના ગુણનું ગાન કરો, નિરંતર ધ્યાન કરો અને તત્કાળ ભગવત્ પ્રાપ્તિ કરો.

- સ્વામી શિવાનંદ

સંસારમાં સાધના-૧

શ્રી યોગેશ્વરજી

કેટલાક માણસો એમ માને છે કે સંસારમાં રહીને આત્મવિકાસની સાધના કરી શકાય જ નહિ. સંસાર તો પાર વિનાની પ્રતિકૂળતાઓ તથા કષ્ટોથી ભરેલો છે. એમાં રહીને મનને સ્થિર રાખવું ને સાધનામાં લગાડવું તથા પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરવી એકદમ અશક્ય છે. આત્મવિકાસની સાધના તો સંસાર છોડવાથી જ થઈ શકે છે. સંસારમાં રહીને કશું જ ન થાય. આપણે બહુ બહુ તો વિકાસની વાતો કરીએ કે સાંભળીએ એટલું જ.

એવા માણસોને આપણે કહીશું કે તમારા મનમાંથી એવા નિર્બિજ વિચારો કાયમને માટે કાઢી નાખો. એવા વિચારો ને ભાવોના દાસ બનવાને બદલે, તમારા આત્માની અંદર જે વિરાટ શક્તિ છે એ શક્તિનો વિચાર કરો. તમારી અંદર શક્યતાઓનો ભારે અમૂલ્ય ભંડાર ભરેલો છે. તમે ચૈતન્યના સ્વામી છો, અમૃતમય છો, એ વાતને યાદ કરો તો તમારી અંદરની હતાશા હઠી જશે ને તમને નવી આશા, નવી ડિમત, નવા ઉત્સાહ અને નવા સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ થશે. સંસારમાં રહીને આત્મવિકાસની સાધના ન જ કરી શકાય એમ માનવું બરાબર નથી. સંસારમાં રહીને તમે જે ધારો તે બધું જ કરી શકો છો. તમારા જેવા કેટલાય માણસોએ સંસારમાં રહીને જ આત્મવિકાસની સાધના કરેલી છે. ફક્ત જોઈએ છે એ માટેનો મક્કમ નિરધાર, નિશ્ચય અને એને અનુસરનારો અનવરત, સમજ્ઞપૂર્વકનો પ્રબળ પુરુષાર્થ. એની મદદથી તમે પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરીને સ્વયં પરમાત્માતુલ્ય પણ બની શકો છો.

આત્મવિકાસની સાધના સંસારના ત્યાગથી જ કરી શકાય છે એવું ન માનતા. સંસારનો ત્યાગ કરનાર સૌ કોઈ સાધનાના મહત્વના કામમાં રસ દે છે કે સમય નિગમિન કરે છે એવું નથી દેખાતું. પ્રારંભમાં ત્યાગ એક અભિનવ જીવનચર્યના પ્રયોગરૂપ હોવાથી આકર્ષક ને રસમય લાગે છે. પરંતુ વખત વીતવા સાથે કેટલીય વાર, અચોકકસ કાર્યક્રમના અભાવને લીધે કંટાળો આપે છે અથવા તો અશાંતિ ઊભી કરે છે. વિકાસની વાતને વિસરી જઈને પાછળથી માણસ બીજી પેટા-પ્રવૃત્તિઓમાં

પણ પડી જાય છે. એટલે ગણ્યાગાંધ્યા અપવાદોને બાદ કરતાં, કેવળ ત્યાગ પણ જીવનને માટે શ્રેયસ્કર થાય છે એમ નથી કહી શકતું. વિકાસનો મુખ્ય આધાર માણસની વૈરાગ્યવૃત્તિ તથા એની આગણ વધવાની તમના પર રહે છે. એ ન હોય તો ત્યાગમય જીવન જડ બની જાય છે ને પ્રગતિનું સાધન નથી થતું.

તે ઉપરાંત, એવા જીવનની શક્યતા અથવા અનુકૂળતા દરેકને નથી હોતી. ત્યાગમય જીવન ગમે તેટલું આકર્ષક હોય તો પણ મોટા ભાગના જનસમાજે તો સંસારવ્યવહારની વચ્ચે જ જીવવાનું છે. એનાથી સંસારનો બાધ્ય ત્યાગ નથી થઈ શકવાનો. એવા ત્યાગની આવશ્યકતા પણ સૌને નથી હોતી. એટલે એમણે તો વિવિધ વ્યવહારોની વચ્ચે રહીને પણ આત્મવિકાસ કરી શકાય એવો માર્ગ શોધવો પડશે. જો શાંતિપૂર્વક વિચારીને અમુક કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવામાં આવે, અને અપ્રમાણી બનીને એ પ્રમાણે ચાલવામાં આવે, તો સંસાર જીવનવિકાસની વચ્ચે આવે છે એમ નહિ લાગે. રામકૃષ્ણદેવે કહ્યું છે કે નાવ પાણીમાં રહે તેની હરકત નથી, પરંતુ પાણી નાવમાં ન રહે તે જોવાનું છે. તેવી રીતે તમે સંસારમાં રહો, પરંતુ તમારામાં સંસાર ન રહે તેનું ધ્યાન રાખો. આપણી આજુબાજુ નજર નાખતાં-નાખતાં જ્ઞાય છે કે માણસ સંસારમાં તો રહે છે જ, પરંતુ પરિસ્થિતિ એથી આગણ વધી છે, ને સંસાર માણસની અંદર રહેતો થઈ ગયો છે. સંસારની આસક્તિ, મમતા, અહંતા અને રાગદ્વેષની વૃત્તિએ માણસના મનમાં ઘર કર્યું છે. સંસારની પ્રવૃત્તિઓમાં માણસ ગળાબૂડ ઝૂલી ગયો છે, ને જીવનના મુખ્ય આદર્શને ઝૂલી ગયો છે. જો યાદ રાખી રહ્યો છે તો પણ, એ આદર્શને સાકાર કરવાના પ્રામાણિક પ્રયત્નો નથી કરી શકતો. મોટા ભાગના માણસો સાંસારિક પદાર્થોમાં જ રત છે, અને એમની મોટા ભાગની પ્રવૃત્તિ એમને માટે જ થઈ રહી છે. એમના જીવનમાં ધનપ્રાપ્તિ તેમ જ સાંસારિક સુખોપભોગ જ મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. આત્મિક વિકાસનું સ્થાન એમાં નથી રહ્યું.

□ ‘સાધના’માંથી સાબાર

સદ્ગુરું તં નમામિ

ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

થલાનંદ્ પરમ સુખં, કેવલ જ્ઞાન મૂર્તિમ્, દ્વંદ્વાતીતં ગગન સદશં, તત્ત્વમસ્યાદિલક્ષ્યમ્ । એકં નિત્યં વિમલમચલં, સર્વધિસાક્ષીભૂતમ્ ભાવાતીતં ત્રિગુણારહિતં, સદ્ગુરું તં નમામિ ॥

સદ્ગુરુના લક્ષણો બતાવતાં અહીં કહેવામાં આવ્યું છે કે, બ્રહ્માનંદ જેવું પરમ સુખ આપનારા, કેવલ જ્ઞાનની મૂર્તિસમાન, સુખ-હુઃખાદિ બધા જ પ્રકારના દ્વંદ્વોથી પર ગગન જેવા વિશાળ મનવાળા, વ્યાપક તત્ત્વમસ્યના લક્ષ્યને સિદ્ધ કરનારા, નિત્ય, વિમલ, અચલ, સર્વ બુદ્ધિના સાક્ષીરૂપ, બધા જ પ્રકારના ભાવોથી પર અને સત્ત્વ, રજસ તથા તમસ એ ગ્રાણ ગુણોથી રહિત એવા સદ્ગુરુને હું નમસ્કાર કરું છું.

ગુરુના ગુણગાન ગાવાનો સર્વશ્રેષ્ઠ દિવસ એટલે ગુરુપૂર્ણિમા. આપણી પરંપરામાં ગુરુને સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મની સાથે સરખાવતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે :

‘ગુરુર્બ્રહ્મા, ગુરુર્વિષ્ણુઃ, ગુરુર્દેવો મહેશ્વરः ।
ગુરુઃ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ, તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમः ॥
અજ્ઞાનતિમિરાનધસ્ય, જ્ઞાનાંજનશલાકાયા ।
ચક્ષુરન્નિમલિતં યેન, તસ્મै શ્રીગુરવે નમः ॥
અખંડમંડલાકારં, વ્યામં યેન ચરાચરમ્ ।
તત્પદં દર્શિતં યેન, તસ્મै શ્રીગુરવે નમः ॥

અર્થાત્ ગુરુ એ જ બ્રહ્મા છે, ગુરુ એ જ વિષ્ણુ છે અને ગુરુ એ જ મહેશ્વર છે. ગુરુ એ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મનું સરૂપ છે, એવા ગુરુને હું નમસ્કાર કરું છું. આંખોમાં જ્ઞાનરૂપી અંજનશલાકાશી અજ્ઞાનના અંધકારને દૂર કરી સાચા અર્થમાં આંખોને ઉઘાડી નાખનાર ગુરુને નમસ્કાર કરું છું. આ ઉપરાંત સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં અખંડમંડલાકાર રૂપે રહેલા અને જડ-ચેતનમાં સર્વત્ર વ્યાપીને રહેનાર તે પરમતત્વને બતાવી આપી તેનું જ્ઞાન કરાવનાર ગુરુને હું પ્રાણામ કરું છું.

ગુરુપૂર્ણિમાને વ્યાસપૂર્ણિમા પણ કહેવામાં આવે છે. તે વ્યાસ એટલે આપણા મહર્ષિ વેદ વ્યાસ. તેમણે વેદ અને ઉપનિષદોના તત્ત્વજ્ઞાનના સારરૂપ ગણાતા એવા બ્રહ્મસૂત્રોની રચના કરી હતી. તદુપરાંત મહાભારત અને શ્રીમદ્ ભાગવત સહિત ૧૮ મહાપુરાણોની પણ રચના

કરી હતી. આટલું વ્યાપક અને વિપુલ સર્જન કર્યા બાદ બીજા કોઈપણ સર્જને માટે કશું જ કહેવાનું બાકી રહેતું નથી. એટલા માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘વાસોચ્છિષ્ઠ જગત્સર્વમ્’ અર્થાત્ જગતમાં જે કંઈ જ્ઞાન છે તે બધું વાસછ દ્વારા કહી દેવામાં આવેલું હોવાથી બાકીનું બધું જ જ્ઞાન તેમના દ્વારા ત્યજી દેવામાં આવેલું ઉચ્છિષ્ઠ-અનુભૂતિ જ્ઞાન છે. અગાધ જ્ઞાનના મહાસાગર સમાન તેમના મહાકાવ્ય ‘મહાભારત’ વિશે એવું કહેવામાં આવે છે, ‘યત્ત્ ભારતે તત્ત્ ભારતે’ અર્થાત્ મહાભારતમાં જે નથી તે ભારતવર્ષમાં બીજે ક્યાંય પણ તમને જોવા મળશે નહીં. એટલે કે મહાભારતમાં બધા જ પ્રકારના જ્ઞાનનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

પરાશર મુનિ અને સત્યવતીના આ પ્રતિભાવાન પુત્ર વેદ વ્યાસજીનું મૂળ નામ કૃષ્ણ દૈપાયન હતું. જન્મ સમયે તેઓ શ્યામ રંગના હોવાથી કૃષ્ણ અને યમુના દીપમાં તેમનો જન્મ થયો હોવાથી દૈપાયન કહેવાયા. જ્ઞાનની આવી મહાન જ્યોતિ પ્રગટાવનાર વેદવ્યાસજીની સુતિ કરતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે,

નમોસ્તુતે વ્યાસ વિશાલબુદ્ધ
કુલ્લારવિનાયતપત્રનોત્ ।
યેન ત્વયા ભારત તૈલપૂર્ણઃ
પ્રજ્ઞાવિતો જ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ ॥

વ્યાપક અને વિશાળ બુદ્ધિ તથા જ્ઞાન દ્વારા મહાભારતના આ રચયિતાએ જ્ઞાનનો પ્રદીપ પ્રગટાવીને તેના દ્વારા સમસ્ત અજ્ઞાનના અંધકારને દૂર કર્યો હતો. આપણી પરંપરામાં એટલા માટે જ વેદવ્યાસજીને ‘આદ્ય ગુરુ’નું બિરુદ્ધ પણ આપવામાં આવ્યું છે. આવા આદ્ય ગુરુએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જગત્ગુરુ પદે સ્થાપી કર્યું હતું કે, ‘શ્રીકૃષ્ણં વંદે જગદ્ગુરુમ્’.

આ રીતે શરૂ થયેલી આપણી ભારતીય ગુરુ-શિષ્ય પરંપરામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ગુરુ સાંદિપની ઋષિ હતા. ભગવાન શ્રીરામના ગુરુ વિશ્વામિત્ર હતા. પાંડવો સહિત કૌરવોના ગુરુ દ્રોષાચાર્ય હતા. પ્રાચીનકાળથી આવી ગુરુ-શિષ્યની પરંપરા આપણે ત્યાં જોવા મળે છે. પાશ્વાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના ઈતિહાસમાં પણ

ગુરુ-શિષ્યની આવી પરંપરા દાખિંગોચર થાય છે. તે પરંપરામાં સોકેટિસને 'આધ-ગુરુ' માનવામાં આવે છે. તેમના શિષ્ય પ્લેટો હતા. તેમનાથી પણ સવાયા નીકળનાર તેમના શિષ્ય એરિસ્ટોટલ હતા અને પ્લેટોને તે વાતનું ગૌરવ પણ હતું. આપણે ત્યાં પણ 'શિષ્યાદિશ્ચહેત્પરાજ્યમુ' અર્થાત્ જ્ઞાનની ચર્ચા-વિચારણામાં ગુરુ કરતાં શિષ્ય આગળ નીકળી જાય તો શિષ્યના હાથે ગુરુ પરાજ્ય પણ સ્વીકારી લેતા હતા. આવી એક ગૌરવશાળી પરંપરા હતી.

સદ્ગુરુના નામની સાથે ગુરુ દત્તાત્રેયનું પણ સ્વાભાવિક રીતે સ્મરણ થઈ આવે છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ - એ ત્રિદેવનું સંયુક્ત સ્વરૂપ એટલે ગુરુ દત્તાત્રેય. પરમ આદરણીય પૂજ્ય માતા અનસૂયા અને મહર્ષિ અત્રિના પુત્રરૂપે તેઓ અવતર્યા હતા. જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મના તેઓ સમન્વયકર્તા હતા. તેમને 'યોગાચાર્ય'નું બિરુદ્ધ પણ આપવામાં આવ્યું હતું. તેઓ તેમના સ્મરણમાત્રથી ઉપસ્થિત થઈ ભક્તોને સહાય કરતા હોય છે. ગુરુ દત્તાત્રેય વિશે એવું પણ કહેવામાં આવે છે કે તેમણે પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન ૨૪ ગુરુ બનાવ્યા હતા. જેની જેની પાસેથી કંઈક નવું શીખવા કે જાણવા મળ્યું તેમને તેઓએ પોતાના ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્ય હતા.

આપણા આધુનિક સમયમાં ભગવાન દત્તાત્રેયને પોતાના ગુરુસ્થાને સ્થાપનાર શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજ આપણા માટે પ્રેરણારૂપ છે. નારેશ્વરના તે મહાન સંતે ભગવાન દત્તાત્રેયની ઉપાસના કરી તેમનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો. તેમણે રચેલી દત્તાત્રેયની આજે પણ ગુરુવારના દિવસે ગવાતી સાંભળવા મળે છે. સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષામાં તેમણે ભગવાન દત્તાત્રેયની સ્તુતિ અને અનેક સ્તોત્રોની રચના કરી હતી. ગુરુ દત્તાત્રેયની વંદના કરતાં તેઓ કહે છે કે :

જે જે સ્થળે આ મન જાય મારું,
તે તે સ્થળે સદ્ગુરુ રૂપ તારું
જ્યાં જ્યાં મૂર્કું મસ્તક હું ગુરુદેવ,
ત્યાં ત્યાં પદદંડ તારા જ સોહે.

ગુરુ-શિષ્યની આપણી આ પરંપરામાં ભગવાન બુદ્ધ અને મહાવીરનું પણ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ પ્રદાન રહ્યું છે. તેમના અનેક શિષ્યોએ જ્ઞાનની એ જ્યોતને

પ્રજ્વલિત રાખી છે. આ ઉપરાંત નાથ સંપ્રદાયના આધ્ય પ્રવર્તક ગુરુ મત્સ્યેન્દ્રનાથ અને તેમના પ્રિય શિષ્ય ગૌરખનાથજીનું નામ પણ 'ચેત મય્યન્દર ગૌરખ આયા' એ રીતે સુપ્રસિદ્ધ છે. આ પરંપરાને સૌથી વધુ ગૌરવાન્ચિત કરનાર આદિ શંકરાચાર્ય હતા. મહાન ગુરુ ભગવાન ગૌડપાદાચાર્યના તેઓ મહાન શિષ્ય હતા. વેદવ્યાસજી દ્વારા રચિત બ્રહ્મસૂત્રો ઉપર તેમણે ભાષ્યની રચના કરી હતી. આ ઉપરાંત ઉપનિષદ્ધો અને ગીતા ઉપર પણ તેમણે સુંદર ભાષ્યની રચના કરી હોવાથી તેઓ 'ભાષ્યકાર' તરીકે પણ જાણીતા છે. સમગ્ર ભારતવર્ષની પદ્યાત્રા કરી જ્ઞાનની જ્યોતને તેમણે ફરીથી પ્રજ્વલિત કરી હતી. જ્ઞાનની આ જ્યોતને હંમેશા પ્રજ્વલિત રાખવા માટે ભારત દેશની ચાર દિશાઓમાં તેમણે ચાર મઠોની સ્થાપના કરી હતી. આદિ ગુરુ શંકરાચાર્ય અને બાદરાચાર્ય મુનિ વેદવ્યાસજીની સ્તુતિ કરતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે :

શંકર શંકરાચાર્ય કેશવં બાદરાચાર્યમ् ।

સૂત્ર ભાષ્યકૃતૌ વંદે ભગવન્તૌ પુનઃ પુનઃ ॥

અર્થાત્ બ્રહ્મસૂત્રની રચના કરનાર કૃષ્ણ દૈપાયન-બાદરાચાર્ય તથા ભગવાન શંકરના અવતાર સમાન અને બ્રહ્મસૂત્રો ઉપર ભાષ્ય રચનાર ભગવાન શંકરાચાર્યને હું વારંવાર પ્રણામ કરું છું.

ભારતીય ઈતિહાસમાં તેનો મધ્યકાળ અજ્ઞાન તથા અંધશ્રદ્ધાને કારણે 'અંધકાર યુગ' તરીકે ઓળખાય છે. અજ્ઞાનની સાથે અંધશ્રદ્ધા, વહેમો અને શંક-કુશંકાથી ઘેરાયેલા સમાજમાં સંતોષે જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવવાનું ભગીરથ કાર્ય કર્યું હતું. સંતોની આ પરંપરામાં કબીરદાસજી, રૈદાસ, ગુરુ નાનક, મીરાંબાઈ, તુલસીદાસ, નરસિંહ મહેતા, અખો, તુકારામ તથા અકનાથ જેવા અનેક સંતોષે જ્ઞાનની જ્યોતને પ્રજ્વલિત રાખવાની સાથે સાથે સમાજ-સુધારણાનું પણ ભગીરથ કાર્ય કર્યું હતું. ભારતવર્ષના આ સંત-ભક્તોએ પણ ગુરુ-શિષ્યની આ પરંપરાને ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન આપ્યું હતું. ગુરુને ગોવિંદ કરતાં પણ વધુ મહત્વ આપી તેમની વંદના કરતાં સંત કબીરદાસજીએ કહ્યું હતું કે,

ગુરુ ગોવિંદ દોનો ખડે કાકો લાગે પાય ।

બલિહારી ગુરુદેવ કી ગોવિંદ હિયો બતાય ॥

‘દિવ્ય જીવન’ માસિકના સંદર્ભમાં વિજાપુરિ

‘દિવ્ય જીવન’ માસિકના પ્રકાશક, મુદ્રક તરીકેની જવાબદારી સંભાળ્યા બાદ પેટ્રન, શુભેચ્છક અને વાર્ષિક લવાજમ ભરી આશરે ૧૧૦૦ જેટલા સત્યો છેલ્લા બે માસમાં નોંધાયા છે. આમ, વાચકવર્ગ વધારવાની ગુંબેશને સારો પ્રતિસાદ મળ્યો છે. ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘની ઘણી શાખાઓએ પણ આ અભિયાનમાં ખૂબ સારો સહકાર આપી અમુક ચોક્કસ સંખ્યામાં સત્યો નોંધવાનો નિર્ણય ઘણી બધી શાખાઓએ કરેલ છે. જે નવા સત્યો નોંધાયા છે તેઓને માસિકનો અંક મળ્યા બાદ તેમાં પ્રસિદ્ધ થતા લેખો અને અહેવાલ વાંચીને ખુશી વ્યક્ત કરતા પત્રો કાર્યાલયને પ્રામ થયા છે. પ્રાથમિક શાળા, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ પણ લવાજમ ભરીને સત્ય બની છે. આવી સંખ્યા પણ ૫૫૦ ઉપર થઈ છે. આશ્રમમાં નિયમિત આવતા દંપતીએ રૂ. ૨૦,૦૦૦/- જમા કરાવી ૨૦૦ વ્યક્તિઓને પોતાના તરફથી બેટરૂપે માસિક મોકલવાની વિનંતી સહભર લાગણી ખૂબ જ આવકારદાયક અને સરાહનીય છે. અગાઉ પણ ૫૦ વૃદ્ધાશ્રમમાં માસિક મોકલવા વિદેશથી આવેલ મહેમાને લવાજમનાં નાણાં જમા કરાવેલ. આ રીતે બીજા અનેક મહાનુભાવો તરફથી લવાજમની રકમ મળેલ છે. આવા અભિયાન દ્વારા પણ માસિકનો બહોળો ફેલાવો જરૂરી બની શકે અને જીવનને ઉત્કર્ષ તરફ દોરી જતું સાહિત્ય અનેક સંસ્થાઓ, યુવાનો, સમાજના અગ્રણીઓને મોકલી શકાય. અંકમાં પ્રસિદ્ધ થતી સામગ્રી બાબત અભિપ્રાયો તથા વાચકોના મંતવ્યો આવકાર્ય છે. સંપાદક મંડળ માન્ય રાખે તે મંતવ્યો-અભિપ્રાયોને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી, ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી, પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીના પ્રેરણાદાયક વ્યક્તિગત જે અનુભવો ભક્તોને હોય તે પણ આવકાર્ય છે. દર મહિનાનો અંક પ્રસિદ્ધ કરવા માટે થતા ખર્યને પહોંચી વળવા સહાય પેટે કોઈના સ્મરણાર્થે કે જન્મતિથિ નિમિત્તે અંક સૌજન્ય (sponsor) કરી શકાય. ઓક્ટોબર સુધી કુટલાક મહાનુભાવોએ અંકને સૌજન્ય રૂપે પોતાના તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવા વિનંતી સહ ઉદાર સખાવત સંસ્થાને અર્પણ કરેલ છે.

- અરુણ ઓજા, પ્રકાશક

પીન કોડ સંબંધિત સૂચના

આથી તમામ સત્યોને જણાવવાનું કે ભારતીય ટ્પાલખાતા તરફથી મળેલ સૂચના અનુસાર હવે પછી પોસ્ટલ ઇન્ડેક્સ નંબર ‘પીનકોડ’ વગરના સરનામાવાળા માસિકની વહેંચણી કરવામાં આવશે નહીં. માટે તમામ સત્યોએ તેઓના સરનામામાં પીનકોડ છે કે નહીં તેની ખાત્રી કરી લેવી અને ન લખ્યો હોય તો સંસ્થાને મે માસના અંત સુધીમાં લેખિત પીનકોડ સાથેના સરનામાની જાણ કરવા સંબંધિત જાહેરાત કરેલ હતી, જો આપે હજુ સુધી તે મોકલાવેલ નહીં હોય તો અંક ન મળ્યાની ફરિયાદ માટે જવાબદારી સંસ્થાની રહેશે નહીં.

‘દિવ્ય જીવન’ માસિકનું લવાજમ જમા કરાવી સત્યપદ યથાવત રાખવા જોગ વિજાપુરિ

માસિકના આશરે ૮૦ જેટલા શુભેચ્છક સત્યોના ૧૫ વર્ષ પૂરાં થાય છે તેઓને અલગ પત્રથી પણ અંક સતત ચાલુ રહે તે માટે લવાજમની રકમ જમા કરાવી સત્યપદ યથાવતુ રાખવા વિનંતી કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વાર્ષિક સત્યો પણ અંક સતત મળતો રહેતે માટે લવાજમની રકમ મોકલી સત્યપદ જાળવી રાખે તે પણ અત્યંત આવશ્યક છે.

શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ, ભજ ગોવિદમ અને રદ્રમના પ્રકાશનના ઉદારચરિત દાતાઓની યાદી

૧. શ્રીમતી હંગ માઈ, શિવાનંદ યોગ સ્ટુડિયો, તાઈવાન
૨. પૂજ્ય શ્રી સ્વામી ગુરુસેવાનંદજી મહારાજ
૩. ડૉ. એમ.જે. પટેલી
૪. શ્રી અરુણભાઈ બક્સી
૫. હિમતલાલ જે. રાવલ
૬. શ્રી સ્નેહલભાઈ સુરતકર
૭. શ્રીમતી નૈનાબેન જિરીશભાઈ ભાવસાર
૮. શ્રી જે. આર. નાણાવટી
૯. શ્રી વર્ષબીન બી. રાડોડ
૧૦. શ્રી ઠાકોરભાઈ પટેલ
૧૧. શ્રીમતી આરતીબેન બી. પરમાર
૧૨. શ્રીમતી માયાબેન જવેરી
૧૩. શ્રી કપીલભાઈ ભહુ
૧૪. શ્રી ભાલયંદ્ર કર્ણિક (શિક્ષણ સંસ્થાન)
૧૫. શ્રી પિપુષ્ટભાઈ પંડ્યા

ડેડીયાપાડા ખાતે નોટબુક, ચોપડા, સ્લેટ તેમજ ઈનામ વિતરણ તથા રોગ નિદાન અને સારવાર કેમ્પનો ઉદ્ઘાટન સમારંભ

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધ અને ભરૂય શાખાના સંયુક્ત ઉપકમે તા. ૧૪ જૂન, ૨૦૧૦ના રવિવારે પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સાથે રાજસ્થાન-અલ્વર ડિસ્ટ્રીક્ટના ખડકશનાર્ય ડૉ. સ્વામી શ્રી મુક્તાનંદપુરીજી મહારાજ, શ્રી ગિરીશભાઈ લૂથરા, લૂથરા ડાઈગ એન્ડ પ્રિન્ટિંગ મિલ્સ-ચેરમેન (GEPIL) સુરત, ટ્રસ્ટીશ્રી અરુણભાઈ ઓળા તથા શ્રી ગોવિંદભાઈ ભરવાડ, સામાજિક કાર્યકર, સુરેન્દ્રનગર, જાનકી આશ્રમ, (ખોખરા ઉમર-ડેડીયાપાડા, જિ. નર્મદા) ખાતે સવારે ૮-૩૦ કલાકે પથાર્યા હતા.

જાનકી આશ્રમના મુખ્ય દરવાજામાં તમામ અતિથિઓનું કુમુક તિલક સાથે આશ્રમની બાળાઓએ ભાવભીનું સ્વાગત કરી છોલક-મંજુરા સાથે રામધૂન ગાતાં ગાતાં પુષ્પવૃષ્ટિ સાથે સહુને ઉતારા પર દૌરી ગયા હતા. શિવાનંદ આશ્રમ-દિવ્ય જીવન સંધની પૂર્વધી પ્રાર્થના કર્યા બાદ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, શ્રી ગિરીશભાઈ લૂથરા સાહિતના મહાનુભાવોએ મંગળદીપ પ્રગટાવી-સર્વરોગ નિદાન કેમ્પમાં ભાગ લઈ રહેલા માનનીય ડોક્ટરશ્રી દુષ્પંત વરીયા M.D., શ્રી પ્રકાશ પટેલ M.D., ડૉ. ચૌલા ધરીયા, સ્કીન સેપેશયાલિસ્ટ, ડૉ. નિર્ણન મકવાણા, ચાઈલ્ડ સેપેશયાલિસ્ટ, શ્રી આર.પી. રાઓલ M.S., ડૉ. હરેશ શાહ (M.S.) સર્જન, ડૉ. એન.એલ. મારુ-અંખના સર્જન એ તમામનું અભિવાહન કરી સર્વરોગ નિદાન કેમ્પનું વિધિવત્તુ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

ત્યારબાદ જાનકી આશ્રમ સંકુલમાં નક્ષત્રવાટિકામાં ઔષધીય વૃક્ષોનું પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ અને સાથે પથારેલ મહેમાનોએ વૃક્ષારોપણ કરેલ. પૂજ્ય સ્વામીજીએ દરેક વૃક્ષની ઉપયોગિતા સમજાવી તેનું હેમેશાં જતન કરવા અનુરોધ કરેલ.

ત્યારબાદ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સાથે સર્વ મહાનુભાવોએ જાનકી આશ્રમની ગૌશાળામાં મુલાકાત લઈને ગૌમૂર અંક કેન્દ્ર, સજીવ ખેતી માટેના ખાતર કેન્દ્ર તેમજ રૂપલ બી. ગજજર વિદ્યાલયની મુલાકાત લઈ સંતોષ વ્યક્ત કરેલ. ત્યારબાદ થોડા વિરામ બાદ આયોજિત મંડપમાં પૂજ્ય શ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સાથે મહાનુભાવોએ સ્થાન ગ્રહણ કરેલ. સ્વાગત ગીત રજૂ કરી તમામ મહાનુભાવોનું લીલાઘમ રોપા આપીને અનેરું સ્વાગત કરેલ.

સમારંભમાં શ્રી ગિરીશભાઈ લૂથરાએ ભાવવાહી

પ્રવચન કરતાં કુદરતી વાતાવરણ, તેમાં ભાષાતર તથા જીવનમાં ધ્યેય નક્કી કરી પુરુષાર્થ કરવા વિદ્યાર્થીનિઓને અનુરોધ કરેલ. તેઓએ વધુમાં મહિને એકવાર આવા વાતાવરણમાં આવવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરેલ.

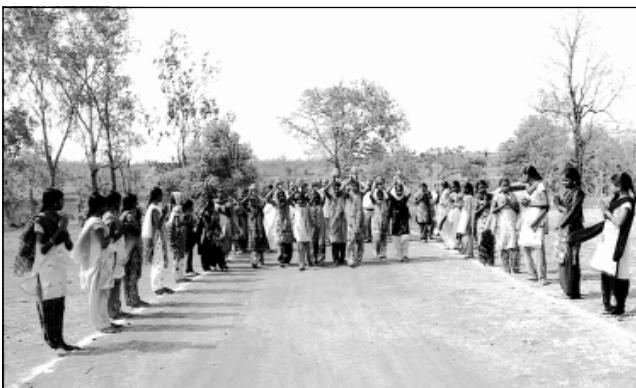
ત્યારબાદ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે આશીર્વચન આચ્યા બાદ કુલ ૩૦ આશ્રમ શાળાઓના આચાર્યશ્રીઓને પોતાના તેમજ મહાનુભાવોના વરદ હસ્તે મફત નોટબુક-ચોપડા-સ્લેટ-બ્લેકબોર્ડનું વિતરણ કરેલ.

ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધ, અમદાવાદ તરફથી મળેલ કુલ ૨૨૭૧૬ નોટબુક, ૧૫૮૮ લાંબા ચોપડા, ૩૦૦૦ નંગ સ્લેટ, ૨૦૦ રોલર બ્લેકબોર્ડ, ૨૦૦ નંગ ડસ્ટર, ૨૦૦ નંગ ચોકબોક્ષનું વિતરણ ગ્રણેય પૂ. સ્વામીજીઓના તથા શ્રી ગિરીશભાઈના વરદ હસ્તે કરવામાં આવેલ. ત્યાર બાદ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે, રમતો, ગીતાસ્પર્ધા, ભજનસ્પર્ધા, વક્તૃત્વસ્પર્ધા વગેરેના વિજેતાઓને આકર્ષક શિલ્ડ, ભરૂય દિવ્ય જીવન સંધ, શાખા મારફત પથારેલા મહેમાનોના વરદ હસ્તો એનાયત કરવામાં આચ્યા.

આભારવિષિમાં દિવ્ય જીવન સંધ વતી ટ્રસ્ટી શ્રી અરુણભાઈ ઓળાએ નોટબુક પ્રોજેક્ટ તથા ‘દિવ્ય જીવન’ માસિકની વિસ્તૃત માહિતી આપી સહકાર આપનાર સૌનો આભાર માનેલ. વિશેષ કરીને ભરૂય અંકલેશરના કાર્યકરો, ડોક્ટર્સ તથા મેડિકલ કેમ્પ અને નોટબુક, સ્લેટ તથા ઈનામ વિતરણ સમારંભમાં સહકાર આપનાર સૌનો તેઓએ સંધ વતી આભાર માનેલ.

મેડિકલ કેમ્પમાં વિવિધ રોગોના કુલ ૧૬૪ દર્દીઓએ લાભ લીધેલ અને તેમને મફત દવાનું વિતરણ પણ કરવામાં આવ્યું હતું. સમારંભનું સંચાલન શ્રીમતી વષભીન શાહે કરેલ. મેડિકલ કેમ્પમાં શ્રીમતી સેવુબેન વસાવા, કીર્તિબેન ખાંબુ, મથુરાબેન વસાવા, દશાબેન ચૌધુરી, મોનાબેન પટેલે સીસ્ટર્સની કામગીરી બજાવેલ. કેસ કાઢવાથી માંડી માનનીય ડોક્ટરશ્રી સુધી દર્દીઓને પહોંચાડવા, મેડિકલ ઓફિસરશ્રી ડૉ. અંકુર જાદ્વે કામગીરી બજાવેલ. દવા વિતરણ કાર્યમાં શ્રી પ્રકાશ પાટીલ, હિરેન પંડ્યાએ ભાગ લીધેલ. નોટબુકમાં શ્રી હરીશ વ્યાસ, શ્રી સુરેશ વસાવા, રાજેન્દ્રભાઈ પંડ્યા તથા શ્રી સજજનસિંહ ગોહિલે ઉત્સાહભરે ભાગ લઈ તમામ કામગીરી કરેલ. રમેશભાઈ ગાંધીએ અને શ્રી હિતેષભાઈ સોનીએ પડદા પાછળ રહી સરસ કામગીરી બજાવેલ.

(સંકલનકર્તા શ્રી યોગેશ પંડ્યા, ભરૂય)

વृतांत

દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, અમદાવાદ : ઈનિક પ્રવૃત્તિ :

તા. ૧૮૩ જૂને શ્રી સદ્ગુરુટેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના સન્યસ્ત દીક્ષા હિન નિમિત્તે વિશેષ સત્સંગનું આયોજન રાત્રી સત્સંગમાં થયું. આશ્રમના અંતેવાસીઓએ શ્રી ગુરુલીલા તથા કથામૂલનું રસપાન કર્યું.

બીજી જૂને ૧૪ ગામ દશા દિશાવળ વણિક સમાજના પરિજનોનું શાતી સંમેલન 'બેટી ભાચાવો' અને પારિવારિક કૌટુંબિક એકતા હેતુથી આયોજાયું. આ પ્રસંગે 'પરિવાર-પરિયય-૨૦૧૦'ની ડિરેક્ટરીનું વિમોચન શ્રીમત્ સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે પૂજયશ્રીએ 'દીકરી વહાલનો દરિયો' મનનીય પ્રવચન કર્યું. શાતીમિલનને બિરદાર્યાં અને કદ્યું કે, 'પારિવારિક એક્ય જ રાખ્યી એકતા અને અંદરતાની પાયાની ચાવી છે.' આ સંમેલનનું આયોજન જિયાબિય ભરેલા ટાઉન હોલમાં કરવામાં આવેલું, આ સમાજ મુખ્યત્વે વૈષ્ણવ અને જૈન સમાજનું સંયુક્ત સ્વરૂપ છે અને તેથી જ તેમની પરસ્પર એક્યની ભાવના સદ્ગ્રાહ છે.

ત્રીજી તારીખે શિવાનંદ આશ્રમના પ્રાંગણમાં ૭૪ ઉત્તમા યોગાસન, પ્રાણાયામ અને ધ્યાન શિબિરનું સમાપન પૂર્બ જ આનંદ તથા ઉત્સાહપૂર્વક કરવામાં આવ્યું. તેની પૂર્વ સંઘાએ સૌએ દાબડા ઊજાણી પણ માણી, જેમાં ૫૧૩ મિત્રો ઉપસ્થિત રહ્યા.

છીઠી તારીખે ભૂતપૂર્વ કેન્દ્રિય મંત્રી અને રાજકીય વિશ્વેષક ડૉ. આરિક મહભૂમદભાન સાહેબ આશ્રમની મુલાકાતે પથાર્યા; તેમના હસ્તે શિવાનંદ ઉદ્ઘાનમાં રાયશ (એક ફળ) અને બોરસલીના છોડ રોપીને વૃદ્ધારોપણ કરવામાં આવ્યું.

રવિવાર છીઠી તારીખે સાંજે આશ્રમના ટ્રેઝરર શ્રી હરકંતભાઈ વાહચાનીને ત્યાં તેમના યુવા દીકરી શ્રીમતી વિભા હિમાંશુ ઘોળકિયાની આત્મશાંતિ અને સદ્ગતિ માટે પ્રાર્થના સભાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું.

૧૪મી તારીખે વિશ્વ રક્તદાન દિવસ નિમિત્તે ગુજરાત સ્ટેટ કાઉન્સિલ ફીર બલ ટ્રાન્સફ્યુઝન, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ હેલ્થ એન્ડ ફેમિલી વેલફેર, ગાંધીનગર, ગુજરાત દ્વારા આયોજિત રાજકીય રક્તદાન ઉત્સવ સમારોહનું આયોજન પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના પ્રમુખપદ થયું. આ પ્રસંગે શ્રી પ્રાદિપસિંહ જીજા (M.L.A.) તથા ગુજરાત રાજ્યના સ્વાસ્થ્ય વિભાગના વરિષ્ઠ અધિકારીઓ ઉપસ્થિત રહ્યા. સમગ્ર ગુજરાતમાં રક્તદાન સંબંધે કાર્ય કરનારી સંસ્થાઓ, સૈચિંનિક રક્તદાન બંંકો, વ્યક્તિગત ડોક્ટરો અને શતાધિક સમય રક્તદાન કરનારા (નવા) રક્તદાટાઓનું સભાના પૂજય સ્વામીજીના વરદ હસ્તે કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે 'ઘોવનમાં રક્તદાન, મૃત્યુ પછી ચયુદ્ધાના અને સંભવ હોય તો દેહદાન'ની હાકલ પૂજય સ્વામીજીએ કરી.

તા. ૨૦મીથી ૩૦મી સુધી આશ્રમના શ્રી સ્વામી ચિદાનંદ યોગધ્યાન ભવનમાં અલવર રાજસ્થાનના વિદ્વાન મહામહોપાધ્યાય ડૉ. સ્વામી મુક્તાનંદજી મહારાજશ્રીનાં દિવ્ય પ્રવચનોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. પૂજય સ્વામીજી મહારાજે સવારે સાતથી આઈ ઈશ ઉપનિષદનો સ્વાધ્યય કરાયો તથા સાંજે સાતથી આઈ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના પ્રથમ અધ્યાય પર ખૂબ જ મનનીય પ્રવચનો કર્યા. સવારે સ્વાધ્યય પદ્ધી અદ્યા કલાક સુધી પ્રશ્નોત્તરીનો ખૂબ જ રસમદ કાર્યક્રમ યોજાયો. ગયે વર્ષે સ્વામી ચિદાનંદ સ્મૃતિ વ્યાખ્યાનમાળા માટે તેઓશ્રી પથાર્યા હતા. ત્યારે તેમનાં

વિવેકયૂદ્ધામણિ વિષયક પ્રવચનો હજુ પણ મુમુક્ષુઓ વાગ્યો છે. તે પણી તે પ્રસંગ બાદ આ સમગ્ર વર્ષ આશ્રમમાં દર શુક્રવારે વેદાંત વિચાર મંડળ બેગું થાય છે. તે માટે વડોદરાથી શ્રી વિનાયકભાઈ દેસાઈ નિયમિત રીતે પદ્ધારે છે અને ગૌરવ સાથે કહેવાનું કે આ વર્ગ ખૂબ જ નિયમિત રીતે ચાલે છે અને તેમાંથી પ્રેરણ લઈ આ વર્ષનો આ શાનયજી આયોજવામાં આવ્યો. પૂજય સ્વામી મુક્તાનંદજી મહારાજ અને વિનાયકભાઈના પ્રત્યે વેદાંત વિચાર પ્રેમીઓ તેમની આ અનુકરણીય અને સુત્ય સેવાઓ માટે ઝાંખી રહેશે.

છીઠી જૂને રાતે લાયન્સ કલબ ઈન્ટરનેશનલ ડિસ્ટ્રીક્ટ-૩૨૩ B-૨૦૦૯-૨૦૧૦ના રક્તદાન પ્રવૃત્તિનાં ડિસ્ટ્રીક્ટ કન્વીનર શ્રીમતી કુમુદબેન શાહ દ્વારા આયોજિત રક્તદાતાઓનો સન્માન સમારેબ પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજના પ્રમુખપદ આયોજાયો. વર્ષ ૨૦૦૯-૨૦૧૦ના વર્ષમાં અમદાવાદ ખાતે નવા સેન્ચ્યુરીયન મિત્રોનું સન્માન કરવામાં આવ્યું. તદ્વારાંત લાયન્સ કલબની આ કલબ હેઠલ આવતી દીસા, મહેસાણા, બેડબ્રાન્સા, ઈલ્યાન્ડ અનેક નાનાં ગામોમાં રક્તદાનની પ્રવૃત્તિ કરતી કલબો તથા વિશિષ્ટ ક્ષમતા સમ્પત્ત રક્તદાતાઓ તથા આ ક્ષેત્રે પ્રેરણ મર્મિતોનું સભાના પૂજયશ્રી સ્વામીજી મહારાજના વરદ હસ્તે કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે ડિસ્ટ્રીક્ટ ગવર્નર શ્રી ભાવેશ પટેલ ઉપરાંત મુંબઈ લાયન્સ કલબના પરિજનો પણ ઉપસ્થિત રહ્યા. પૂજય શ્રી સ્વામીજીએ લાયન્સ મિત્રો દ્વારા કરવામાં આવતી આ સેવા પ્રવૃત્તિને બિરદારી. લાયન્સ મિત્રો તરફથી શિવાનંદ આશ્રમ દ્વારા આદિવાસી વિસ્તારના પદ્ધત બાળકોને અપાતી નોટબુક સહાય માટે ૬૩,૦૦૦ રૂપિયાનું ઉદાર ચરિત દાન ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘને આપવામાં આવ્યું.

૧૪મી જૂન વિશ્વ રક્તદાન દિવસ છે, તે નિમિત્તે અમદાવાદ ખાતે રક્તદાન મહાયજ્ઞનું આયોજન અમદાવાદ મેડિકલ એસોસીએશન અને અમદાવાદ મ્યુનિસ્પિલ કોર્પોરેશનના સમૂહ પ્રયત્નથી થયું. આ કાર્યક્રમ અમદાવાદની સ્થાપનાના ૧૦૦ વર્ષ થયાની ઉજવાણીના ભાગરૂપે કરવામાં આવ્યો. તે પ્રસંગે ૧૨૦૦ થી વધુ ડોક્ટરોએ રક્તદાન કર્યું. તદ્વારાંત જાહેર જનતાનો રક્તદાન માટેનો ઉત્સાહ પણ અનેરો રહ્યો. આ રક્તદાન કાર્યક્રમ, આયોજન સંભંધી એક પ્રેસ મિટિંગને અમદાવાદ મેડિકલ એસોસીએશનના ભવનનાં પૂજય સ્વામીજીએ સંભોધિત કરી.

રવિવાર ૨૦મી જૂની સવારે અમદાવાદના ગોમતીપુર વિસ્તારમાં રહેતા પટણી પરિવારો (શાક ભાજીપાલો વેચતા-શ્રમજીવીઓ)ના ઉજવણ સંતાનોનું સન્માન પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ અને શ્રીમત્ સ્વામી મુક્તાનંદજી મહારાજશ્રી (M.A.Ph.d) દ્વારા કરવામાં આવ્યું. ધાસ, વાસ અને ગારા મારીના મકાનમાં રહેતા આ આર્દ્ધયુવાનો મેડિકલ, આયુર્વેદિક અને એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે વિશિષ્ટ ક્ષમતા સમ્પત્ત જીવનયાપન કરતા થયા છે, તેમના અભિવાન ઉપરાંત ગરીબ બાળકોને નોટબુકોનું વિતરણ પણ કરવામાં આવ્યું.

તા. ૨૪મીની સવારે સી.યુ. શાહ આર્ટિસ કોલેજના નવા વિદ્યાર્થીઓને 'અભિનંદન અને સ્વાગતમૂ' કહેવા પ્રવેશોત્સવ અને શારદોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. તે સમગ્ર સમારોહ પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના પ્રમુખપદ આયોજાયો. પૂજય

સ્વામીજીએ કહું, ‘તમો યૌવનને ઉભરે પગ માંડો છો. શાળામાંથી મહાશાળામાં આવ્યા છો. હવે તમારે ઉડવાને વિશાળ આકાશ મળ્યું છે. તમોને હવે નવી પાંખો આવી છે. તમારા જીવનલક્ષ્યને પ્રબળ બનાવો. ખરા અર્થમાં વિદ્યા-અધ્યયન કરી તમારા વ્યક્તિગત, પારિવારિક અને રાષ્ટ્રીય જીવનને સુદૃઢ કરો. તમારો ફોટો આજે જે પડાવ્યો છે. તેને સાચવી રાખજો. ચાર કે છ વર્ષે જ્યારે કોલેજમાંથી પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ થઈને કોલેજ છોડો, ત્યારે ફરીથી બીજો ફોટો પડાવજો. આ બંને ફોટોઓની તુલના કરી જોજો. અત્યારે તમારી આંખોમાં જે ચમક છે, ચહેરા પર જે પ્રકાશ છે, તમારામાં જે થનગનાટ છે, તેને તમારે આવતાં છ વર્ષ સુધી તો જગવી જ રાખવાં પડશે. આ અધ્યયનકાળ અને યૌવન તમારા ભાવિ સુરેખ જીવનનું મેણાશ છે, તે મજબૂત બની રહે માટે તમારાં સ્વાસ્થ્ય અને ચારિત્યને સાચવી રાખજો. સદા યાદ રાખજો, તમો તમારા મિત્ર છો, અને તમારા શાશ્વત તમો જ છો. તમારાં માતા-પિતા તથા તમારા આ પવિત્ર ચરિત્ર આચાર્યાનું ગૌરવ તમારાં ગૌરવમાં છે.’ સંસ્થાના પ્રધાનાચાર્ય ડૉ. સંજય એમ. વકીલ સાહેબ (M.A.L.L.B., Ph.d.) એ પૂજય સ્વામીજીનું સ્વાગત બોરસલી અને રાતરાધીના છોડ આપીને કહ્યું તથા આભાર વ્યક્ત કર્યો.

‘સિદ્ધાર્થ ફાઉન્ડેશન-સાણાં દ્વારા પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજના વરદ હસ્તે ‘વૈલબેઝી ક્લિનિક એન્ડ વેક્સીનેશન સેન્ટર’નું દીપ પ્રજ્વલન કરીને ઉદ્ઘાટન તા. ૨૪મીની મધ્યાહ્નને અભિજ્ઞત મુહૂર્ત કરવામાં આવ્યું. આ પીરીયાટ્રિક ક્લિનિકના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે શહેરના સુપ્રસિદ્ધ બાળચિકિત્સક ડૉ. ગિરીશ બી. વાણી અને અન્ય અનેક ડોક્ટરો તથા શહેરના પ્રતિક્ષિત લોકો વિશાળ સંખ્યામાં હાજર રહ્યા. પૂજય સ્વામીજીએ કહું, ‘સિદ્ધાર્થ ફાઉન્ડેશન-દરેક પ્રકારનાં વેક્સીનેશન નિઃશુલ્ક આપવાનું છે. આપણાં હવે કર્તવ્ય બને છે કે આપણે આપણસ કર્યા વગર આપણાં બાળકોને પહેલા દિવસથી બાર વર્ષ સુધી તથીબી સલાહ મુજબ આવશ્યક વેક્સીનેશન જરૂરથી અપાવી લેવું. આમ ન થાય તો પોલિયો અથવા અન્ય રોગોના ભોગ થઈ તે બાળકોના ભવિષ્યને અંધકારમાં કેલવાનો આપણને કોઈ અવિકાર નથી. સિદ્ધાર્થ ફાઉન્ડેશન વેક્સીનેશન નિઃશુલ્ક આપણે, પરંતુ આપણે સૌંઘે પણ જગ્યાતી કેળવવી જ પડશો.’

ચોવીસમી જૂનની રાતે ૮-૦૦ થી ૮-૩૦ સુધી લાયન્સ કલબ-અમદાવાદ મેર્ચિન ડિસ્ટ્રીક્ટ ૩૨ રૂ-૩-Bનો એવોર્ડ સમારંભ થયો. પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યા. ચાલુ વર્ષનો આ અંતિમ કાર્યક્રમ હોઈ વર્ષ દરમિયાન આયોજિત અનેક કાર્યક્રમોની કાર્યક્રમોની કાર્યક્રમોની નિરદારણામાં આવી. પૂજય સ્વામીજીએ ‘Smile and Serve’ ‘હસ્તાં હસ્તાં સેવા કરો’ વિષયક મનનીય પ્રવચન કર્યું. કલબનાં પ્રમુખ શ્રીમતી નાનીબેન સુખોદે ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધની આદિવાસી વિસ્તારની કન્યાઓની સેવાર્થે ઉદારચરિત સખાવત કરી.

આશ્રમના નિયમિત કાર્યક્રમો અસ્થાન, ગરીબ બાળકોને ભોજન ઉપરાંત ડૉ. અમીન સાહેબનું ‘યોગ દ્વારા રોગ નિદાન’ યોગ વર્ગો, રેકી વર્ગો, ફેનિક, સામાહિક સત્સંગો તથા શુક્કવારનો સામુહિક હુર્ગા સમશતી પાઠ, શનિવારનું સુંદરકાંડ પારાયણ, ગુરુવારનું પાદુકાપૂજાન, દરરોજ રાતે ફેનિક સત્સંગ વગેરે યથાવત્ રહ્યાં. મોટા ભાગે પૂજય સ્વામીજી આ આખોયે મહિનો આશ્રમમાં જ રહ્યા તેથી આશ્રમમાં અને સત્સંગમાં પણ રોનક રહ્યો.

છ્યાસમી તારીખે શનિવારે સવારે નવથી દસ વાગ્યા સુધીમાં

અમદાવાદની સુપ્રસિદ્ધ સી.એન. વિદ્યા સંસ્થાના વિશાળ પટાંગણમાં પૂજય સ્વામીજીની પ્રેરણાથી એક હજાર છોડ રોપવામાં આવ્યા. પૂજય સ્વામીજીએ સમગ્ર સી.એન. વિદ્યાલયની તમામ વિદ્યા સંસ્થાઓના વિદ્યાર્થીઓની વિશાળ રેલીને સંબોધિત કરી. પૂજય સ્વામીજીએ કહું, ‘વિજાનની ઊંચાઈ વધેલી છે, ભાગ્યતરનું સ્તર ઊંચું ગયું છે. રસપૂર્વક કરેલી આકરી મહેનતથી જ તમો ભાવિનાં મંડાશ અત્યારે કરી શકશો. વિદ્યાર્થીઓના ઘડતરમાં જ ભારતનું ભવિષ્ય આધારિત છે. ખૂબ ભણો-પરદેશ જઈને ભણો. પરંતુ અંતે ભારત જ મારો દેશ છે. મારું ભણતર-ગણતર શ્રમ અને સૌજન્ય દેશ મારે જ હશે, ભારત પહેલાં, સમાજ પછી અને સ્વાર્થ તો કદીયે નહીં, દેશ પ્રત્યેની વફાદારી, રાષ્ટ્રનું ગૌરવ અને ગરિમા મારે જાગૃત રહ્યો. નાસીપાસ કદીયે થશો નહીં. આત્મહત્યા તો નાંસુકતા છે. તમારી અદર્ભ્ય અને પ્રબળ ઈચ્છા શક્તિને જાગૃત કરો અને ધન્ય બનો.’

વલસાડ : તા. ૧લી અને તા. ૨૭મી જૂન આ બે વાર પૂજય સ્વામીજીનું આગમન વલસાડ ખાતે થયું. આ બંને પ્રસંગોએ પૂજય સ્વામીજીએ તિથલના દરિયાકાંડ શાંતિ નિકેતનમાં જઈ બંને જૈન સાધુઓ શ્રી ક્રિટિયંદ્રજી મહારાજ અને શ્રી જનયંદ્રજી મહારાજનાં દર્શન તથા સત્સંગ ડર્યો હતો. પૂજય સ્વામીજીએ આદરણીય શ્રીમતી અને શ્રી અશોકભાઈ દેસાઈ, શ્રી યજ્ઞેશભાઈ દેસાઈ, અધ્યક્ષ, દિવ્ય જીવન સંધ શ્રી પ્રતાપભાઈ દેસાઈ પરિવારોના પારિવારિક પ્રસંગોમાં ઉપસ્થિત રહ્યો સૌને આનંદ આખ્યો હતો. આર. એન. સી. હોસ્પિટલની બ્લડ બેન્કમાં પૂજય સ્વામીજીની નિશામાં રક્તદાન શિબિર પણ આયોજાયો.

બર્દય : તા. ૧લી જૂનની બપોરે આદરણીય શ્રી મહેન્દ્રભાઈ શ્રોઙ્ક, અધ્યક્ષ દિવ્ય જીવન સંધને ત્યાં સત્સંગ પ્રસાદ પૂજય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ તથા આશ્રમના ભક્ત મંડળે લીધો હતો.

અંકલેશ્વર : તા. બારમી જૂનની મોડી રાત્રે અત્રે પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનું આગમન થયું હતું. સાથે પૂજયશ્રી ડૉ. સ્વામી મુક્તાનંદજી મહારાજ, શ્રી અરૂપા ઓઝા, શ્રી ગોવિંદભાઈ ભરવાડ (દિવ્ય જીવન સંધ, સુરેન્દ્રનગર) વગેરે ભક્તો પણ હતા. સવારે સત્સંગ પદ્ધી બધું મંડળ તેદીયાપાડા ગયું હતું.

કડીયાંડા : અંકલેશ્વરથી સિંગેર કિલોમીટર દૂર આદિવાસી વનવિસ્તારમાં આર્થિક રીતે પછાત વિદ્યાર્થીઓને નોટબુકો તથા પારિતોપિક વિતરણ પૂજય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજને હસ્તે થયું હતું. આ પ્રસંગે પુષ્ટારોપણ પણ કરવામાં આયું હતું અને મેડિકલ કેમ્પ આયોજાયો.

વડોદરા : તા. ૧૩ જૂન રવિવારની સાંજે પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, શ્રીમત્ર ડૉ. સ્વામી મુક્તાનંદજી મહારાજ ડૉ. મૃગાંક મરયન્ટને ત્યાં ‘અધ્યાત્મ’ ખાતે પધાર્યા હતા. ત્યાં પારિવારિક સત્સંગ આયોજાયો હતો, સૌને આનંદ આપી સ્વામીજી અમદાવાદ ભણી રહ્યા હતા.

નવસારી : રોટરી ડિસ્ટ્રીક્ટ ૩૦૬૦ના ગવર્નર આદરણીય શ્રી મેજર એસ. કે. શર્માના નિમન્ના રોટરીની ડિસ્ટ્રીક્ટ પરિષદમાં પ્રમુખ વક્તા તરીકે પૂજય સ્વામીજી મહારાજને નિમન્ત્રવામાં આવ્યા હતા. રોટરીના સુપ્રસિદ્ધ ટાયા મેમોરીયલ હોલમાં તા. ૨૭ જૂનની સાંજે અમદાવાદ સિવાય સમગ્ર શુજાતાત્ની તમામ રોટરી કલબોના આ મહામિલનમાં પૂજય સ્વામીજીએ ‘Service above self’ વિષયક ખૂબ જ મનનીય પ્રવચન આયું હતું. આ પ્રસંગે દિવ્ય જીવન સંધ વલસાડ, નવસારીના સભ્યો પણ હાજર રહ્યા હતા. શિવાનંદ સાહિત્યનું વિતરણ અને વેચાણ વિપુલ પ્રમાણમાં કરવામાં આયું હતું.

નિયલ મુકામે પૂજય શ્રી સ્વામીજી મહારાજ સાથે
પૂજય શીનિંદ્રાજી મહારાજ

નિયલ મુકામે પૂજય શ્રી સ્વામીજી મહારાજ સાથે
પૂજય શીનિંદ્રાજી મહારાજ

રોક્ટરી ડિસ્ટ્રીક્ટ-૩૦૧૦ની નવસારી ખાતેની કોન્કરનસમાં
ઉદ્ઘોષન કરતા પૂજય સ્વામીજી

ઉર્સ શરીકના ભક્તો સાથે પૂજય સ્વામીજી

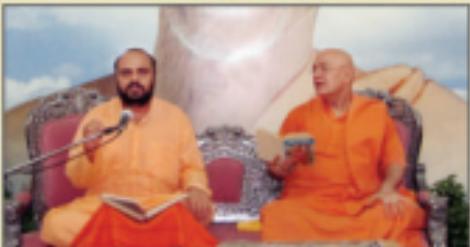
ગી. કુ. રામ આર્ટિસ સોલેઝ, અમદાવાદના
પ્રેરણોસ્ય અને શાર્ટરોસ્યનું દીપાલાવન કરતા પૂજય સ્વામીજી

પૂજય સ્વામીજી, બાબન ડિસ્ટ્રીક્ટ ઉર્સ-ની, ૨૦૦૯-૨૦૧૦
નવનર શી ઉમેશ પટેલ અને પ્રમુલ શ્રીમતી કુમુડમેન થાથે

શી.એન. દ્વિજાદ્ય, જામાલાદાયકી તેજસ્વી દીવાની કન્યાન પ્રાર્થક્યમાં પૂજય શ્રી સ્વામીજી

શિવાનંદ આશ્રમ, અસદાવાદ ખાતે અગ્રિયાર દિવસીય સાનુયતાના
 વેહાંનિક બચ્ચા મનુષ્ય શ્રી સ્વામી મુક્તાનંદ પૂજાએ અને પૂજા સ્વામીનું

જીનકી આશ્રમ, દેદિયાપાડા ખાતે કાર્યક્રમનું
 અધ્યાત્મિય પ્રયત્ન કરતા શ્રી ગીરીરિશમાઈ શુભ્રા

જીનકી આશ્રમ, દેદિયાપાડા ખાતે મેરિકલ ફેસનું
 દીપપ્રાહોવળ કરતા પૂજા સ્વામીનું મહારાજ તથા
 પૂજા શ્રી સ્વામી મુક્તાનંદ મહારાજ

જીનકી આશ્રમ, દેદિયાપાડા ખાતે આવેલ અરુણ જિલ્લાની પછાત વિસ્લાદની શાખાઓના વિદ્યાર્થીઓ માટે
 અધ્યાર્થીઓને પૂજા સ્વામીનું, પૂજા સ્વામી મુક્તાનંદનું તથા ભારત સેવાશ્રમ, દેદિયાપાડાના પૂજા શ્રી સ્વામી
 બીજામિત્રાનંદ મહારાજના બરદાસ્તાને નોટિઝુક એપ્સર-સ્ટેટ, બ્લોકનું વિનિરસ્ક

સંસારના દ્વારાનિમાં બૂજાનો મનુષ્ય જુગલકામાં અને પરંતોની ગુકાઓમાં જીય છે. તે સલામત અને કોઈ આશ્રય નથી. ગુરુનાં યદ્રાક્ષમાણ બેસો, તે જ સલામત આશ્રય છે. ગુરુનાં રજાલ અને સંભાળ નીચે રહેલો મનુષ્ય જુખી છે, ગુરુની સેવા કરનાર અને તેમની પાસે રહીને ધ્યાન કરનાર મનુષ્ય જુખી છે, ફે ગુરુની સેવા કરે છે, તે માનને જાણો છે. ગુરુની કૃપા વિના ભાર્ત સોધી શકતો નથી.

- સ્વામી ચિત્તાંદ્ર